

Aksaray'ın Hafızası

KÜLTÜR, SANAT, EDEBİYAT, TARİH DERGİSİ

Cilt: 6 Sayı: 46 MAYIS 2026

Prof. Dr. Firdevs Güneş

Dijital Oyunların Etkileri

"Jose Saramago'da
Demokrasi Eleştirisi"

*Doç. Dr.
Mehmet Evren*

Bir Tebessüm
Bin Umut

*Mehmet Yaşar
Soyalan*

Prof. Dr.
Hasan Hüsrev Hatemi

Şaban Kumcu

Cânım Efendim

Ayten Çelebi

YAYIN KURULU

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

ŞABAN KUMCU

YAYIN KURULU

ŞABAN KUMCU-BAŞ EDITÖR

ELİF HASRET KUMCU- YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

SERPİL AHU SAĞDIÇ- SOSYAL MEDYA EDITÖRÜ

OĞUZHAN DEMİRAY- İLETİŞİM VE HALKLA İLİŞKİLER MÜDÜRÜ

E. BETÜL GÜL- MİZANPAJ

ADRES VE E-POSTA

www.aksarayinhafizasi.com

aksarayinhafizasi@gmail.com

Gün batarken Hasan Dağı ve Yüksek Kilise. (Fotoğraf: Savaş Ulukaya)

AKSARAY'IN HAFIZASI 46. SAYI

1) **Üslup Üzerine 1 / 5**

Şaban Kumcu

2) **Cânım Efendim / 13**

Ayten Çelebi

3) **Dost Olan Bağlasın Yarelerimi / 15**

Cengiz Aydoğdu

4) **Dijital Oyunların Etkileri / 18**

Prof. Dr. Firdevs Güneş

5) **Stetoskop ile Kalem Arasında Bir Ömür
Hüsrev Hatemi'ye Veda / 22**

Ahmet Kuşsan

6) **Kentin Dijital Dönüşümü / 24**

Serpil Ahu Sağdıç

7) **Jose Saramago'da**

Demokrasi Eleştirisi / 26

Doç. Dr. Mehmet Evren

8) **Hayâl / 29**

Hüzeyme Yeşim Koçak

9) **Bir Tebessüm Bin Umut / 31**

Mehmet Yaşar Soyalan

10) **Yol, Yolcu, Yolculuk / 34**

Fatma Tutak

11) **Türk Müziğinde Mevsim Döngüsü ve
Rast Makamının Diriltici Gücü / 37**

Kadir Darıcı

12) **Palimpsest ya da Yaşamdaki İzler / 40**

Meltem Kavurmacıoğlu

13) **Oyunda Açılan İnsan / 42**

Arş. Gör. Nuri Çiçek

14) **Hüseyin Namık Orkun / 44**

Anuş Gökçe

15) **Kur'an ve Sünnet Dilinde Mecaî
Anlatım / 50**

H. Ali Erdoğan

16) **Annemin Vasiyeti / 57**

Esin Tarakçıoğlu

17) **Eğitimde Sorun Nerede Başlar
Üniversitede mi Anaokulunda mı? / 60**

Hasan Patır

18) **Haydi Hepimiz Elimizi Taşın Altına
Koyalım / 62**

Tevfik Ovacık

19) **Hayatın İçinden Geçmek / 65**

Dr. Ümit Taştan

20) **Geç Gelen Özür, Geç Gelen İtiraf
Çözüm mü? / 67**

Fahri Sarrafoğlu

21) **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aksaray'ın
İktisadi Durumu / 69**

M. Fırat Gül

22) **Hive Mektubu / 74**

Prof. Dr. Süleyman Doğan

23) **Selçuk Es'in**

Dini İçerikli Yazıları -2- / 88

Prof. Dr. Mustafa Özcan

24) **Aksaray'ın İkinci Kaymakamı Cenap
Aksu / 93**

İlhami İnceöz

25) **Ruh Ne İle Gelişir? / 104**

Şemsettin Keser

26) **Taşa İşlenen Tarih Aksaray Ulu
Camii'nin Mimari ve Kültürel Kimliği / 109**

Kamber Ceylan

27) **Hasan Hüsrev Hatemi / 112**

Şaban Kumcu

ÜSLUP ÜZERİNE (1)

ŞABAN KUMCU

Üslup, “tarz”, “tavır”, “eda”, “söyleyiş”, “dil”, ifade; kişinin veya bir grubun ifade özelliği, “bir edebi türün söyleniş hususiyeti”, “kelimeleri kullanış” şeklinde tanımlanır. **Üslup**, kişiye has özel bir anlatımdır. Belli bir duyuş, görüş ve birikim sahibi olan bir sanatçının hayatı boyunca edindiği tecrübe ve tavırlarla seçtiği konuyu kendine ait kelimelerle yazması veya konuşmasıdır. Eskiler “**üslubu beyan aynıyla insandır**” derler. Fransızların “*le stil, c’est l’homme*” dedikleri gibi, üslup sahibinin kişiliğini yansıtır.

Üslubun genel özellikleri; *açıklık, saflık, tabiiyet, vecizlik, asalet, ahenk, çeşitlilik, uygunluktur*. Üslubun hususi özelliklerini ; *basit, orta ve yüksek üslup olmak üzere üç kategoride inceleyebiliriz*. Üsluba Latince’de “*stilus*”, Grekçe’de “*stylos*” Fransızca da “*stylistique*” İngilizce’de “*style*” Almanca’da “*stilistik*” denir.

Kubbealtı Sözlüğü göre üslubun karşılığı: *oluş, yapış veya yapılaş biçimi, tutulan yol, tarzıdır*. “*Türkçe’nin Sırları*” kitabının yazarı, *dil ve edebiyat araştırmacısı Nihad Sami Banarlı*’ya göre üslubun üç temel ölçüsü vardır. “**İdealleştirme, biçimlendirme ve gerçekçilik...**” Üslup, dört psikolojik gerçeğe dayanır. Bunlar, *zihin gücü, duygu ve hayal gücü bir de olgunlaşmış bir zevktir*. Üslup, sadece sanatkarlara mahsus değildir. Yaratılan her insanın bir üslubu vardır.

Bununla birlikte yazarların ve konuşanların da uymak zorunda olduğu bir *genel üslup* vardır. Genel üslup elde edilmeden ferdi üsluptan söz edilemez. *Nihad Sami Banarlı*, genel üslup anlayışını, şu iki elmas

değerle açıklar. “*Bunlardan birincisi halkın kelimelere verdiği ses, diğeri halkın onlara yüklediği ‘mana’dır.*”

Nihad Sami Banarlı, edebiyattan bahsederken edebiyat yapmaz. Ona göre ; ilmi yazılar da edebi yazılar gibi dil şuurunu, bilgiyi ve irfanı gerekli kılar. “*Türkçe’nin Sırları Kitabı’nda*” “*Bir Dil Nasıl Güzelleşir*” başlıklı bir yazısı vardır. Bu yazıda, Fransız şairi **Malherbe**’den bir örnek verir. *Şairin şiirlerini sevgi, bilgi, şuur ve sabırla yazdığını anlatır*. *Malherbe, Verdun şehrinin belediye başkanının ismi “Gül” olan kızı “Rose”un (Gül) ölümü üzerine yazdığı şiirinde*

duygularını şöyle ifade eder.

Nihad Sâmi Banarlı

“*Et la rose elle a vécu ce que vivent les roses*”

“*Gül bir güldü ve güller kadar yaşadı.*”

Şair, bu mısradaki Fransızcanın bütün inceliklerini ve güzelliklerini ortaya koyar. *Malherbe*'nin, bir kuyumcu titizliğiyle işlediği, adeta altın yaldızla süsleyip, bezediği şiir dili, onun mısralarını ebedileştirmiştir. Şairin bulunduğu musiki, seslerin tenevvürüne (aydınlığına) dayanır. Her mısra bir bütün cümledir. Mısraların hemen hepsinde dilin bütün seslerini kullanır. A, e, i, o, u, ö, ü sadalarıyla seslilerden yapılmış kelimeleri bir mısra içinde toplar. Bir sestem diğer bir sese geçerken *kalından inceye, inceden kalına* geçip, dilde istediği musikiyi sağlar. Aynı sesli harfi, “a” veya “e” sesini mecbur kalmadıkça üst üste iki defadan fazla kullanmaz.

Türkçe'nin dehasını gösteren, çok hareketli ve ahenk içinde söylenen bir 'mani' de de dil ve söyleyiş güzelliğini görürüz.

*Dere boyu saz olur
Gül açılır yaz olur
Ben yârime gül demem
Gülün ömrü az olur*

Nihad Sami Banarlı Hoca, üsluba çok değer verirdi. Kendine has bir tavrı ve üslubu vardı. *Türkçe ve Türk edebiyatı* söz konusu olduğunda, en büyük ideali ; Türkçe'nin güzel sesiyle, bu milletin meydana getirip yaşattığı dilimizi, bütün güzellikleri, incelikleri ve yücelikleriyle vatan çocuklarına öğretmekti. Yeni nesillerin, Türkçemizi bilerek, severek okuyup yazmalarını sağlamak, onları duyan, düşünen, anlayan ve üreten insanlar olarak yetiştirmek, hayatının vazgeçilmez gayesiydi.

Her sohbetinde, Türkçemizin sihirli ifadelerini hissedebilmek için, dilin tılsımlı bir vasıta olduğunun bilinip, anlaşılması gerektiğini söylerdi. *Bütün ömrünü, dil, kültür ve edebiyat çalışmalarına adanmıştı. Prensipten sahibi, zarafet timsali, Türkçe sevdalısı bir edebiyat hocasıydı. Nihad Sami Banarlı Hoca'nın gönül dilinden süzülen şu sözlerini, bizlere bıraktığı bir vasiyet olarak kabul*

ediyoruz. “Şu fani dünya saadetleri içinde hiçbir şey, aziz Türk çocuklarına Türk dilini öğretmek kadar güzel bir hizmet değildir...”

Üstad Peyami Safa'nın bir düz yazıda üslup güzelliğine ulaşabilmek için yaptığı tavsiyeler şunlardır.

“-Tekrarlardan (fazla kelime ve cümlelerden) kaçınmak (ne bir kelime eksik ne bir kelime fazla) sağlam bir ifadenin ana prensibidir.

-Halk tabirlerinden, ata sözlerinden beylik ifade kalıplarından, basmakalıp üsluptan uzak durmak

-Basitlikten kaçarken yapmacılığa düşmemek.

-Kuvveti kendi kendine yeten bir düşünceyi veya ruh halini imajlarla (teşbih, istiare vs. sanatlarla) desteklemekten kaçınmak.

-Manayı en sade şekliyle ifade ederken, basitliğe düşmemek.

-Yazarın inceliklerini, anlaşılır olmasına feda etmemek.

-Basit manayı karışık, karışık manayı basit şekilde ifade etmekten kaçınmak

-Manaya en uygun kelimeyi bulmak, kelimelerin sesleriyle manaları arasındaki ilişkiyi gözden kaçırmamak

-Mana inceliklerini ahenge feda etmemek

-Cümle yapısıyla, o cümleyi yüksek sesle okuyanın teneffüs ritmi arasındaki münasebeti gözden kaçırmamak (içimizden okuduğumuz yazılarda da bu ilişkinin değeri ayındır) manaya ait derinlikleri, bu ilişkiye feda etmemek...” Bu prensiplerden bazıları, onlardan daha üstün değerlere feda edilebilir. Yazının şahsiliğini ve orijinalliğini meydana getiren de her yazarın kendine has bir değer sistemine sahip olmasıdır.

Şairler dili en iyi kullanan insanlardır. Şiirlerinde **üslup** güzelliği hemen göze çarpar. *Büyük şair*, kendi dilini büyük bir dil yapan kişidir. *Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Behçet Necatigil* bunlardandır. *Hepsinin kendine has bir üslubu vardır.* Kelime ile hayat arasında çok ince sinir ağları, örtülü ilişkiler, dilde de on binlerce kelime, tabir ve ifade şekli vardır. Bunlardan her birinin huyu suyu farklıdır. Hiçbir dilci bunu

bir yazara öğretemez. Yazar bizzat onları yaşayıp deneyerek öğrenir.

Edebiyatta “*şahsi üslup*” denilen şey bu tecrübenin bir sonucudur. Seçtiği kelime ve kurduğu cümle bir edebiyatçıyı yaşatır veya öldürür. Mesela dilde ve edebiyatta “*ses*” mana kadar önemlidir. “*Mana*” denilen esrarı fiziki bir olay olan “*ses*” taşır. Seslerin kendilerine göre kanunları vardır. Şairler şüphesiz dil bilgini değıllerdir. Dil bilginlerinin de şair olmadıkları gibi... Fakat şairler kelimelerin sesini içgüdüleriyle hissederler. **Abdülhak Hamid**, “*Makber Mukaddimesinde*” şiiri şöyle tarif eder. “*İnsan bazen hatırına gelen bir hayali tanıyamaz, o kadar güzeldir. Zihninde uçan bir fikre yetişemez, o kadar yüksektir. Kalbine doğan hissi bulamaz, o kadar derindir. Bu acı ile bir feryat koparır veya çok karanlık bir şey söyler yahut hiçbir şey söyleyemez de kalemini ayağının altına alıp ezer. Bunlar şiirdir...*”

Şiirde “*söyleyiş*” ve “*söyleniş*” denilen şey “*ses yapısı*” ile yakından ilgilidir. Şiirlerde ses “*estetik*” bir rol oynar. Şairlerde bir “*ses duygusu*” vardır. Edebiyat dil ile meydana gelen bir sanattır. Bundan dolayı bir milletin dili neyse, edebiyatı da odur.

Leo Spitzer, “*dil bir sanat eseridir*” der. *Ancak bunu görebilmek için dile, dilci gözü ile değil, üslupçu gözüyle bakmak gerekir.* **Ahmet Hamdi Tanpınar** bir “*üslupçu*”dur. Tanpınar’a göre üslup ; kelimelerin bir bütün halinde organizasyonu “*kristilizasyonu*”dur. O da “*Mallarmé*” gibi şiirin kelimelerle yapıldığına inanır. Şiirin yapı taşlarını teşkil eden kelimeleri büyük bir dikkatle seçer ve yerli yerine koymak için uzun uzun düşünür. Kelimeler ona göre bir mücevher kıymeti taşır. *Bu değer onların sözlük manalarından çok çağrışım kudretinden ileri gelir.* Bundan dolayı kelimelerin içine girdikleri terkibe (birleşime) göre kazandıkları manalara dikkat etmek gerekir.

Alman filozof **Heidegger**, “*dil insanın evidir*” der. Dilin bütünü milletin evidir.

Bin bir odalı ev. Eskiler “*nesir*” için “*inşa*” derlerdi. Yazı ve konuşma ev gibi inşa edilir, içinde de insan oturur. Her şair ve yazar kendi çağının malzemesine ve **üslubuna** göre

kendi evini inşa eder. Dili insanla beraber ele alırsak ev sıcaklığına kavuşmuş olur. Dil sayesinde bütün insanlarla dost oluruz. Yazı, dilin sesini kaydeden bir vasıta. Tiyatro yazarı **Brecht** ; “*ideal ; halk için kralların diliyle yazmaktır*” der. Yazarlar eserlerini halkı aydınlatmak için yazmalı, yazılarını kaleme alırken, kültür değeri yüksek bir dil kullanmalıdırlar. İlim ve kültürde ileri ülkelerin sözlükleri de zengindir. Sebebi açıktır. Daha fazla üretmek, daha girift düşünce ve sanat eserleri ortaya çıkarmak demektir.

Her insanın mizacı, hayat tecrübesi ve kültürü farklıdır. Aynı kelimeler kişiden kişiye farklı etkiler bırakabilir. *Tanpınar*’ın şiirlerinde kelime kadrosu dardır. Bazı kelimeleri sık sık kullanır. Bunlar onun büyümlü kelimeleridir. Fransız dilbilimci **Pierre Guiraud**’ “*şiirde, bir kelime ne kadar çok tekrarlanırsa kazandığı mana da o kadar artar*” der. Bu söz *Tanpınar* için geçerlidir. *Tanpınar*’ın bütün hayatı, özleyişi, hüsrânı “*rüya, hayal, zaman, kader, gül, kadeh, ayna*” kelimelerinin içinde gizlidir.

Dante

Yenilikçi, Orta Çağ şairi ve siyasetçisi, İtalyan **Dante Alighieri** (1265 – 1321) “*De vulgari eloquentia*” isimli inceleme yazısında “*sanat, bilim, yetenek, iyi insan, iyi söz, erdem ve üslubu dair, sanatçılara şu tavsiyelerde bulunur.*”

“*Et ideo confiteatur corum stultitia qui arte, scientique immunes de solo ingenio confidentes, ad summa summe conenda prorumpunt ; a tanto prosuntu ositate desistant*”

et si auseres naturali desidia sunt, volint astripetam aquilam imitari“ / Dante Alighieri de vulgari, eloquentia 2 “Sanat ve bilimden uzak olup, sadece kendi zekasına güvenerek en yüksek hedeflere atılanların budalalığı açıktır. Böyle aşırı bir özgüvenden vazgeçmeli ve doğuştan yeterli değilse göğe yükselen kartalı taklit etmemeye çalışmalıdırlar.”

Dante'ye göre; dilin kendine has kuralları vardır. Dil, doğru ve şiir gibi kullanılmalıdır. Diller düşünceyi iletir. Ancak bunu maddi ortamda yaparlar. **İyi bir dil ve üslup, iyi ve yetenekli insanların kullanımı için uygundur. Üslup güzelliği,** kendi mükemmeliyetleriyle başkalarında erdemler uyandırabilecek kişilere has bir özelliktir. **İyi bir üslubun dört özelliği vardır.** Bunlar **dilin ihtişamı, önemi, nezaketi ve kibarlığıdır.** Böyle bir dil insanlarda erdemler üretir. Bu dil hem bilgi hem de güç bakımından yücedir. **Fransız filozof, şair ve yazar Remy de Gourmont, “üslup ve edebiyat” ilişkisi üzerine şu tespitleri yapar.** “Yazının kıymetini düşürmek değersiz yazarların durup durup başvurdukları bir tedbirdir. Bunu iyi bir tutum olarak kabul ederler. Bu durum onların değerini düşürür.

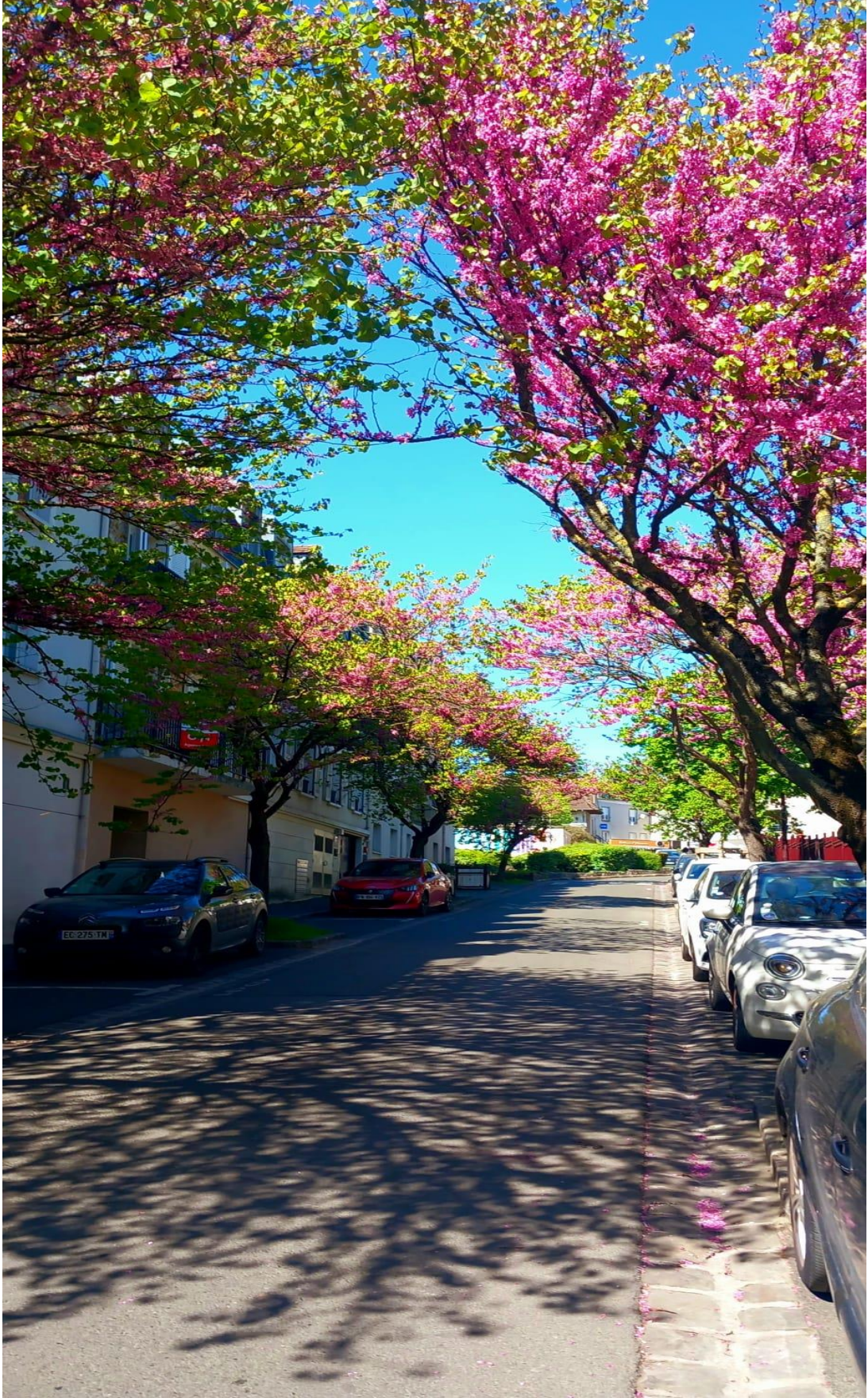
Remy de Gourmont

Zanaattan hiçbir şey anlamayan veya yetenekli olmadan yapılması şartlanlık olan bir sanatta kabiliyetli olmadığını itiraf eden bir

kimse halkı acı duymadan küçümseyemez. Bu düşüncede olanlar yoksulluklarıyla övünerek, fikirlerinin elbiseye muhtaç olmayacak kadar güzel olduğunu ileri sürerler. En mühim noktanın *şekil, mana, söz, öz, kelime olmayıp fikir olduğunu* söylerler. Fakat en yeni en zengin mecazların fikir hiçliği üzerine atılmış birer övünme tülünden başka bir şey olmadığını, eninde sonunda anlayacaklardır. Bu yazar grubu bahçenin manzarasını dışarıdan seyredip avunsun ve bizi unutsun. Bu konuda uzun uzun konuşabilirler. Zira onlar zararsız olmakla beraber bir sürü basmakalıp söz sarfetmesini de iyi bilirler. Bunlara acımak, aldırış etmemek ve kendilerine hiç cevap vermemek ve onlara iki türlü edebiyat olduğunu, kendilerinin de ikincisine dahil olduğunu hatırlatmak gerekir.

İki türlü edebiyat, iki çeşit ülkü, iki çeşit yazar vardır. Yazan yazarlar, yazmayan yazarlar. Tıpkı sesi olmayan şarkıcılar, sesi olan şarkıcılar olduğu gibi. Üsluba aldırılmamak Fransa'da 1789'un zaferlerinden sonra ortaya çıkmıştır. Demokrasi devrinden önce yazmayan yazarlardan yalnızca alay etmek için konuşulurdu. Pisistratos'dan 16. Louis'ye kadar medeni dünya şu nokta üzerinde birleşmiştir. Bir yazar yazmasını bilmek zorundadır. Yunanlılar böyle düşünüyorlardı. Romalılar güzel üsluba o kadar düşküdüler ki çok güzel yazalım derken berbat yazmaya başladılar. Üslubu küçümsemek ve töre riyakarlığı Anglikan Kilisesi'nin hatalarındandır. Bununla beraber on sekizinci yüzyıl yazarları kötü yazıyorsa bu farkında olmadıklarındandır.

Voltaire'in iyi yazdığına, bilhassa nazımda (şiirde) iyi yazdığına inanılır. Bu asrın bir ideali vardır. Felsefe yapmak kaba- saba yazmayı mazur göstermez. **İsaac Newton'un “traité” leri** (bilim yazıları) bahçıvanlık öğütleri hatta yemek kitapçıkları bile nazımla yazılıdır.” *Yazı zanaatı bir sanattır ama üslup bir ilim işi değildir. Üslup insanın aynıyle kendisidir. Üslup gözlerin rengi veya sesin tonu kadar şahsidir. Yazmak zanaatı öğretilbilirse de üslup sahibi olmak öğretilemez. İnsan saçlarını boyadığı gibi üslubunu da boyayabilir fakat şu şartla ki bu işe her sabah yeniden başlamak lazımdır. Dalgınlığa asla gelmez.*

Üslup sahibi olmak o kadar az öğretilir bir şeydir ki hayat bu öğretileni ekseriya unutturur.

Hayati kuvvet azaldığı nispette iyi yazmak elden gider. Temrin (uygulama, alıştırma, egzersiz) diğer özel yetenekleri iyileştirdiği halde yazıyı bazen bozar. Yazmak resim veya heykel yapmaktan farklı, bambaşka bir şeydir. Yazmak veya konuşmak zorunlu olarak bütün insanlarda olan ortak bir kabiliyeti hatta en eski ve şursuz bir yeteneği kullanmaktır. Yazma sanatına dair bulgular, zekanın bütün anatomisi yapılmadan anlaşılabilir. On veya on bin sayfa oldukları halde bütün "traite"lerin (antlaşmaların) değersiz taslaklardan ibaret olmaları bundandır. Soru o kadar karmaşıktır ki neresinden tutulacağı kestirilemez. O kadar iğneli öyle böğürtlenli, dikenli bir fundalıktır ki içine atılmaktansa kenarından dolaşılır. Akıllıca olanı da budur.

Yazmak, *Flaubert ve Goncourt'un* anladığı manada var olmak, kendini yenilemek demektir. *Üslup sahibi olmak, umumi bir dil yanında, biricik ve taklidi inkânsız hem herkesin hem de bir tek kişinin anlayabileceği özel bir lehçe ile yazmak ve konuşmak demektir.* Üslup kendini tanıtır. Onun mekanizmasını incelemek o kadar lüzumsuzdur ki beyhude olmakla kalmaz tehlikeli de olur. Kokulu kâğıttan yapılmış bir gül hakiki bir güle ne kadar benzerse, bir üslubun taklidiyle elde edilen veya yeni baştan meydana getirilen şeyler de hakiki üsluba o kadar benzer.

Yazılmış bir eserin sesi ve önemi ne olursa olsun, *üslubuyla* eser payesine (mertebesine) ulaşır. Eserin sınıflandırılması değerini bir kat daha artırır. *Buffon*, "iyi yazılmış bir eserin bütün güzellikleri kadar, insan zekasıyla üslubun oluşturulması, konunun özü kadar önemli, belki daha kıymetli bir hakikattir" der. Herkesin dudak bükmesine ve sınaşına rağmen, geçmiş zamanın kitaplarının bugün hala kıymetlerini muhafaza etmeleri de üslupları sayesinde. Eğer bunun aksi mümkün olsaydı "*L'antiquité Devoilée*"yi yazan *Boulangier* gibi, *Buffon'un* çağdaşı olan bir adam, bugün unutulmuş olmayacaktı.

Zira onun zayıf tarafı sadece yazış tarzıydı. *Diderot'nun* ancak geçici şöhret saatleri tadıp kendisinden bahsedilmez olmasına ve unutulmasına, daima üslupsuz yazmasından başka bir sebep bulunabilir mi..? *Üslubun* bu itiraz kabul etmez üstünlüğü, edebiyatta konular icat etmenin büyük bir önemi olmadığını gösterir. Güzel bir roman yahut tutunabilecek bir dram yazmak için ya pek sıradan bir konu açılabilir. Fakat başarılı olabilmek için, bir deha sahibi olmayı gerektiren yepyeni bir konuyu mesela "*Romeo ile Juliette*" yahut "*Donquihotte*"u düşünmek gerekir. *Shakespeare*, trajedilerinin çoğunu beylik konuların planı üzerine bir sıra mecazlar işlemekle meydana getirmiştir. *Shakespeare* ancak mısralarını ve cümlelerini yaratmıştır. Yaratılan mecazlar yeni olduğundan, bu yenilik dramın şahıslarına ister istemez hayat vermiştir.

Hamlet'in içindeki fikirler, *Chiristophe Marlowe* tarafından aynen manzum hale konmuş olsaydı, elde edilecek sonuç enteresan bir taslak sayılacak ne dediği anlaşılabilir, beceriksizce yazılmış bir trajedi olacaktı. *Guy de Maupessant*, hiçbirini icat etmemiş olan *Boccaccio* kadar büyük bir hikayeci değildir. Zaten konulara sonsuz şekiller vermek mümkün olduğu halde, yenilerinin yaratılması sınırlandırılmıştır. Fakat her yüzyılın kendine göre sevdiği konular vardır. Eğer insan, üslubu kendi kendini değiştirmek için kullanmış olsaydı, edebiyat tarihlerinin ilk yüzyılları içinde her şey söylenip tüketilmiş olacaktı.

Hayatın merkezinde olan insanın, kendisiyle, başka insanlarla, diğer cinsle, sonsuzlukla, Tanrı veya tabiatla münasebetleri olacaktır. Yazmasını bilmeyen yazarların ileri sürdükleri, mazeretlerden birisi de türlerin çeşitliliğidir. Onlar türlerden bazılarını olduğu gibi, üslubun bazılarını da hiçbir şeyin girmediklerini zannederler. Şiir yazar gibi roman yazılmaz derler. Elbette bu böyledir. Fakat üslubun bulunmayışı "*eda*" yokluğunun da sebebidir.

Bir kitap yazıdan mahrum kalırsa her şeyini kaybetmiş demektir. Göze görünmez olur veya söylendiği gibi dikkati çekmez. Zira güzel bir nesrin, sadece nesirden ibaret olmadığını

gösterecek bir ritmi olmalıdır. *Acaba yazmak öğretilemez mi..?* Burada mevzubahis olan üsluptur. *Zola* çalışmakla *Chateaubriand* olabilir miydi..? *Quesnay de Beaurepaire* dikkat ve gayret ederek *Rabelais* olabilir miydi..? *Bu iki sorunun cevabı aynıdır. Olamazdı...* Bir akşam levhası üzerinde kıymetli mermerleri taklide çalışan kimse kendisine iyi yol gösterilmiş olsaydı acaba fakir balıkçı tablosunu vücuda getirebilir miydi..? Paris evlerinin iç sıkıcı cephelerini *Korent* üslubuna göre yapan sıvacı, yirmi dersten sonra "*Cehennem Kapısı*" veya "*Philippe Pot*"un mezarını yeniden ortaya çıkarabilir miydi..?

Acaba yazmak öğretilemez mi..? Burada üzerinde durulan şey bir *zanaatın* unsurlarıdır. Akademide resamlara öğretilen cinsten şeylerdir. Öğretilir. Renksiz basma resimler gibi doğru ama dümdüz yazmak öğretilir. Düpedüz kötü yazmak ama yine de edebi bir disiplinle ödül kazandıracak bir şekilde yazmak öğretilir. Çok iyi bir şekilde yazmak öğretilir. *Ancak bu, kötü yazmanın başka bir türüdür.* Bu şekilde mükemmel yazılmış kitaplar ne kadar iç sıkıcıdır. Onların başka değerleri de yoktur. Zekâ çalışmasının ve özellikle yazı işinin büyük bir kısmının bilincin yetkisi altına girmediğini bilmeliyiz.

İnsan ne olmak için doğduysa onu olur. Bunu istemeden, hatta bütün aykırı iradelere rağmen olur. *Güçlü bir sabır ve yorulmak bilmeyen kör bir canlandırma gücü, görme kabiliyeti olanın hayalindekini canlandıramaz.* Gördüğü manzarayı yazıyla anlatan bir kimsenin eseri fena bile olsa bu haliyle de bir şey göremeyen veya büsbütün başka surette gören bir düzelticinin düzeltmelerinden sonra alacağı halden daha güzeldir. Kuvvetli çizgiyi ancak usta çekebilir. Bu usta çizgisi sadece değer verilecek teferruatı belirler. Aceminin beceriksizce ama samimi olarak kalp gözüyle gördüğü bilinçsiz olan görme işi daima soyuttur. Bu bakış açısıyla, üslubu ; "*kelimelerin değerlerini ve aralarındaki ilişkileri görmek sanatı*" diye tanımlayabiliriz.

Yine de hüner, *kelimeleri yavan bir şekilde kullanmak olmayıp, onların birleşmesinden meydana gelecek olan*

duyumları, hayalleri, nüansları (ince ayrıntuları) meydana çıkarmaktır. İşte burada düpedüz kelimecilik ve işaretlerin ideal dünyasıyla karşı karşıya kalırız. Asıl iş, işaretleri işlemek ve onların, hisler dünyasını temsil ettikleri kanaatini uyandıran hayallere göre dizmektir. Konuya böyle tersinden bakıldığı takdirde içinden çıkılmaz bir hal alır. *Şu veya bu tarzda kaynaştırılmış kelimelerin, tabii seyrinde giden dünyamızda, bir hayatı hatta bilinen bir hayatı gözümüzün önüne getirmesiyle yapılan terkip (birleşim) ruhsuz kalacak, o zaman bu kelimeler ormanı taş kesilecektir.*

Bir yazı sanatında başarıya ulaşmak, duymak, görmek, işitmek ve bütün duyularla gerçekten veya canlandırma suretiyle faydalanmakla mümkün olacaktır. *Üslup hakkında ileri sürülen görüşler, hissedilenlerin dünyasıyla, kelimeler dünyasının birbirine nasıl kaynaştıklarını anlatır.* Bir teoriden ibarettir. Gerçekteyse bu iki dünya birbirinden sonsuz olarak uzak, yani paralel olduklarından çözülmesi çok güç bir sırdır. Belki de telsiz, telgraf gibi bir şeydir bu.

Orhan Veli

İki kadrındaki ibrelerin birbirlerini karşılıklı olarak etki altında tuttıkları meydana çıkacak ve daha ilerisi meçhul kalacaktır. Fakat bu karşılıklı uygunluk gerçekte, mekanik bir mukayesede olduğu gibi açıktır. Aynı derecede mükemmel olmaktan çok uzaktır. Sözün kısası,

kelimelerle hisler çok az ve yetersiz bir şekilde birbirlerini karşılar. *Düşüncelerimizi söylemek için ihtimal ki susmaktan başka emin bir çaremiz yoktur. Hayatta nice olaylarla karşılaşırız ki yaşadıklarımızı gözlerimiz, ellerimiz ve kapalı ağızlarımızla bütün sözlerden daha güzel anlatabiliriz. Şair Orhan Veli de “Anlatamıyorum”* şiirinde, aynı çaresizliği yaşar. *Söylemek ve susarak anlatmak arasındaki devasa çelişkiyi, kelimeler dünyasında ancak yüzlerce sayfada anlatılabilecek hislerini, üslubunun gücü ve güzelliği sayesinde birkaç mısra ile anlatmaya çalışır.*

*Ağlasam sesimi duyar mısınız,
Mısralarım da
Dokunabilir misiniz
Göz yaşlarıma ellerinizle..?*

*Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,
Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu
Bu derde düşmeden önce.*

*Bir yer var biliyorum,
Her şeyi söylemek mümkün,
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;
Anlatamıyorum.*

Cahit Sıtkı Tarancı

Cahit Sıtkı Tarancı'da “Otuz Beş Yaş” şiirinde *“önce ölümü sorgular”,* şiirin son bölümündeyse, *“ölüm gerçeğine teslim olur”* ve çaresizliğe düşer. Bu büyük olayı kelimelerle

“ifade edememe” huzursuzluğunu yaşar. Tam bu sırada şairin muhteşem üslubu imdadına yetişir. Böylece, *“Otuz Beş Yaş”* şiiri, bütünüyle Türkçe'nin bir şaheseri olur ve milyonlarca insanın hafızasına kaydedilir.

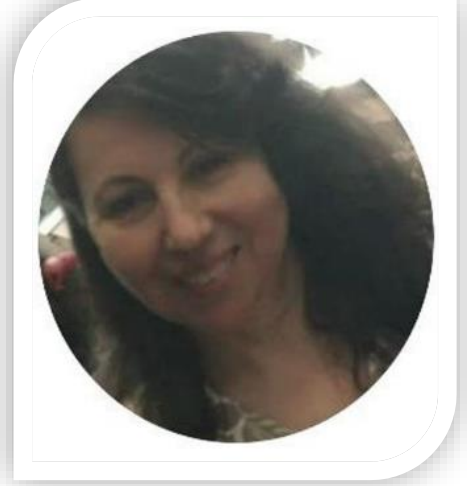
.....
*Ayva sarı nar kırmızı sonbahar!
Her yıl biraz daha benimsediğim,
Ne dönüp duruyor havada kuşlar..?
Nerden çıktı bu cenaze..? ölen kim..?
Bu kaçınıcı bahçe gördüm tarumar.*

*Ne ylersin ölüm herkesin başında.
Uyudun uyanamadın olacak
Kim bilir nerde, nasıl, kaç yaşında..?
Bir namazlık saltanatın olacak.
Taht misali o musalla taşında.*

-Devam edecek-

Kaynakça:

Peyami Safa, Seçmeler, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1978 / Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001 / Rémy de Gourmont, Fikir Üretimi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991 / Nihad Sami Banarlı, Türkçe'nin Sırları, İstanbul, 2011.

CÂNİM EFENDİM**AYTEN ÇELEBİ**

*Sana hazır sana muhtaç
sana dündenim
cânım efendin
kirpiklerinin gölgesinde geçti bir hayat
görmedin
süzüldüm şakaklarından mendil mendil
favorilerinden çıktım ak ak
çizildim ince ince ellerine avuçlarına
yazıldım defterlerine yaprak yaprak
dermedin
sıyırıp benliğimi tüm hesaplardan ırak
rehine verdim
sen yoksan kalsın diye orada
sen yoksan olsa da olur olmasa da
şimdi ben*

*aradığın eski
ne gökte ne yerdeyim
aktım nehirlerin diplerinden
tortulu bir kan gibi
sıvışıp girdim yaşamak için usulca
koronerlerin büklümündeyim
yaşat beni
seni yaşat
cânım efendim*

Şarap

*Çıkar da şişesinden
girer ya kanına
o yanına bu yanına
dağılır kırmızı rengin ateşi
taşmış barajlar misali
aynalar çizer gözlerindeki ışıltıdan
sendeki ötekini
bir serap düşer ya yıldırım gibi
bir bakıştan
çöldeki akşam karanlığına
her kum bir yaprak
bir çiçektir artık
dağıtır dağıtır*

*o ya bulutların üstündeki kanat
ya kalpte bir çarpıntıdır
gönüllü mahkumudur evrenin
en hafif çadırında en ağır*

*geçmiş zamanlardan ziyade
sarayları yaşatır
harcanır kum taneleri tek tek
ne yaprak ne kanat kalır
göz söner ayna kırılır
fırtına diner açıklarda
kalır sevdanın cinneti
bir başka ömre
başka bahara*

Gözlerim

*Bulutlar
dağlara
hasretim kadar büyük dağlara
inerlerken
resimler çizerler gözlerimle senden
biraz yorgun biraz kırgın
biraz mahzun durursun
seni yarım kalan bir destana
vurgun çizerler
gözlerim ufukların zirvelerle
kesişme noktalarında
dikmiş kendini gözlerine kımıldamadan bekler
uçar enginlerden
bilinmeyen yerlere bir kuş uçar
kaybolan bulutların derinliklerine doğru
sessiz bir görüntü kaçır
anlarım
anlarım doğanın dilini
anlarım ne demek istediğini*

anlarım yine gelmediğini

*dolarım
dolarım buluşma demlerine uykularımın
sen orda
düşlerimin tam ortasında
kostak bir ayak sesi çalar kapımı
koşarım gecenin zifiri karanlığına umutla
ah rüzgâr
ah çalılar
gözlerim ah
yine yanıldılar
anlarım
anlarım doğanın dilini
anlarım ne demek istediğini
anlarım niye gelmediğini*

DOST OLAN BAĞLASIN YÂRELERİMİ

CENGİZ AYDOĞDU

Bugün, hâlâ “devletin bekası” (veya rejimin sıhhat ve selameti) endişesi millet varlığını ve bu varlığın hayati meselelerini gölgede bırakmaya devam ediyor. Adeta “bekayı devlet” her türlü sosyal problemin arka planını teşkil eden zoraki bir fon oluşturuyor ve bütün buhranları gölgeliyor. Böylece Millî hayata dair bütün problemler gayri sahîh, sanal ve engelli bir sahada tezahür ediyor.

Muhakkak ki bütün devletlerin kendi varlığını korumak gibi bir endişesi vardır. Lakin bizde, bu endişe çok abartıldığı ve yanlış yerde, yanlış tarafa karşı öne sürüldüğü için gerçek millî meseleler tespit edilemiyor. Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir devlet kendini halkına karşı savunmaz. Çünkü buna gerek yoktur ve olmamalıdır. Üstelik bizim milletimiz devletini yeri gelince kendine karşı da (hatta devletine karşı da) savunur.

Yaşadığımız demokrasi tecrübesine rağmen Türk Milleti, tarihi bir refleks ile devleti karşısında kendi varlığını yok sayıyor; adeta, kendi varlığını bekâyı devlet uğruna her an fedaya hazır tutuyor. Hatta uğruna kendini feda ettiği sosyal teşkilatın niteliği hususunda söz söyleme hakkını dahi feda ediyor. Bu varoluşsal devlet telaşı içerisinde fotoğrafın flu tarafında “konuşlanan” devlet, asıl unsuru olan halkı tarafından muhafazası için büyük fedakarlıklara katlanılmasına rağmen tanınamaz hale geliyor.

Devlet ve Biz

Aslında devlet denilen “aygıt”, başlangıcından beri bir mutabakatın üzerine çizilen tasarıdan ibaret. Bu tasarı, yükseliş devirlerinde bir amacı, düşünüş zamanlarında ise sadece bir gücü temsil eder. Bir devletin yükseliş devirlerinde de güç çok önemlidir ama,

bu devirde istinat edilen gücün meşruiyet kaynakları milletin kültür ve iradesi ile mutabakat halindedir. Meşruiyet kaynaklarını her zaman meşru zeminde tutma ve yeni ülküler inşa etme iradesi devletin ve milletin devamını mümkün hale getiren en hayati unsurdur.

Bir devletin düşüşü de esasen bu zeminin kaybolmasıyla başlar. Ve devlet sadece güce yaslanmak zorunda kalır. Türk geleneğinde devletin meşruiyeti sosyal plandaki diğer bütün meşruiyetleri gölgelemiş hatta “sivil” meşruiyetlere dahi kaynaklık etmiştir. Devletten bağımsız olarak teşekkül eden bir takım sosyal kurumlar, devletin muvafakatine ihtiyaç duymuş; sivil toplum kuruluşları bile (batıdaki benzerleri kadar “sivil” olmadıkları için) meşruiyet zeminini devletin arsası üzerinde bulabilmişler. Çünkü Türk geleneğinde devlet, bütün faziletlerin kaynağı kabul edilir.

Bu kabul o kadar tesirli ve kalıcıdır ki, demokratik idareyi denediğimiz çok partili yıllarda, seçimle gelen siyasetçilerin meşruiyetleri bile devlet meşruiyetinin gölgesinde gelişebilmiştir. Bu kutsal devlet telakkisinin kaynağı, Türklerin yaşadıkları yeri seçen bir insan topluluğu olmasında bulunabilir. Çünkü hicret eden kavimlerde devletin istiklali ve müstakiliyeti her zaman için bir var olma-yok olma meselesi olarak telakki edilir. Kaldı ki Türkler bayraklarıyla birlikte hicret etmişler; gittikleri her yere hakimiyetlerini de götürmüşlerdir.

Türk muhacereti Amerika kıtasına yapılan göçler gibi bir göç değildir. Mütecanis bir topluluk olarak hareket halinde olunmuş ve gidilen yerin yerli ahalisi de Millî kütle içinde rahatsız edilmeden yaşatılmıştır. Belki de bu yüzden, bizde gözle görülüp elle tutulabilecek kadar sahih bir devlet telakkisinin varlığına karşılık, aynı sahihlik derecesinde bir millet telakkisi hayata geçirilememiştir. Lakin milliyetçilik duygusu çok eski zamanlardan beri Türklerde hissi seviyede var olagelmiştir.

Milliyetçilik hissinin varlığına rağmen millet kavramının tarifi her zaman biraz flu kalmış ve millet devlete göre tarif edilegelmiştir. Kimi zaman reaya, kimi zaman ahali, kimi zaman halk, kimi zaman yüce Türk Milleti gibi kavramlar kullanılsa da herkesin üzerinde anlaştığı ve milletin de içine sindirdiği bir millet tarifine (sanki) pek ihtiyaç duyulmamış.

Günümüz Türkiye'sinde dahi "vatandaşlar" kavramı hiçbir zaman bütün manayı şümulü ile milletin karşılığı olamamış ve bu gerçek hiç kimseyi rahatsız etmemiştir.

Millet anlayışımızdaki bu belirsizlik, zaman zaman devleti bir millet icat etme sevdasına düşürmüştür. Bu sevdada ile, devletin varlığını ülkede yaşayan ve nazari olarak millet olması icap eden halka karşı koruma garabetine bile düşülmüştür.

İnsanın Tabiatı, Tarihi ve Devleti

Devlet ve millet kavramlarını analiz ederken hatırdan çıkarılmaması gereken bir başka husus, anahtar kavramın insan olduğudur. Devlet ve millet arasındaki boşluk veya belirsizlik, ancak insanın devre dışı kalmasıyla mümkün olabilir. Bu noktada insanın yüklendiği tabiat ve tarih birikimini iyi tasrih edebilmek devlet ve millet arasındaki boşluğun niteliğini ve nasıl neyle doldurulabileceği hususunu aydınlığa çıkaracaktır.

Bu boşluk, aslında yüzyılın vasfı gibi görünüyor. Yirminci yüzyılın başında görülen totalitarizmler, devlet ve millet arasındaki bu boşluğa dayanarak hayata geçirilmişlerdir. Bu boşluk yüzünden bütün totalitarizmler, devletlerin toplumları homojenize etmesini öngörüyordu. Devlet katındakiler milleti tanımadıkları için insanları kafalarına göre biçimlendirebilecekleri zehabına kapıldılar. Ne var ki, çıkmaz sokak olduğu çok acı kefaretlere ödenerek görüldü.

Ödenen kefaretlere rağmen bugün demokratik devletlerde dahi devletin tabiatından dolayı kaçınılmaz ve çaresiz bir biçimde bu totaliter zihniyetlerin tesirleri ne yazık ki hissediliyor. Ve demokrasiler, bu tesirler-den arındırılmıyor. Zira devlet, güç kullanma tekeli elinde tutması sebebiyle şöyle veya böyle totaliter usullere bulaşıyor; bu manada totalitarizm belki de insanla yaşıt. Çünkü mahiyeti değişebilir ama usul olarak ilk insandan bu yana yönetmek ancak güç ile oluyor; evet sadece güç ile olmuyor ama güç olmadan da olmuyor.

Bu sebeple, devlet ve millet arasındaki güç dağılımı millet de hesaba katılarak yapılırsa millet fertleri ve idareciler, halkın devletine göstereceği "rıza'nın ve "kabul"ün değerini daha iyi anlarlar. Çünkü milletlerin

devletleriyle övünebilme imtiyazları ve hakları vardır. Bu hakkın kullanımı, devlet ve millet arasındaki iletişim kaynaklarının iyi işletilebilmesine bağlıdır. Bu iletişim kaynakları, kültür ve zihniyet dünyamızda bulunabilir. Ancak bu yetmez; tehdit, tahrif, tahrip ve tahdit edilmemiş bir iletişim ortamının tesisine de imkân sağlanmalıdır.

Zira bu iletişim ortamı iyi tesis edilemezse, devlet ve millet arasındaki boşluğu

diktatörler, zalimler, zulümler, totalitarizmler vs. doldurur. Tarihsiz ve kültürsüz toplumlar, devletle millet arasındaki boşluğu izale edip aradaki irtibatı sağlamakta zorlanırlar. Çünkü tarih, gelenek ve kültür olmazsa devlet ve halk (her şeyden önce) karşılıklı mevzi ve mevki tayin etmekte güçlüklerle karşılaşılırlar. İstikamet ve duruş noktaları birbirine karışır, herhangi bir boşluğun var olup olmadığı dahi tespit edilemez. Zira ortada ne devlet ve ne de millete dair vahid-i kıyasî yoktur.

DİJİTAL OYUNLARIN ETKİLERİ

PROF. DR. FİRDEVS GÜNEŞ

Oyun çocuk, genç ve yetişkin herkes tarafından sevilen bir etkinliktir. İnsanlık tarihi kadar eskidir. Tarihsel süreç içerisinde çok sayıda oyun geliştirilmiştir. Bunlar genellikle taş, sopa, kumaş ve kâğıtlarla oynanan oyunlardır. Ancak günümüzde durum giderek değişmektedir. Taşlar, sopalar ve kâğıtlarla oynanan oyunlar artık dijital ortama taşınmakta ve internet aracılığıyla her yere yayılmaktadır. Çocuklar ise bilgisayardaki video oyunları, tablet ve akıllı telefonlardaki oyunları daha çok tercih etmektedirler. Bunlara genel olarak 'dijital oyunlar' denilmektedir. Dijital oyunlar kişisel bilgisayar ve oyun konsolları, tabletler, mobil cihazlar ve akıllı telefonlar oynanan oyunları kapsamaktadır. Bu oyunlar canlı ve renkli görsellerle sunulmakta, belirli bir amaca yönelmekte, kazanma veya kaybetmeye odaklanmaktadır.

Dijital oyunlar incelendiğinde karşımıza 3000'den fazla tür çıkmaktadır. Bu sayının her geçen gün biraz daha arttığı bilinmektedir. Bunlar çocuk, kız, erkek ve bütün aileye yönelik bireysel ve ortak oyunlardır. Örneğin kolay çocuk oyunları, balon patlatma, kabarcıklar; kız oyunları, giydirme ve makyaj oyunları, yemek yapma, yap-boz oyunları, aksiyon veya beceri oyunları, bulmaca, tetris, üçünü eşleştirme ve birleştirme oyunları, solitaire ve poker gibi kart oyunları, hızlı arabalı yarış oyunları, kule veya kale savunma oyunları, savaş oyunları, tavla, satranç, futbol, dart, bowling, basketbol, aksiyon ve macera, simülasyon, çiftlik veya hayvanat bahçesi kurma oyunları gibi. Bu kadar çok oyunu sınıflamada bazı zorluklar yaşanmaktadır. Ancak genel olarak rol yapma, simülasyon, spor, strateji, macera ve savaş başlıkları altında toplanmaktadır.

Peki, bu kadar çok oyunu kimler oynamaktadır? Gelişmiş ülkelerde çocuk ve gençlerin çoğu her gün dijital oyun oynamaktadır. Araştırmalar her 10 gençten 9'unun dijital oyun oynadığını göstermektedir. Yetişkinlerin ise yaklaşık % 60'ı dijital oyun oynadığını söylemektedir. Bu durum endişe verici olmakta, çocuk ve gençler ekran karşısında giderek daha fazla vakit geçirmektedir. Oysa dijital oyunların olumlu ve olumsuz çeşitli etkileri vardır. Olumlu etkilerine yönelik araştırmalara göre dijital oyunlar çocukların fiziksel, duyuşsal, zihinsel ve dil becerilerini geliştirmektedir. Çocuğun sınırlarını keşfetmesine ve çevresini öğrenmesine yardımcı olmaktadır. Olumsuz etkilerine yönelik araştırmalarda ise çocukları "aptallaştırıcı" olması, bağımlılık yaparak ekrana kilitlemesi, şiddete yönlendirmesi, aile, toplum ve değerlerden bağını koparması öne çıkmaktadır.

Dijital oyunların çocuklar üzerindeki etkileri eğitim, sosyal, psikolojik ve fiziksel olmak üzere dört alanda görülmektedir. Aşırı internet ve tablet kullanan çocuk dersleriyle ilgilenmemekte ve öncelikleri belirleyememektedir. Hatta eğitimin gereksiz olduğunu düşünmektedir. Sosyal açıdan aile ve arkadaşlık ilişkilerinde zayıflama, aidiyet ve giderek vatandaşlık bilincinin azalması ile karşı karşıyadır. Bu durum psikolojik açıdan yalnızlığa itilmeye, bağımlılık yaşamaya ve insanlarla iletişimsizliğe sürüklemektedir. Bu

nedenle problem çözme yetenekleri gelişmemektedir. Sürekli oturmaya bağlı fizik ve sağlık problemleri de yaşamaktadırlar. Bunlara ek olarak göz kuruluğu, migren ve sırt ağrıları, yemek yeme ve uyuma düzeninde değişiklikler gözlenmektedir.

Araştırmalar

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) dijital oyunları 2018 yılından bu yana önemli bir hastalık olarak kabul etmektedir. Bilimsel araştırmalarda genellikle olumsuz etkileri öne çıkmakta, yalnızlık ve bağımlılık yaptığı, şiddet içerdiği vurgulanmaktadır. Bunlar eğitimci, psikolog, sosyolog gibi uzmanlar tarafından yapılan bağımsız araştırmalardır. Ancak bazı yeni araştırmalarda konuya ılımlı yaklaşılmakta ve çocuklara yararlı olduğu açıklanmaktadır. Bunlar dijital oyun firmaları tarafından desteklenen araştırmalardır. Çünkü dijital oyunlar dünyamızda önemli bir sektör ve finans kaynağı haline gelmiştir. Örneğin 2024 yılında video oyun endüstrisi dünyada 300 milyar dolar civarındaydı. Bu rakamın 2030 yılına kadar 600 milyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Böylesine önemli bir pazar olduğundan dijital oyun firmalarının desteklediği araştırmalarda olumlu yönleri daha fazla öne çıkmaktadır.

Dijital oyunların olumlu ve olumsuz etkileri oyun türüne göre de değişmektedir.

Olumsuz etkileri daha çok savaş oyunlarında görülmektedir. Savaş oyunlar denilince silahlar, kılıçlar, sopalar, süper kahramanlar, korsanlar, savaşçılar vb. akla gelmektedir. İçeriği aksiyon odaklı, dövüş sporları, savaş stratejileri, askeri simülasyon olan video oyunları vb. yüksek şiddeti içermektedir. Bunlar çocukların gelişim düzeyi, yaş ve ruh sağlıklarına bağlı olarak zarar verebilmektedir. Bu oyunlardaki şiddet görüntüleri ve kurgusal şiddet eylemleri tehdit edici bir dünya görüşünü pekiştirmektedir.

Şiddet oyunlarını uzun süre oynayan çocuk, gerçek hayattaki şiddete duyarsızlaşmakta ve giderek 'saldırgan davranışları' benimsemektedir. Özellikle küçük çocuklardaki tepkiler çok güçlü ve sert olabilmektedir. Çünkü savaş oyunlarında çocuk özellikle şiddetin içinde yer almakta, vurmakta, kırmakta, ezmekte, öldürmekte yani aktif olarak şiddet uygulamaktadır. Günde üç saat savaş oyunu oynayan çocuk üç saat boyunca şiddet yapmış olmaktadır. Böylece çocuk şiddete alışmakta ve günlük yaşama doğrudan aktarmaktadır. Bu nedenle savaş oyunları şiddet yönüyle çocukları olumsuz etkilemektedir.

Strateji oyunlarına gelince, bu oyunların çocuklara daha yararlı olduğu açıklanmaktadır. Strateji oyunlarda, karar verme, süreci izleme, kurallara uyma, eğlenme, kazanma-kaybetme gibi beş temel özellik vardır.

Çocuk oyun sırasında belirli seçenekler arasında doğru kararlar alma, oyunun her aşamasını izleme, kurallara uygun hareket etme, eğlenme ve sonunda kazanma ya da kaybetme yaşamaktadır. Çünkü oyunun nasıl biteceğini kimse bilmemektedir. Böylece strateji oyunları sayesinde doğru kararlar almayı öğrenmekte ve kendini geliştirmektedir. Bu oyunlar çocuklarda stratejik düşünmeyi teşvik etmekte, beynin tamamını harekete geçirmekte ve zihinsel çevikliği desteklemektedir. Böylece çocukların zihinsel becerilerini ve öğrenme hızını geliştirmektedir. Bu nedenle çocuklara günde bir saat strateji oyunu oynamaları önerilmektedir.

Ülkemizde Durum

Ülkemizde dijital oyunlarla ilgili sürekli araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalarda “*Dijital oyunların zararlarını önlemek için neler yapılabilir? Olumsuz*

etkilerini azaltarak çocuğun gelişimine nasıl katkı sağlanabilir? Günde kaç saat oyun oynanmalı? Yaşlara göre hangi oyunlar verilmeli?” gibi sorulara cevap aranmaktadır. Bu sorular ülkemiz açısından çok önemlidir. Çünkü ülkemiz genç bir nüfusa sahiptir. Bunların iyi yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla ülkemizde 06-15 yaş arasındaki öğrencilerin dijital oyunları oynama sıklığı ve süresini belirleme, hangi oyunları tercih ettiklerini saptama, oyunların olumlu ve olumsuz yönlerini açıklığa kavuşturma amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada

TÜİK 2024 istatistik verilerinden yararlanılmıştır.

Bu araştırmaya göre ülkemizde 06-15 yaş arası erkek çocukların 92.2'si, kız çocukların ise 90.3'ü internet kullanmakta, erkek çocukların 82.8'i, kız çocukların ise 64.8'i dijital oyun oynamaktadır. Yani ülkemizde 06-15 yaş arası çocukların çoğunluğu dijital oyun oynamaktadır. Yine ülkemizde 06-15 yaş arası erkek çocukların her gün ortalama 3'er saat, kızların ise 2'şer saat oyun oynadığı belirlenmiştir. Bir başka ifadeyle erkek çocuklar haftada 21 saat, kızlar ise 14 saat oyun oynamaktadır. Bu süre neredeyse bir güne yakındır. Çocukların ekran başında kalma ve oyun oynama süresi çok uzundur. Peki, ülkemizdeki çocuklar hangi oyunları oynamaktadır? Araştırmada düzenli dijital oyun oynayan 6-15 yaş arası erkek çocukların 68.4'ü savaş oyunlarını tercih ettikleri görülmektedir.

Bunu macera oyunları, strateji oyunları, spor, simülasyon ve rol yapma oyunları izlemektedir. Kız çocuklara gelince, kızların 44.3'ü ilk sırada macera oyunlarını tercih etmektedir. Bunu strateji oyunları, simülasyon, savaş, rol yapma ve spor oyunları izlemektedir. Erkek çocukların bu denli savaş oyunlarını tercih etmeleri endişe vericidir. Savaş oyunları silahlar, kılıçlar, sopalar, süper kahramanlar, korsanlar, savaşçılar vb. içermektedir. İçeriğinde yüksek şiddet bulunmaktadır. Savaş oyunlarını sürekli oynayan çocuklar, gerçek hayattaki şiddete duyarsızlaşmakta ve giderek saldırgan davranışları benimsemeye başlamaktadır. Özellikle erkek çocukların günde üç saat savaş oyunu oynaması, gelecekte açısından tehlike oluşturacaktır. Bu konuda öğretmen, veli ve öğrencilerin bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Velilere Öneriler

Veliler dijital oyunlar konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Çocuklarını yakından takip etmeli, iyi iletişim kurmalı ve kontrolü elden bırakmamalıdır. Dijital oyunlar, çocuğun dil ve zihinsel gelişimine katkı sağlayacak, duygusal ve sosyal yönden gelişimine destek verecek

nitelikte özenle seçilmelidir. Çocuğun hangi dijital oyunlarını oynadığını izlenmeli, içeriğin yaşına ve gelişimsel düzeyine uygun olup olmadığı kontrol edilmelidir.

Şiddet dolu oyunların zararları konusunda çocukla konuşmalı, endişeler dile getirilmeli ve net bir tavır sergilenmelidir. Strateji oyunları zihin gelişimi açısından daha yararlı olduğundan tercih edilmeli ancak oyun oynama süresi günde 1 saati geçmemelidir. Sonuç olarak, dijital oyunların çocukların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, dil ve zihinsel gelişimine uygun olmasına dikkat edilmelidir. Çocuğun yaşına ve düzeyine uygun olmayan, şiddet içerikli savaş oyunları gibi bazı oyunlar önemli sorunlara neden olmaktadır. Bunlar;

- Aşırı dijital oyun oynayan çocuk dersleriyle az ilgilenmekte ve eğitimden uzaklaşmaktadır.
- Sosyal açıdan aile ve arkadaşlarıyla ilişkileri zayıflamakta, iletişimsizlik başlamaktadır.
- Psikolojik olarak yalnızlığa itilmekte ve oyun bağımlılığı artmaktadır.
- Gerekli psikolojik olgunluğa ulaşamamakta ve sorun çözmede güçlükler yaşamaktadır.
- Sürekli bilgisayar başında olduğu için hareket etme ve fiziksel sorunlar başlamaktadır.
- Sürekli oturduğu için motor becerileri, kas ve beden hareketleri yeterince gelişmemektedir.
- Baş ve sırt ağrıları, göz kuruluğu, düzensiz yemek, uyku vb. gözlenmektedir.

Veliler tüm bunları önlemek için çocukların dijital oyunları oynama sürelerini sınırlandırmalı, düzeyine uygun oyunlar seçmeli ve olabildiğince açık hava oyunlarına yönlendirmelidir. / Konya Yenigün Şehrin Hafızası Dergisi

STETOSKOP İLE KALEM ARASINDA BİR ÖMÜR HÜSREV HATEMİ'YE VEDA

AHMET KUŞSAN

Son zamanlarda ardı ardına ağır haberler alıyoruz. İnsanın yüreği bir yandan sızlıyor, bir yandan da hangi kaybın matemini önce tutacağını şaşırıyoruz. *Süleyman Kâmil Yazıcı derken, Prof. Dr. İlber Ortaylı...* Şimdi de ilimle sanatı aynı potada eriten müstesna bir sima aramızdan ayrıldı. *Prof. Dr. Hasan Hüsrev Hatemi.*

O, bir elinde stetoskop, öbüründe kalemle dolaştı hayatın iki yakasında. Bir yandan Cerrahpaşa'nın koridorlarında, bir yandan İstanbul'un hüzünlü sokaklarında... Tıbbın kesin ve katı gerçekliğiyle şiirin çağrışımlarla örülü dünyası arasında kurduğu o zarif köprüyü ardında bırakarak, 2 Nisan 2026'da 88 yaşında aramızdan ayrıldı. Onun için "çok yönlü" demek eksik kalır. Çünkü o, yönlerini yarıştırmayan; aksine onları birbirinin içinde eriten nadide bir ruhtu. Öğrencilerine dahiliye anlatırken ansızın bir gazel okuyabilir, bir edebiyat meclisinde *Yahya Kemal'i* anarken tiroit bezinin inceliklerine geçiş yapabiliirdi. Onun dünyasında perde yoktu; her şey aynı hakikatin farklı yansımalarıydı.

12 Aralık 1938'de, İstanbul'un Şişli semtinde ikizi Hüseyin'le birlikte dünyaya geldiğinde, kimse bu çocuğun bir gün hem bedenlere hem gönüllere dokunacağını tahmin edemezdi. Babası İran asıllı *Ali Asgar Bey*, annesi *Azerbaycan göçmeni Cemile Hanım'dı.*

Şiir sevdasının temelinde ise "Nene" diye çağırıldığı babaannesi *Rubabe Latifi'nin* anlattığı halk hikâyeleri ve söylediği maniler vardı. Bu tohumlar, yıllar sonra Türk edebiyatının kendine özgü ağaçlarından birine dönüşecekti.

Atatürk Erkek Lisesi'nin ardından 1962'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 1966'da iç hastalıkları ihtisasını tamamlayarak Cerrahpaşa'ya adım attı. 1971'de doçent, 1972'de Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları Uzmanı, 1978'de profesör unvanını aldı. Endokrinoloji ve metabolizma alanındaki çalışmaları, Türk tıbbının uluslararası alandaki saygınlığına katkı sundu. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Nükleer Tıp ve İç Hastalıkları Ana Bilim Dalı Başkanlığı da yapan Hatemi, 2006'da emekli olduğunda arkasında yalnızca bir akademik kürsü değil; onlarca yetişmiş hekim ve binlerce şifa bulmuş hasta bırakmıştı.

Şiirle tanışıklığı çocuk yaşlarda, evdeki Azeri halk edebiyatı örnekleriyle başladı. Lise yıllarında aruz veznine yöneldi. *Ancak onun şiiri ne divan kalıplarında boğuldu ne de modernizmin savruluşunda dağıldı.* O, gelenek ile modern arasında bir köprü kurdu. İstanbul'un hazin güzelliği, tarihin derinlerinden gelen fısıltılar ve tasavvufun ışıkla yoğrulmuş karanlığı onun dizelerini besleyen ana damarlardı. İlk şiiri "İkbal Gazeli", 1963'te *İslam Dergisi'nde* yayımlandı ve birincilik ödülü kazandı. Ardından *Hareket, Türk Edebiyatı, Maveria, Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman* gibi önemli yayın organlarında şiirleri ve denemeleri yer aldı.

Edebiyatçı *Alaattin Karaca'nın* işaret ettiği gibi, *Hatemi'nin* şiirinde sıla hasreti, çocukluğa özlem, tabiata ve aşka bakış, melal hâli güçlü bir şekilde hissedilir. Bu yönüyle *Ahmet Haşim'e* yakın durur. Nitekim *“Ney Sesi”* şiirindeki ;

Yağmurlu bir akşam şehri
bırakıp,
Gideceğim Haşim'in beldesine

Dizeleri bu yakınlığın açık bir ifadesidir. Öte yandan onun ufkunda *Yahya Kemal'in* İstanbul'u, *Tanpınar'ın* zaman algısı da dolaşır.

Beşir Ayvazoğlu'nun ifadesiyle o, *“unutulmuş değerleri tozlu kitaplar arasında bulup gün ışığına çıkararak bir edebiyat arkeoloğu ve bir anılar kuyumcusu”*dur. *Mürsel Işık'ın* besteleriyle hayat bulan *“Gün Akşamlıdır”* albümü, onun şiirlerini kendi sesiyle dinleme imkânı sundu. *“Hüzünler Perisi”*, *“Yol Somunda Reddiye”*, *“Aşık Garip Coğrafyası”*, *“Ağustos Meali”*, *“Grili Çocuk”* gibi eserler, dinleyeni farklı ruh hâllerine taşıyan metinlerdir.

Ayşe Böhürler'in yapımcılığını üstlendiği *“Orhun Yazıtları'ndan Nobel'e Türk Edebiyatı”* belgeselinde şiirle imtihanını şöyle anlatmıştı. *“Evde hafızası çok güçlü bir babaannenin dizinin dibinde oturmak, radyolarda çalan şarkıların güftelerine dikkat etmek, babamın okuduğu Şeyh Sadi'den, Hafız'dan mısralar dinlemek... Şiiri sevmek bize tuhaf gelirdi.”*

Hatemi yalnızca bir şair değildi. Denemeleri, anıları ve kültür yazılarıyla

Türkiye'nin fikir hayatına da katkı sundu. 1988'de *“Yozlaşmadan Uzlaşmak”*, 1994'te *“Gün Akşamlıdır”* ile Türkiye Yazarlar Birliği Ödülü'ne layık görüldü. 2023 yılında ise *Necip Fazıl Saygı Ödülü* ile onurlandırıldı. Ardında bıraktığı eserler birer kitap olmanın ötesinde, birer durak gibidir. *“Eski Kentte Bir Gece”*, *“Lodoscu”*, *“Grili Çocuk”*, *“Kimlik Kuyusu”*, *“Ömür Süvarisi”*, *“Şahsi Bir Cerrahpaşa Tarihi”* ... Her biri onun hafızasını, kültürünü ve ruhunu taşır.

Onu tanıyanlar için o, yalnızca bir doktor ya da bir şair değildi. Şair *Hüseyin Akın'ın* ifadesiyle: *“Yozlaşmadan şair olabilmenin adıydı... Reçetelere şiir yazan adamdı.”* *Kezban Hatemi'nin* diliyle: *“İyilik yapmadığı kimse kalmamıştı.”* *Mustafa Ruhi Şirin'e* göreyse, *“İyiliğin sessiz ve çocuk yüzü keleşiydi.”* *Dergâh Yayınları'nın* vefat duyurusunda yer alan şu cümleler ise onun hayatını özetler niteliktedir: *“Nice hastaya şifa, nice talebeye ilim, nice insana tebessüm...”*

Cenazesi *Beşiktaş'taki* *Barbaros Hayrettin Paşa Camii'nde* kılınan namazın ardından *Zincirlikuyu Mezarlığı'na* defnedildi. *Hüsrev Hatemi* geride sadece eserler bırakmadı; bir duruş, bir zarafet, bir ölçü bıraktı. *Tıp ile edebiyatı, akıl ile kalbi, mazi ile atiyi aynı çizgide buluşturan bir zihin bıraktı. Belki de onu en doğru şu şekilde hatırlayacağız. Eski günlerin ve anıların tapularını saklayan bir sicil muhafızı olarak...*

Güzel yaşadı.
Güzel yazdı.
Güzel anılacak.

Ruhu şad, mekânı cennet olsun.

KENTİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ

SERPİL AHU SAĞDIÇ

Kent deyince eskiden zihnimizde canlanan; ticaretin kalbinin attığı, sanayi çarklarının döndüğü ve hizmetin bir nehir gibi aktığı kalabalık bir limandı. Toprağın yerini betona, sessizliğin yerini ise üretimin uğultusuna bıraktığı bu devasa yerleşimler, artık sadece fiziksel birer sığınak olmaktan çıktı. Bugünün kenti, sosyal medya aracılığıyla yaptığımız paylaşımlar sayesinde, her bir köşesinde hatıralarımızı biriktiren, *attığımız her adımda dijital ayak izlerimizi saklayan devasa bir veri merkezine dönüştü.*

Artık kent sadece yollardan ve binalardan ibaret değildir. Kentin damarlarında akan her veri, onun sanal bir yansımasını oluşturur. Yeni teknolojik gelişmelerle henüz ilk taşı koyulmadan zihinlerde ve ekranlarda inşa edilen yapılar, kentin fiziksel bedenine birer kimlik kazandırır. Kent, artık yaşayan bir

organizma gibi dijital evrende nefes almaktadır. Sokakların nabzı, trafiğin akışı ve binaların enerjisi bu dijital ekranda izlenirken, kent kendi geleceğini bu ekrandaki yansımalarına bakarak şekillendirmektedir.

Kentleşme, bu dijital büyüden payını alırken, akıllı kavşakların sessiz düzeni ve dijital belediyeciliğin hızıyla hayatımızı bir parça daha kolaylaştırmaktadır. Tüm teknolojik gelişmelerle bezeli bu yeni düzende, sürdürülebilir bir geleceğin kapılarını

aralıyoruz. Kesintisiz bir hizmete ulaşmak, dijital çağın bizlere sunduğu modern bir masal gibi.

Ancak her parlıtlı masalın bir de gölgesi vardır. Güvenli sandığımız o dijital ağların arasında, verilerimizin mahremiyeti puslu bir havada yürümeye benzemektedir. Güvenlik açıkları, bu modern kentin karanlık sokakları gibi her an bir risk barındırmaktadır. En hüznüsü ise hizmetlere ekrandan ulaşmanın verdiği konforun, fiziksel mekanların ruhunu yavaş yavaş eksiltmesidir. *Sokakların dokusu, parkların nefesi ve meydanların sesi, dijitalin sunduğu hızın içinde silikleşmekte geriye ise modern bir yalnızlık ve sosyal izolasyon kalmaktadır.*

Kentsel rant da bu değişimden nasibini almıştır. Artık bir evin değeri sadece güneşin doğuşuyla ya da merkeze olan yakınlığıyla ölçülmemektedir. *Fiber optik kabloların damarlar gibi sarıldığı,*

akıllı sistemlerle donatılmış ve verimliliği tescillenmiş konutlar, küresel finansın soğuk ama değerli birer varlığı haline gelmiştir. Mülkiyetin doğası esnerken, mekânın o kadim hikayesi yerini verisel değerlere bırakmaktadır.

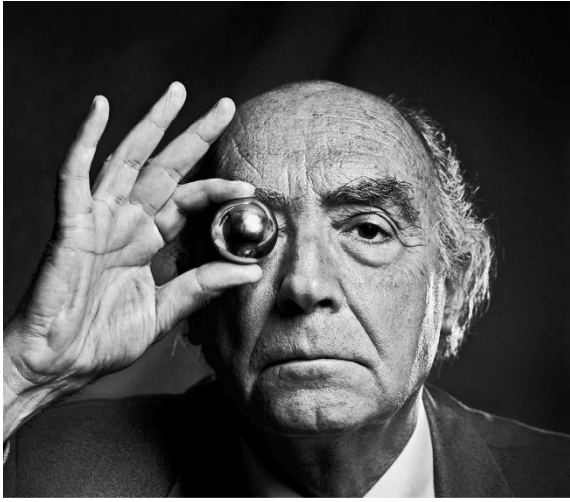
Yine de unutmamalıyız ki; algoritmalarla ve dijital ikizlerle çevrili bu kentler sadece teknolojiyle nefes alamaz. Betonun soğukluğunu ve verinin mekanikliğini ancak insan odaklı bir dokunuş ısıtabilir. *Geleceğin kenti, ancak teknolojiyi ruhun emrine verdiğimizde, sokaktaki insanı merkeze aldığımızda gerçekten "yaşayan" bir yer olacaktır.*

Teknoloji kentin aklı olabilir, ama insan her zaman onun ruhu kalacaktır. Yaşanabilir kentler çok uzak değil...

JOSÉ SARAMAGO'DA DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ

DOÇ.DR. MEHMET EVREN

José Saramago

1998 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülen Portekizli usta yazar **José Saramago** (1922-2010), 1947'de yayımlanan ilk romanı *Günah Ülkesi* ile başladığı edebi hayatı boyunca pek çok önemli çalışmaya imza atmıştır. Eserleri 25 farklı dile çevrilen ve sadece kendi ülkesinde iki milyonu aşkın satış rakamına ulaşan sanatçı, romanlarında insan varoluşunun derin anlamlarını titizlikle sorgulamıştır. Edebi başarısının yanı sıra hayatı boyunca dünya siyasetine karşı sarsılmaz bir ilgi duyan *Saramago*, fikirlerini ve eleştirilerini dile getirmekten de hiçbir zaman geri durmamış, cesur bir entelektüel profil çizmiştir.

İnsanlık tarihine bakıldığında, insanların kendilerini daha güvende hissetmek ve daha iyi bir hayat sürmek amacıyla toplumsal bir düzen kurma isteğinde oldukları görülür. Ancak insanların bu arzularıyla şekillenen yönetim modelleri, günümüzde “demokrasi” adı altında ne kadar gerçekçidir..? *Saramago*'ya göre eğer demokrasi sadece halkın belirli aralıklarla sandığa gidip oy vermesiye, bu eylem zaten gerçekleştirilmektedir, fakat gerçek iktidar halkın elinde değildir. Saramago'nun düşüncelerini takip ettiğimizde, karşımıza halkın iradesinden ziyade, ustalıklı kurgulanmış bir sistem eleştirisi çıkar.

Saramago'nun özellikle “*Körlük*”, “*Görmek*” ve “*Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş*” adlı eserlerinde demokrasiye yönelik eleştirilerde bulunduğu görülmektedir. O, “*Körlük*” romanında otoritenin, kriz anlarında “*kanunun herkes için eşit olduğu*” ve “*demokrasinin ayrıcalık tanımadığı*” söylemine sığınarak insanlık dışı kararları meşrulaştırdığını söyler. *Saramago* bu romanında, körlüğün bulaşıcı bir hastalık gibi

hızla yayıldığını anlatır. Toplumda büyük bir panik yaşanırken, herkes bu gizemli salgından kurtulmanın yollarını arar. Yetkililer ise çözüm olarak, hastalığa yakalanan insanları eski bir akıl hastanesinde karantinaya alma kararını verir.

Bununla birlikte Saramago, *Körlük* romanında şu ifadelerle başvurur: “...tedbirli davranmış olmak için, böylesine insanlık dışı bir karantinaya alınmış üç yüze yakın insanın çoğuna acı çektiren öteki hastalıklardan belki söz etmeyecekti ama otoritelerin kör avcılığına çıkıp insanları buraya tıkarken rastladıkları ve hiç üzerinde durmadıkları –hatta işi, yasanın herkes için eşit olduğunu, demokrasinin insanlara ayrıcalık tanımakla bağdaşmadığını söylemeye kadar vardırıldıkları– ilerlemiş iki kanser vakasını, en azından bu iki vakayı hasıraltı edemeyecekti” (Saramago, 2015a: 181-182).

Saramago'nun söylediği bu sözler akıllara şu soruyu getirir: Demokrasi, toplumsal trajedileri gizlemek ve üzerini örtmek amacıyla kullanılan bir söylem midir..? José Saramago, “*Körlük*” eserinin devamı sayılan “*Görmek*” adlı yapıtında da demokrasiye yönelik eleştirilerini sürdürür. “...oy verme konusunda ortaya çıkan karanlık, hatta karanlıktan da öte durum ve kuşkusuz, bu durumun, rastlantıları düşünerek zaman yitirmenin, halkı eğitmek misyonları bakımından hiç de uygun düşmemesi dolayısıyla, içine düştükleri sersemlikten bir anda uyanan televizyon yorumcuları, bu kez, başkent halkının demokrasi tarihimizde şimdiye kadar görülmemiş bir ilgisizlik örneği

gösterdikten sonra, o anda aç kurtlar gibi, kitle halinde oy sandıklarına hücum eden, böylelikle siyasi düzeni, hatta sistemi bütünüyle tehdit eden –ki bu çok daha tehlikeli bir durumdu– bu hareketi yapmakla herkese vermekte olduğu olağanüstü dersin üzerine atladılar.” (Saramago, 2015b: 28 Saramago, burada kitle iletişim araçlarının aktardığı mesajlar aracılığıyla, gerçekte bir kargaşa yokken halkın demokrasiye katılmamasının nasıl anlamlandırıldığını ve bu durumun ise iktidar sahiplerinde kaygı yaratabileceğini vurgular.

Nitekim Saramago, “*Görmek*” romanında halkın kitlesel biçimde oy vermemesinin ya da boş oy kullanmasının, iktidar sahiplerinde büyük bir korkuya sebep olduğunu söyler. Dikkat çekici olan ise, kitle iletişim araçlarının bu durumu hızla bir “*tehdit*” olarak yorumlamasıdır. Oysa halkın aktif katılımı beklenirken, bu katılımın sistemin dışına taşması neden bir “*kaos*” olarak sunulmaktadır. Bu çerçevede, Saramago'nun ortaya koyduğu düşünceler, günümüzün “*post-truth*” (hakikat sonrası) dünyasıyla doğrudan paralellik gösterir. *Post-truth* çağında nesnel gerçekler, kamuoyunun şekillenmesinde duygular ve bireysel inançlara kıyasla daha az belirleyici hale gelmiştir. Zira Saramago'nun eserlerinde otorite, gerçek bir krizle (salgın ya da siyasal bir protesto) yüzleşmek yerine, bu durumu kendi iktidarını güçlendirecek bir anlatıya dönüştürme eğilimi gösterir.

Saramago, *Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş* adlı romanına ise şu sözlerle başlar: “*Ertesi gün hiç kimse ölmedi. Bu olay, yaşamın*

temel kurallarına taban tabana zıt olduğundan, insanların ruhlarında büyük bir huzursuzluğa neden olmuş, her açıdan etkilenmişti, zira dünya tarihinin kırk ciltlik külliyatında göstermelik için bile olsa böylesi bir duruma rastlanmıyordu; bütün gün geçtiğinde, gündüzüyle gecesiyile, sabahıyla akşamıyla, yirmi dört saat boyunca, ne hastalıktan, ne ölümcül bir kaza sonucunda, ne de sonuna kadar götürülmüş bir intiharın neticesinde hiçbir şekilde hiç kimsenin ölmediği görülüyor, “hiç” kelimesi bunu özetliyordu” (Saramago, 2013: 11).

Saramago, adı verilmeyen bir ülkede ölümün ortadan kalkmasıyla birlikte ortaya çıkabilecek tehlikeli bir ittifaka işaret eder. Bu ittifak; din adamları, siyasetçiler ve askerlerden oluşan üçlü bir yapıdır. Söz konusu unsurlar, gerçek demokrasiden uzak bir yönetim biçimi yaratarak uzun süre devam edebilecek huzursuz bir düzen doğurur ve uzlaşmaya dayalı bir sistem yerine baskı ve tahakküm üzerine kurulu bir düzenin gelişmesine zemin hazırlar. Dolayısıyla bu durum gerçek bir demokrasinin imkânsızlığını sergilemektedir.

Sonuç olarak, Saramago'nun eserleri demokrasinin ulaşılan sabit bir hedef değil, sürekli sorgulanması gereken bir alan olduğunu hatırlatır. Eğer yönetim gerçekten sermayenin

ve belli güç odaklarının kontrolündeysen, kullandığımız oylar özgür iradenin bir ifadesi midir, yoksa yalnızca mevcut düzeni onaylayan sessiz birer onay mı..? Belki de asıl “görmek” bize sunulan bu demokratik sahnenin dışına çıkabilmekten geçer.

Kaynakça

Çifçi, O. Z. (2016). *Tanrı'yla Kavga* Adam José Saramago'da Tanrı, Din ve İnsan. Konya: Çizgi Kitabevi.

Koç, E. (2023). Ölümün inşa edici/belirleyici gücü: J. Saramago'nun “Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş” adlı eserinden hareketle ölüme ilişkin bir değerlendirme. *The Journal of Social Sciences*, 66(66), 19-49.

Saramago, J. (2013). *Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş* (M. N. Kutlu, Çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Saramago, J. (2015a). *Körlük* (31. baskı). (A. Derman, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Saramago, J. (2015b). *Görmek* (12. baskı). (A. Derman, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

HAYÂL

HÜZEYME YEŞİM KOÇAK

Memnuniyetsizlikten ötedir duyduğu...
Ardından onarma, telâfi, inşâ isteği...

Kaçtığı en basitinden, bir dünyaya bağımlılıktan, eşya saplantısı, madde bağımlılığından uzaklaşmaktır; kalıpların içinde sıkışmışlıktan bir lahza sıyrılmaktır belki de. Çelişik, çapraşık duygu ve düşüncelerini tahlil edemiyor. Durmaksızın karıştırıp, birbiriyle çarpıştırıyor.

Esasında kabulde zorlandığı; küçük gördüğü, sanki görmediği, bilmediği...

Bazen sade gibi gelen, eski ve geride değil, bilâkis yeni bir hayatın eşiği gibi haberci; zamana kafa tutmuşluğu, huzuru, başka bir yaşayışı, tuhaf bir mutluluk doluluğunu hissettiren, bu tarz mekânları mecnunca özlediğini hissediyor.

Aslında reddettiği, belki de bir nefret hissini engelleyemediği ama her karşılaştığında bir ruh ve lisan değişmesiyle çarpıldığı, yarıldığı.....

Kapı ardına kadar açık. Yoldan gelen geçen ister istemez, göz misafiri olabilir. Kaçamak bakışlarla, yere serilen kilimi fark ediyor önce. Sediri. İçerde birkaç uzun etekli, “halayık” tabir edilen tarzda yazma bağlamış genç kadınları. Uzun uzadıya inceleyemez. Ancak bu kadarı bile yetiyor, bazı uyandırma, canlandırmalara. Tutkulu çağrışımlara...

Evdeki kadınlarla birlikte sere serpe yere otursa, hayallerine iştirak etse; sini üzerindeki yiyeceklerden yabancılık çekmeden birkaç lokma atıştırırsa. TV’si, bilgisayarı bulunsa bile; zamansız, isim verdiği, başrolü aldığı bir hikâyeye eşlik etse; eski bir şarkıyı

yüreğinde gezdirse, hastalıklı varlığını âdeta tedavi ettirecek şu muhabbet, tütsülü ve bir parça da ibadet kokan riyasız odalarda; mazinin bütün mükemmel ve güzel gözükken yüküyle birlikte derinden nefes alsa, yenilense, yaşam bağlarını tazelese...

Esasen talihsiz bir yazıdan kurtulmak, dillenmek, özgürleş(tir)mek istenmiştir. Hayaller ne kadar inkâr edilse yeridir.

(Yıkık omuzlu babamdan filesini alsam. Şu kurdele takmış, kara önlüklü küçük kız gibi “sohbet başkanı annesinin” elinden tutup, okula gitsem. Gelecek kaygılarım hiç olmasa. Masumiyet çağının genç kızları benzeri, hiçbir olumsuzluk düşünmeksizin, ölçüp biçmeksizin vesvesesiz, lekesiz sevgi dolu, alçakgönüllülükle, pencere önünde “Beyaz atlı prensimi” beklesem...

Ürpertilerle, titreyişlerle, tatlı çırpıntılarla, isyansız beyaz gün ve gecelerde, “Leyla-Mecnun” vezninde, kumru deminde, güllerin bülbüllere mey sunduğu saatlerde; Ferhat öyküsünde, İstikbal Perisinin vaatlerinde onu beklesem, aşkı içmiş baharlı çöl rüzgârlarıyla “başında” yitsem. Ziyamı yok, gelmese de beklesem.

“Beklenen Adam” ne olur hiç gecikmese... Ruhumu, hayatımı işlediğim dantellerde, halı ilmiklerinde, hep O’nu işaret eden pusulalarda, daima O’nu gösteren

aynalarda; bir garip saygıyla, lâtif bir kavuşma ânının kıvrantısı, arzusuyla. Beklesem.

Beni hiç görmese, duymasa; hattâ hiç var olmasa da... Bekle.....sem.

Sabri bile güzelse. Sanal-gerçek varlığı cihan değse... Dört cihetten, Kuzeyden Güneyden, dipten köşeden göz koyduğum “Can(ım)dır”.... Ses verse. Gelse...

“Beklediğimi” doğursam, yoğursam, davalardan tez geçip, O’nu kalbimin kundağına sarsam. Bir adam ki; anası babası, karısı kocası hocası, çoluğu çocuğu, çeri çöpü, kıyameti, cennet’i cehennemi, kalû belâsı belâsı ben olsam.)

Arzu ettiği belki kapılmaktır, bir tutam ateştir; ışıkta aşkta hakikî, derinden bir kayboluş, silinmişliktir. Fakat artık hiçbir kelime, hiçbir şey peşinde sürüklenemez. Beyhudedir. Bitmiştir.

Daima uçlarda... Üst üste binen, bastırmaya, unutmaya çalıştığı duygular. Tozlu zamanlardan dinî şiirler söyleyen, hatta yazan, basit, zahit, üfürükten, yeldirmeli kadınlar; kara çarşıftan, sarıktan yazgılar.

Mazide kalmış, savaştığı, hatta öldü(r)düğünü varsaydığı bir kadından(genç kızıdan) nahoş düşünceler, şiirsel sarhoş çıkışlar bunlar. Kişiliğinde “geriden gelen”, benimsemediği, sevmediği, dik başlı bir çağrı. Sonra bütün duygularını tekzip eder, ayıklar, gerekli gördüklerini geçmişin çöplüğüne yollar, söver, kendini tahkir ederdi. Hâlbuki “Fadime’yken” olmuştu al sana terütaze “Firuze”...

Böyle dakikalarda “kimliğini” bayağı merak ediyordu. Fakat soğukkanlılığını korumaya, istifini bozmamaya çalışsa da “erkek dilinin” kesip biçtiği bu geri kafalı, köle kadından; birden bastıran, hep fışkırmaya hazır küflü hatıralar yığınından; kurtulamıyordu yazık ki taşralı avuntusu zavallılığından, duygularının tasallutundan.

...

30 Mayıs gününden:

14.30: “...Derneği’nde, *Tarihten Bugüne Kadın Uçuşu* isimli konferans.

16.00: gezi,

19.30: Yemek.

21.00: Havaalanı

31 Mayıs’tan.....

Çıkamaz senelerden:

Yürü, koş, yürü koş; koş koş koş...
Boşş...

“Çocukların velâyeti meselesi/ Geciktiniz/ Serdar’la buluşma/ Horozlanma!/ Beni kimse aldatamaz/ Bana para ver anne/ TV programını iptal edelim/ Koşturmaktan yoruldum/ Şiddetle tatile ihtiyacım var/ O sizin bireysel tercihiniz/ Tuğrul’la kesinlikle olmaz/ Canına okurum, içine tükürürüm ben bu hayata.”

“Hiç anlamıyorum. Deli miyim neyim, bazen modası geçmiş, tükenmiş bir çağa ve en kötüsü yobaz, cahil bir Firuze’ye her şeye rağmen hasretlik çekiyorum biliyor musun? Beynim çatlıyor. Kontrolü kaybediyorum.”

BİR TEBESSÜM BİN UMUT

MEHMET YAŞAR SOYALAN

I

Ey zülüflerini yüreğime dolayan yâr!
Kulunu hem esir hem sarhoş eyledin
Kem sözlerini örtse de gönlüm
İlimi virane, elimi boş eyledin.

II

Hasretlik yorgunu, umut fakiri kalbim
Bir senden medet umar
Medet yâr!
Şifadır bir tek tebessümün
Kahkahaların onu yaralar
Bir de ondan yadigâr hatıralar var
Her hatıra bazen cennet bazen cehennem yâr!

III

Geçmiş senden yaralı, an sana tutkun
Gelecek umutsuz seni arar
Ey yâr!
Ey yâr adın dilimde tesbih
Ama dilim lal
Varlığın yüreğimin ilacı
Ama varlığın hayal.
Hayalim, gözüm kapalı koşmak peşinden
Ama çivilemiş ayaklarımı gayptan bir el.

IV

Ey yâr, gözü kara yâr!
Yüreği karanlık bir derya, coşar da coşar
Yüreğim yüreğinde hapis, anlasana yâr!
Ne desem boş, gözüm ona o deryaya dalar.
Varlığım hayalinde tutsak
Varlığı yokluğundan uzak yâr!

V

Ey yâr! Bahtı kara yâr!
Varlığında ayrılık yokluğunda hüznün var
Eli elime değmez ucunda ölüm var
Ne ses ne nefes bir araya gelir
Varlığı hayallerime mezar.

VI

Kalp kırık, kelimeler buruk, dil dile tuzak
Tahammül taşmış, hayaller tarumar.
Kader diyorsam da acizliğime
Bizimkisi varlık ile yokluk arası bir yar
Ey yâr!

VII

Ha bir de puslu bir düş
Ve yaşlı, titrek bir yürek var
Karar var, kararsızlık var
Ben varım, o var
Ondan, benden olan var
Sefa olmasa da yâr!
Vefa var, cefa var.

VIII

Zaman mekânda, mekân zamanda yanar
Dumanlar karartsa da geleceği
Ne geçmiş geleceğe ne gelecek geçmişe sığar
Sabır diyor, vefa diyor, umut diyor aklım
Umut, olmazsa olmaz, elimde bir o var
Gel gör ki, kara gözlü tebessümde tamahkâr.

IX

Birlik olmak, bir olmak, birliğinde yok olmak
Rüya belki, belki de rüyalandaki kadar
Ah! O yâr biliyor.
Biliyor, hesap var, kitap var
Kitap var da onda ne yazar
Okur mu bilmem, kitaba yakın bana uzak yâr!
Hesap sıcak bir dost, beni sarıp sarmalar
Hesap, sadece hesap var...

X

Yâr var, yârlar var
Yârlardan öte kara sevdalar var
Ey yâr!

*22-23.12.2015/Antakya
10.01.2018 İstanbul*

YOL, YOLCU, YOLCULUK

FATMA TUTAK

Medeni insan toplu halde şehirlerde yaşamaya başladıktan sonradır ki başına gelmeyen kalmadı. Üstelik kümesinde mutlu mesut hayat süren(!) uçamayan kanatlıları seri üretimle çoğaltma yoluna giden ve kırk güne kalmadan kesime hazır hale getiren kendisidir. Böyleyken başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelmedi.

Kendi kendini cendereye sokan, durduk yere kalıplar içinde yaşamaya mahkûm eden ikinci bir tür yoktur. Bir artı bir, iki artı bir, üç artı birler arasında birdirbir, yer yüzünün geniş arazileri üzerine çektiği parsel çizgileri arasında

sek sek oynar... Öyle ki araya giren mesafeyi ip gibi uzun, kıvrıntılı yollarla birbirine bağlamak lüzumu baş gösterir. Tabii bu mesafeyi yürüyerek katetmek giderek güçleştiği hatta imkansızlaştığı için birtakım vasıtalara müracaat edilmesi kaçınılmaz olur.

Korkmayın işi kağına, at arabasına hatta tekerleğin icadına kadar götürmeye niyetim yok. Zaten bahsedeceğim mevzuda bunlara gerek de yok. Efendim gerek şehir içi

gerek şehirler arası yollarda bahsi geçen uzaklığı kısaltmak maksadıyla ortaya çıkan toplu taşıma araçlarından bahsetmek istiyorum. Dahası bu vasıtaları sıkça kullanan biri olarak oralarda tanık olduğum, gözlemediğim birkaç vakiya değinmeden edemeyeceğim. Malum bunlar halkı yakından gözlemleyebileceğiniz bulunmaz vasıtalaradır.

Rastgele bir araya gelerek belli süre yolculuk ettiğiniz bu insanlarla o an orada bulunma zorunluluğu bana daima garip gelmiştir. Zira sırt sırta, omuz omuza bazan birbirinin ayağına basarak birbirine katlanmaya mecbur olmak pek akıl kârı olmasa gerek. Bir de bu durum bende hayatın kısa bir provası intibayı bırakır ki ister uzun ister kısa olsun belli bir süre yolculuk eder, varacağınız menzile ulaştınca da terk edersiniz.

Orada geçici olduğunuzu, yolculuğun er geç sonlanacağını bilir ona göre davranırsınız. Misal; vasıtayı sahiplenmeye kalmazsınız. Fakat o size emanettir ve bu sebeple hoyrat kullanmaya hakkınız olmadığını da bilirsiniz. (En azından etik kurallar böyle söyler.) Gariplikler bu kadarla da kalmaz ne de olsa son derece tabii memleket insanı sırasında hazır cevap, düşündüğünü anında söylemekten çekinmeyen bir mizacı haizdir. Malumunuz bu durum memleketi en yaygın anlatı şekli olan fıkranın cenneti haline getirmiştir...

Bir yakınım anlatmıştı. Birkaç yıl evvel sıcak mı sıcak bir yaz günü arkadaşıyla Sille seferi yapan altmış dört numaralı otobüse binmişler. Maksat gezmek eğlenmek hoşça vakit geçirmek... Söylediğine göre otobüs baya eski imiş. Basamakları, koltukların sıralanışı, inmek için basılacak düğmelerin şekli bir yana

duruşlarda, kalkışlarda ille dönüşlerde körüğünün çıkardığı gıcırtilardan anlaşılıyormuş bu.

Şoför koltuğu yolcu koltuklarının aynındanmış yanı sıra nicedir görmeye alıştığımız camlı kabin bulunmadığından açıkta duruyormuş. O ve arkadaşı kapının karşısına düşen boş koltuklardan ikisine yan yana oturmuşlar. Birkaç durak sonra yaşlı bir kadıncağz binmiş otobüse ve şoförün hemen arkasındaki koltuğa oturmuş. Bu sırada yolculardan bazıları kendi aralarında konuşuyor, şoför de ara sıra bu sohbe katılıyormuş. Kullandıkları yöresel ağızdan hepsinin bir memleketten yani Sille'den oldukları anlaşılıyormuş.

Dönemeçlerde ya da kalkış sırasındaki sarsılmalar sırasında yaşlı kadın önündeki koltuğa sıkı sıkı tutunuyormuş. E ne var bunda diyebilirsiniz. Doğru, bu gayet doğal bir durum fakat tutunduğu şoför koltuğu olup bir de can havliyle kendine doğru çekince zavallı sürücü, koltuğu arkaya doğru kayıp sürüş mahallinden uzaklaşınca yolcularla sohbetini kesip bağırmaya başlamış: "Anne bırak anne! Anne asılma anne!"

Bir keresinde çarşıdan aktarma yaparak Mevlâna yolu üzerinden gidilen başka bir semtin otobüsüne binmiştim. Otobüs bedestenin dar sokaklarından maharetle geçiyordu. Kaldırım kenarına park etmiş araçlara, yolun ortasında gezinen yayalara çarpmadan gidebilmesi her zaman bir mucize gibi gelmiştir bana. Duraklarda ve ışıklarda dura kalka gıdım gıdım ilerliyorduk.

İşte yine kırmızı yanmış ve biz tek sıra olmuş araçların arasında beklemeye

başlamıştık. Akşam oldu olacak, ezan okundu okunacak; yollarda evlerde tek tük ışıklar yanmaya başlamış. Durduğumuz yerin az ilerisinde bir ekmeğin fırını var. Ön koltukta oturan teyzelerden bir bu sıkışık anda oldukça sakin ve gayet doğal bir şey söyler gibi şoföre seslendi: “Şurdan iki ekmeğin alıp gelsem beklemen he?”

Memleketimin saf, temiz yürekli insanları... Onlar gibi içten ve samimisini başka memlekette katiyen göremezsiniz.

Anadolu insanıdır o. Saf, temiz yürekli, merhametli ve cömerttir. Herkesi kendi gibi bilir, halden anlar. Diğerkâmdır. Sıkıntısı olana el uzatır. Ama sırasında kurnaz, sırasında çıkarıcı, sırasında açığızdür. Hatta bu hasletleriyle övünür. Bu mozaik yapı Nasrettin Hoca, Keloğlan, İncili Çavuş, Karagöz-Hacivat ve nicelerini toprağın bağrından çıkarmış ve çıkaracaktır...

BAHAR GELDİ MAKAMLAR UYANDI TÜRK MÜZİĞİNDE MEVSİM DÖNGÜSÜ VE RAST MAKAMININ DİRİLTİCİ GÜCÜ

KADİR DARICI

Sevgili musiki dostları, merhaba,

Köşemizin bu üçüncü buluşmasında pencereleri ardına kadar aralıyoruz. Malum, takvimler “mart”ı bitirip “nisan”ı göstermeye başladı bile. Kışın o ağır, kurşuni bulutları dağıldı, yerini güneşin incecik sıcaklığına bıraktı. İnsanın içinde tarifsiz bir kıpırtı olur ya bu mevsimde, hani şairin dediği gibi *"Bir şeyler oluyor bana, içimde bir bahar havası var..."* dedirtir cinsten. İşte tam da bu kıpırtının peşine düşmek istiyorum bu ay. Radyonun düğmesini çevirdiğimizde ya da dijital bir listede gezinirken kulağımız neyi arar?

Kış boyunca ruhumuzu okşayan hicazın o derin hüznü, kürdilihicazkârın tatlı melankolisi bir anda yerini daha parlak, daha ümitvar bir sese bırakır. Sanki teller gevşer, perdeler biraz daha neşeyle öter. Bu ay rotamızı, baharın müzikteki tam karşılığı olan rast makamına çeviriyoruz. Ama gelin bu sefer sadece *"rast şu notalardan oluşur"* diyerek işin teknik kısmında boğulmayalım. Biraz geri çekilip büyük resme bakalım. Atalarımız müziğe asla sadece bir eğlence aracı olarak bakmazlardı.

Onlar için ses, kâinatın bir yansımasıydı. Makamların insan ruhu üzerindeki tesirini bilirler, günün hangi saatinde hangi eserin dinlenmesi gerektiğine dair incelikli kaidelerden bahsederlerdi. İşte bu geleneğe *Edvar* geleneği denir. Eski musikişinas hekimler, darüşşifalarda hastaları su sesiyle ve belirli makamlarla tedavi ederlerdi. Mesela irak makamının baş ağrısına,

zirefkend'in sırt ağrularına iyi geldiği söylenirdi. Peki ya rast?

Rast makamı, kelime anlamı olarak da doğru, düzgün, sağ demektir. Müzik teorisinde temel dizi olarak kabul edilir. Ama felsefesi bunun çok ötesindedir. Rivayet odur ki rast makamı insana ferahlık, cesaret ve yaşama sevinci verir. Özellikle seher vaktinde, yani güneş doğmadan hemen önce, ya da bahar aylarında bu makamın tesiri zirveye ulaşır. Neden mi? Çünkü rast, tıpkı bir tohumun toprağı yarararak güneşe doğru uzanması gibi, pes (kalın) perdelerden başlayıp ağır ağır tize (ince) doğru yürür. Bu yürüyüş, bir dirilişin, bir uyanışın hikayesidir.

Kışın donmuş toprağından çıkıp baharın ılık rüzgarına karışan bir filizin notalarla resmedilmiş halidir adeta. Şimdi diyeceksiniz ki *"bu anlattıkların soyut şeyler, biraz kulağımızın pasını silecek somut örnekler ver."* Haklısınız. Geleneği yaşatan eserlerdir. İşte size tam da bu mevsime uygun, hem rast makamını iliklerinize kadar hissettirecek hem de baharın o tarifsiz güzelliğini anımsatacak üç eser. İlk durağıımız, Türk Sanat Müziğı denince akla gelen en zarif bestekârlardan Selahattin Pınar'ın kaleminden çıkma bir baş eseri *"Bir Bahar Akşamı Rastladım Size"*. Dikkat edin, burada iki güzel tesadüf var.

Birincisi, şarkının sözlerindeki "*bahar akşamı*" ibaresi. İkincisi ise eserin makamının "*rast*" olması. Selahattin Bey bu sözleri bestelerken muhtemelen sadece kelimenin "*rastlamak*" fiilindeki anlamını değil, makamın ismindeki derinliği de düşünmüştü. Bu eseri şimdi sessizce mırıldanmaya çalışın. "*Bir bahar akşamı rastladım size / siz neş'eli bir gençtiniz, ben şairdim...*" Girişteki o piyano veya ud taksimi duyulur duyulmaz insanın içi nasıl da kıpır kıpır olur. İşte bu kıpırtı, rast'ın bize bahsettiği o diriltici gücün ta kendisidir.

Hani insan bazen çok neşeli olduğu bir anda, nedenini bilmeden bir hüznün arar ya; rast makamı tam tersini yapar. En hüzünlü anda dahi, "*dur, her şeyin bir baharı var, kalk ve silkelen*" der. Gelelim ikinci önerimize. Bu sefer sizi kelimelerin ve notaların iç içe geçtiği, adeta bir bahar sabahının resmini çizen bir esere götürmek istiyorum: "*Esti Nesim-i Nevbahar, Açıldı Güller Subh-dem*". Bu mısralar, yani "*yeni bahar rüzgârı esti, sabah vakti güller açıldı*" sözleri, Klasik Türk Müziği'nin en köklü eserlerinden biridir. Eserin güftesi, Divan edebiyatının o zarif bahar tasvirlerinden süzülüp gelir.

Bu şarkıyı dinlediğinizde, kendinizi bir anda Boğaziçi'nde bir yalı bahçesinde, erguvanların gölgesinde bulursunuz. Hani derler ya, "*eskiler baharı karşılarken ne giyeceklerini düşünmez, hangi şiiri okuyacaklarını ve hangi makamı dinleyeceklerini düşünürlerdi*" diye. İşte bu eser tam da o inceliğin bir yansımasıdır. Rast makamının tiz perdelerde gezinirken verdiği o ferahlık hissi, bu şarkıda bahar rüzgarının teninize değmesi gibidir.

Hele ki eserin sonunda, "*açıldı güller subh-dem*" denirken duyulan o ince sevinç, kış boyunca özlediğimiz güneşin müjdesidir adeta. Siz de bu yazıyı okuduktan sonra, bir sabah kahvenizi alıp bu eseri açın. Göreceksiniz, güller gerçekten açacak. Ve üçüncü durağımız; sözsüz ama dünyanın en çok şey anlatan müziği: **Tanburi Cemil Bey'in Rast Taksimi**. Eğer bahar yağmurunun sesini notaya dökmek isteseydik, sanırım bu tam olarak böyle bir şey olurdu.

Cemil Bey'in tanburunun mızrabı, damlaların pencereye vuruşundaki ritmi, toprağa düşüşündeki şifayı ve sonrasında açan güneşin ferahlığını anlatır. Bu taksimi dinlerken gözlerinizi kapatın. İlk notalar düşmeye

başladığında toprağın kokusunu alacak, orta bölümde rüzgârda savrulan bir leylak dalını hissedecek, son bölümde ise içinizde tarifsiz bir tebessüm belirdiğini fark edeceksiniz. Söze ne hacet? Sevgili okur, bir an durup daha geniş bir pencereden bakalım. Baharın *rast*'la buluşması tesadüf değildir.

Peki ya diğer mevsimler? Müziğimizde her mevsimin, hatta her ayın bir makam karşılığı olduğunu biliyor muydunuz? Bu, atalarımızın tabiatla kurduğu o derin bağın bir tezahürüdür. Mesela yaz aylarında, özellikle sıcakların bunaltıcı olduğu zamanlarda *acemaşiran makamı* imdadımıza yetişir. Acemaşiran, içinde bir serinlik, bir ferahlık taşır. Sanki bir çınar ağacının gölgesinde oturup buz gibi bir şerbet içmek gibidir. Sonbahar geldiğinde ise işler değişir.

Yapraklar sararıp dökülürken, içimizde tarifsiz bir hüznün belirir. İşte bu hüznün makamdaki karşılığı *hüzzamdır*. Hüzzam, hüznün en tatlı halidir; insanı ağlatmaz, düşündürür. Ve kış... Karlar altında her şey sessizliğe büründüğünde, içimize işleyen o derin duyguların makamı *hicazdır*. Hicaz, kış gecelerinin uzunluğuna, ayrılığın acısına, hasretin yakıcılığına tercüman olur. Ama her kışın sonu bahardır. Ve işte tam da bu döngüde, *rast* makamı yeniden sahneye çıkar. Küllerinden doğan bir *Anka Kuşu* gibi, bize her şeyin yeniden başlayabileceğini fısıldar.

Bu mevsim-makam ilişkisi, aslında bize çok şey anlatır. Müziğimiz, tabiatın bir taklidi değil, onun ruhunun bir yansımasıdır. Bestekârlarımız, mevsimlerin insan ruhunda bıraktığı izleri notalarla resmetmişlerdir. Siz de bir dahaki sefere bir şarkı dinlerken, "*acaba bu şarkı hangi mevsime ait*" diye sormayı deneyin..? Göreceksiniz, cevap kendiliğinden gelecek. Şimdi bir an durup düşünelim. Dışarıda hayat hep hızıyla akıp gidiyor. Haberler gürültülü, sokaklar kalabalık, zihinler darmadağın.

İşte böyle bir dünyada, kulağımıza bir *rast* tınısı çalındığında neden durup bir nefes alırız biliyor musunuz? Çünkü bu makam bize *aslında ait olduğumuz yeri* hatırlatır. *Rast*, doğru ve düzgün olanın sesidir. Eğriyi büker ama doğruyu asla kırmaz. Bu aralar kendinizi

biraz halsiz, biraz durgun veya uyku mahmuru hissediyorsanız size naçizane bir tüyo vereyim: Yarın sabah kahvenizi alın, koltuğunuza yaslanın ve telefonunuzda bir "*klasik rast peşrev*" listesi açın.

Peşrevin o hantal gibi görünen ama aslında toprağın derinliklerindeki kökler kadar sağlam yürüyüşünü takip edin. Göreceksiniz, güne çok daha farklı, çok daha dinç başlayacaksınız. Bahar mevsimi dedik ya, aslında her mevsimin bir makamla dans ettiğini bilmek gerek. Kışın derin ve esrarlı sesi *hicaz* ise, sonbaharın sarı yaprakları *hüzzamdır*. Yaz geldiğinde ise yürekler *acemaşiranın* ferahlığına sığınır. Ama bugünlük *rastta* kalalım. Baharın bize getirdiği bu uyanışı, bu yeniden doğuşu müzikle taçlandıralım.

Önümüzdeki ay, bahar iyiden iyiye yaza dönerken belki de Şevki Bey'in bir eseriyle, *hicazın* o yaz akşamlarına yakışan tatlı hüznüyle buluşuruz. Kim bilir, belki de sahil kenarında bir meyhanede "*Bir Zamanlar Maziye Bak...*" deyip geçmişe ufak bir yolculuk yaparız. O zamana kadar kulağınızda hep *rast* nağmeler, gönlünüzde bahar ferahlığı olsun. Unutmayın, musiki ruhun gıdasıdır; hele ki bahar gelmişse, bu gıdayı esirgememek gerek. Esen kalın.

Kaynakça

- Ak, A. Ş. (2014). *Türk Musikisi Tarihi*. Akçağ Yayınları.
- Erguner, S. (2015). *Rauf Yekta Bey: Musikîşinas ve Müzikolog*. Dergâh Yayınları.
- Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tanrıkorur, C. (2003). *Osmanlı Dönemi Türk Musikisi*. Dergâh Yayınları.
- Uygun, M. N. (1999). *Safiyüddin Abdülmümin Urmevi ve Kitabü'l-Edvar'ı*. Kubbealtı Neşriyatı.

PALİMPSEST YA DA YAŞAMDAKİ İZLER

MELTEM KAVURMACIOĞLU

Palimpsest kelimesi Yunanca *palimpsestos* (yeniden kazınmış) kelimesinden gelir. Antik ve Orta Çağ'da üzerine yazı yazılmak için kullanılan parşömenler (üzerine yazı yazılmak üzere kâğıt kadar inceltilmiş deri) o kadar değerliydi ki, aynı parşömen defalarca kullanılırdı. Eski yazılar kazınarak ya da silinerek yeniden yazılırdı; fakat çoğu zaman önceki metinlerin izleri tamamen kaybolmaz, yeni metnin altında hayalet gibi görünmeye devam ederdi. Daha sonraki dönemlerde bu kavram yalnızca yazı tarihiyle sınırlı kalmamış, pek çok alanda güçlü bir *metafora* (mecaz yoluyla benzetme) dönüşmüştür.

Hayatımız da biraz böyle değil midir? Kimliğimiz oluşmaya başladığı andan itibaren hep bir silme ve yeniden yazma süreci içinde değil miyiz? Yaşadığımız olayların, karşılaştığımız insanların, bizi etkileyen ve bazen yönümüzü değiştiren duyguların belleğimizin derinliklerine gömüldüğünü düşünürüz. Çoğu zaman bunların yalnızca küçük bir bölümünü hatırlarız; geri kalanının silinip yok olduğunu varsayarız. Ama gerçekten öyle midir?

Palimpsest kavramının edebiyatta kullanıldığı hâliyle, yani “yeni anlatıların eski anlatılar üzerine kurulması” düşüncesinden yola çıkarsak, kendimizi yeniden inşa ederken belleğimizin en derinlerinde kaybolduğunu sandığımız yaşanmışlıklar, biz farkına varmadan bir hayalet gibi geri dönüyor olabilir mi? Hiç beklemediğimiz bir anda ortaya çıkıp aldığımız kararlarda, ilişkilerimizde ya da yönümüzü bulmaya çalışırken sessizce etkili

oluyor olabilirler mi? Belki de biz yeni bir hayat yazdığımızı sanırken, eski yazının izleri bizi görünmeden yönlendirmeye devam ediyordur.

Bu kavrama tarihsel bir perspektiften baktığımızda da benzer katmanlarla karşılaşırız. Arkeolojik kazılarda bazı şehirlerin binlerce yıllık, üst üste kurulmuş yaşam alanlarından oluştuğunu görürüz. İbadethaneler, tapınaklar, meydanlar çoğu zaman birbirlerinin üzerine

inşa edilmiştir. İstanbul bunun en güzel örneklerinden biridir. Tarihi yarımada yürürken geçmişi binlerce yıl öncesine uzanan *Roma, Bizans ve Osmanlı* izleri arasında adeta zamanda yolculuk yaparız, aynı sokakta farklı çağların nefesini hissederiz. *Bu çok katmanlılık yalnızca taşlarda ve yapılarda değil; düşünce dünyamızda, dilimizde, davranış kalıplarımızda ve hatta yemek kültürümüzde de yaşamaya devam eder. Geçmiş yalnızca arkada bırakılmış bir zaman değil, bugünümüzün sessiz mimarıdır.*

Belki insan da böyledir...

Varoluşsal olarak deneyimlediğimiz her durum, her düşünce ve ağzımızdan çıkan her söz pek çok katmanın ve pek çok izin taşıyıcısıdır. Bir öfkenin altında eski bir kırgınlık, bir yakınlığın içinde çocukluktan kalma bir güven arayışı, bir korkunun ardında unutulduğu sanılan bir yara olabilir. **Carl Gustav Jung'un** söylediği gibi, *“insan çoğu zaman yalnızca bilinçli tercihleriyle değil, fark etmediği gölgeleriyle de yaşar.”* Bazen durup kendimize ve çevremize daha derin bir dikkatle

baktığımızda, yalnızca bugünü değil, o bugünü oluşturan görünmez katmanları da görmeye başlarız.

İnsanlara karşı daha yavaş, daha dikkatli ve belki daha merhametli oluruz. Çünkü sertliğin altında bir korunma, sessizliğin içinde bir kırılma, neşenin ardında görünmeyen bir yorgunluk olabileceğini fark ederiz. *Belki de palimpsest yalnızca bir hafıza metaforu değil, aynı zamanda bir ilişki etiğidir.* İnsan kendine baktığında yalnızca kim olduğunu değil, üzerine yazılmış olanı da görür ve belki en önemli soru şudur: Biz gerçekten kimiz..? Kendi seçimlerimiz miyiz, yoksa üzerimizde hâlâ okunmayı bekleyen eski yazılar mı..?

Belki de insan, kendi üzerinde hâlâ okunmayı bekleyen eski bir metindir.

OYUNDA AÇILAN İNSAN

ARŞ. GÖR. NURİ ÇİÇEK

Bazı şeyler kaybolmaz; geri çekilir. Gürültü çıkarmazlar, bir anda dağılmazlar. Araları açılır, seyrekleşirler. Bir süre sonra yoklukları boşluk gibi değil, alışılmış bir düzen gibi hissedilir.

Oyun da böyle çekildi.

Eskiden oyun bir şey değildi; bir açıklıktı. İçine girilen, içinde kalınan, fark edilmeden sürdürülen bir açıklık... Başlangıcı yoktu. Bir ses yükselirdi, bir bakış karşılık bulurdu, bir adım diğerini çağırırdı. Kimse oyunu kurmazdı; ama herkes onun içinde yerini bulurdu. Oyun oynanmazdı. İnsan, oyunun içinde kendine doğru açılırdı.

O açıklıkta kimse kendini dışarıdan kurmazdı. İçeriden belirirdi. Bir çocuk öne çıkardı; sesi biraz daha belirgin, adımı biraz daha kararlı olurdu. Bir şey söylemezdi ama çağırırdı. Aynı anda bir başkası geri çekilirdi. Beklerdi. Seçilmek isterdi ama görünür olmaktan da çekinirdi. Bu küçük duraksama, oyunun en sessiz anıydı.

Oyun, bu belirsizliğin içinde açılırdı. Kimseye bir şey anlatmazdı; ama herkes orada kendine dair bir şey görürdü. Bir koşunun içinde, bir saklanmanın içinde, bir yakalanma anında insan kendini düşünmeden yaşardı.

Bazı anlar vardır, unutulmaz. Bir köşede sayan birinin sesi, uzaklaşan ayak seslerine karışır. "Saklanıyorum" diye dağılan telaş, bir anda dünyanın genişlemesine benzer. Bir duvara dokunup "sobe" diye bağırarak

yalnızca kurtulmak değil, var olduğunu duyurmaktır. Gözleri bağlı birinin boşlukta yön araması, körebenin sessiz yoklamasıdır. "Yağ satarım bal satarım" diye dönülen o dairede zaman askıya alınır. Yakan topun ortasında kalmak, kaçmak ile kalmak arasında bölünmektir.

Sonra birden başka bir oyun başlardı. Topu getirenin kural koyduğu, her an değişebilen bir düzen... "Üç kornere bir penaltı" denirdi. Saha iki taşın arasına sıkıştırdı. Top yoksa bir şişe, bir kapak ya da bir teneke kutu yuvarlanırdı. Yeni alınmış bir ayakkabıyla, kimsenin söylemediği bir role girilirdi. Koşarken yalnızca koşulmazdı; birine benzemek, biri olmak istenirdi.

O anlarda oyun genişlerdi. Kurallar sabit değildi; kimse eksik hissetmezdi. Hiçbir şey tam değildi ama her şey yerindeydi. O anlar kalırdı. Geçip gitmez, insanın içinde bir yer tutardı.

Oyun yalnızca yapılan bir şey değildi. İnsanın kendini yerleştirdiği bir yerdirdi. Nerede durduğunu ne zaman öne çıktığını ne zaman geri çekildiğini kimse öğretmezdi. İnsan bunları yaşardı.

Oyunun bir nedeni yoktu. Bir şeye ulaşmak için kurulmazdı. Bir sonucu tamamlamak için sürdürülmezdi. Olduğu anda vardı. İnsan, oyunun içinde yalnızca hareket etmezdi; kendine temas ederdi.

Bu temas hayatın içindeydi; ama onunla aynı değildi. Hayatın ağırlığı oyunun içinde hafiflerdi. Kaybetmek mümkündü; ama o kayıp insanı eksiltmezdi. Yeniden başlamak açıktı. Bir oyundan çıkılır, bir başkasına girilirdi.

Oyun insanı tamamlamazdı. Açık bırakırdı.

İnsan da öyledir. Açılır, daralır, geri çekilir. Kendini kurduğu yer sabit değildir.

Sonra bu açıklık daraldı. Sokak yalnızca geçilen bir yer hâline geldi. Durulan, beklenen, karşılaşılacak yer olmaktan çıktı. Oyun da onunla geri çekildi.

Ve başka bir akış yerini doldurdu. Elin içinde başlayan, gözün önünde süren, ama hiçbir yere açılmayan bir akış... İçine giriliyor ama içinde kalınmıyor. Hareket var ama temas yok. Rekabet var ama karşılaşma yok. Her şey yerli yerinde gibi; ama insan orada yer tutmuyor.

Oynanan şey artıyor. Oyun azalıyor.

İnsan, kendine temas ettiği yerden uzaklaşıyor. Ne yaptığını biliyor ama nerede olduğunu kaybediyor. Hareket ediyor ama yerleşemiyor. İçinde bulunduğu şeyin dışına düşüyor.

Oysa oyun, içeride olma hâlidir. Bir bakışta, bir çağrıda, bir bekleyişte... İnsanın kendini bir başkasıyla birlikte kurduğu yerde açılır. Orada neden yoktur, gerekçe yoktur; yalnızca oluş vardır.

Ve o oluşun içinde insan, kendine daha yakındır.

Şimdi bu yakınlık seyrekleşiyor. Bazen bir anda beliriyor; bir çocuğun kurduğu küçük bir düzenin içinde, eski bir anının geri gelişinde... Kısa sürüyor ama iz bırakıyor.

O an, insan kendine yaklaşır.

Adı konulmaz. Ama hissedilir.

Ve sonra yeniden çekilir.

Tıpkı renklerin çekilmesi gibi... Önce fark edilmez, sonra alışılır. Beton yığınları arasında, birbirine benzeyen yüzeylerin içinde yaşarken; sokaktan uzaklaşırız, oyundan uzaklaşırız, bir aradalıktan uzaklaşırız.

Ve en çok, kendimizin açıldığı o yerden uzaklaşırız.

HÜSEYİN NAMIK ORKUN

ANUŞ GÖKÇE

Sevgili okurlar, dergimizin bu sayısında sizlere tarihin sayfalarından sesleneceğim. Araştırmalarıyla, eserleriyle, duruşuyla bir döneme damgasını vuran bir tarihçimizden bahsedeceğim. Cumhuriyetin ilk döneminde yaşayan ve 23 Mart 1956 yılında ebediyete intikal etmiş olan **Hüseyin Namık Orkun'u** sizlere tanıtmaya çalışacağım.

Anahtar kelimeler: Hüseyin Namık Orkun Kimdir? Hayatı, Eğitim durumu, Fikri yapısı, Tarih anlayışı, Eserleri, Sonuç.

Hüseyin Namık Orkun Kimdir?

Hüseyin Namık Orkun, Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yetişmiş büyük bir Türk milliyetçisidir. O, Türk tarihinin kaynaklarına inerek yaşayan Türk boylarını bir araya getirmek, **Gaspralı'nın** "dilde, fikirde,

işte birlik" manifestosunu icra etmek için ömrünü adanmıştır. Kendisi sağlığında göremese de bugün Türk dünyasında alfabe birliği, eğitim öğretimin Türkçe ile yapılması, basılacak kitapların ortak alfabeye yayınlanması, Türk Cumhuriyetleri ile iktisadi ve sanayide iş birliği yapılması dilde, fikirde *işte birlik* parolasının büyük bir kısmı gerçekleşmiştir.

Hayatı

31 Ocak 1902'de İstanbul Kasımpaşa'da doğdu. Babası ilmiyeden Mehmet Hayri Efendi, annesi ise Münevver Hanım'dır. Orta öğretimden sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü 1924 yılında bitirdi. Henüz öğrenciyken Türk tarihine ait yazdığı makaleler *Dergâh dergisinde* yayınlandı. Daha sonra *Yeni Mecmua*, *Milli Mecmua*, *Yeni Türk*, *Ülkü*, *Çınaraltı* gibi dergilerde yazıları çıktı.

1925'te Macaristan'a gitti. Budapeşte Üniversitesinde **Gyula Nemeth'in** yanında doktorasını tamamladı. Macaristan'da bulunduğu yıllarda *Dede Korkut* adlı kitabını yazdı. **Vambéry'nin** "A török faj" adlı kitabını esas alarak Türk Dünyası eserini kaleme aldı. 1927'de Macaristan'da çıkan **Budapestiszem**'le dergisinde "Turancılık ve Irkçılık Duygularının Türkiye'deki Gelişimi" adlı makalesi yayınlandı. Turan dergisinde "Türk Macar Akrabalık Sorunu" adıyla iki makalesi neşredildi.

1930 yılının sonlarına doğru yurda dönen Hüseyin Namık Gazi Eğitim Enstitüsü, Tıp Fakültesi, Devlet Konservatuvarı ve Polis Kolejinde tarih derslerine girdi. (1931-1945) 1931'de Halkevlerinin açılmasına dair kurulan komisyonda yer aldı. 26 Eylül 1932'de toplanan I. Türk Dil Kurultayı'na "**Türk Dilinin M.Ö. 23-24 asır Önce Varlığı**" adlı bir bildiri sunarak **Mustafa Kemal'e** Türk dilinin Çin tarihlerinde kaydedilmiş en eski dil yadigârları hakkındaki filolojik çalışmasını takdim etti.

26 Eylül 1934'te yapılan II. Türk Dil Kurultay'ında "**Türk Dilinin Tarihi Akışı ve Filolojisi**" başlıklı bir bildirisinde "**Özel İsimlerin Tetkikini**" savundu. Kurultay tezleri üzerinde bilimsel araştırma yapmak üzere oluşturulan dört komisyondan dil karşılaştırmaları komisyonuna bağlı "**Takrirler ve Teklifler Komisyonu**"nda yer aldı. 1932 yılında I. ve 1937'de II. Türk Tarih Kongresine üye seçildi. Bir süre Macar dilinde Atatürk'e tercümanlık yaptı. 1940'ta Ankara Radyosunda her pazar "**Türk Tarih Saati**" programını hazırladı ve sundu.

Hüseyin Namık Orkun, 3 Mayıs 1944 olaylarında tutuklandı. 29 Mart 1945'te berat etti. 1946 yılından itibaren tamamen ilmi eser ve makalelerine yoğunlaştı. 8 Ocak 1951'de Ankara Türk Ocağı'nın açılışını gerçekleştiren müteşebbis heyette yer aldı ve 23 Mart 1956'da vefatına kadar Türk Ocakları Genel Sekreteri olarak görevini sürdürdü. (**Çimen, Sabriye Gülay, "Orkun, Hüseyin Namık", TDV İslam Ansiklopedisi, pdf**)

Eğitim Durumu

Hüseyin Namık Orkun, orta öğretimden sonra 1924 yılında İstanbul üniversitesi, Tarih Bölümü'nü bitirdi. Macaristan'a gitti. Budapeşte üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde doktorasını bitirdi. Macaristan'da bulunduğu yıllarda yabancı bilim adamlarıyla fikrî ve ilmî mülahazalarda bulundu. Yurda dönünce çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Türk tarihi ve dili üzerinde yaptığı çalışmalarıyla dikkat çekti. Dergicilik faaliyetlerinde bulundu.

Fikri Yapısı:

Tarih anlayışı: Türk tarihin Hunlardan önce başladığını kabul eder. Eski Türk yazıtlarının en son olarak Thomsen tarafından okunup ikinci defa tercüme edilmesiyle önceki tercümelerde yapılan hataların ve yanlış okumaların son çeviride düzeltilmiş olduğunu ifade eden Hüseyin Namık, Türk tarihinin Çin vesikalarına dayanarak Hunlarla başlatmanın doğru olmayacağını, evvela **Edkinsin**, daha sonra **Franke ve De Groot** tarafından zikrolunan Hunlardan evvel **Tic** diye bir ulusun varlığından bahisle bu adın Türk adı ile birleştirilmesinin Türk ulusunun tarihinin çok eskilere dayandığını belirtir. Türk adı da kuvvet, kudret manasına gelip, Türkler arasında baş kabileye, hâkim unsura verilen bir addır. (**Orkun, Eski Türk Yazıtları, s. 5 vd., 1994, 3. Baskı. TDK**)

Orkun Kitabeleri'nin Türk töresi hükümlerini barındırdığını ifade eden Hüseyin Namık Orkun, kitabelerde il, devlet ve halk kavramlarının tanımlarını yapmış, hükümdarın ve halkın görev ve haklarını belirtmiştir. "Han'a kağan namı verilirdi. Kraliçe de Katun namını alırdı. Şehzadelere Teğın, hanımlarına da konçuy adı verilirdi. Kağandan daha küçük rütbe Kan (Han) dır. Kan, müstakil olarak yaşayan bir kabilenin reisine itlak olunur. Göktürklerde sınıf farkının pek itina ile ayrıldığını görmekteyiz. Zadeğân sınıfı **bey** unvanını taşır ve bunun yanında buyruklar da vardı. Daha sonra Yabgular ve Şadlar da vardır ki bunlar Tölis ve Tarduşlar üzerine memur edilirdi. En sonra da Tudun, Çur, Apa, Tarkan gibi rütbelerin mevcudiyetini görmekteyiz."

Bütün Türk cemaatlerinde olduğu gibi Göktürklerde de hanlık iki kısma ayrılmıştı. Biri Şarkta oturan yarı müstakil hidiv, diğeri garpta oturan hidivdir. Bunların başında kağan bulunurdu. Her memur rütbesinin derecesine göre muayyen askere kumanda ederdi. Han ilan olunan zat, bir keçe üzerine konur, etrafında dokuz dairevi gezinti yapılır, sonra hanı ata bindirirler ve bu esnada da boynunu ipek bir bez ile boğmamak şartı ile sıkırlar ve bu bezi gevşettikten sonra şu suali sorarlardı: "**Kaç sene biz hanlık etmeye muktedir olacaksınız?**" can acısı ile hükümdarın ağzından ne gibi bir kelime

çıkarsa ondan saltanatının kısa veya uzun olacağını anlardı.

Bütün devlet ümerasası senenin ilk ayında hükümdarın sarayında toplanır, devlerin işleri görüşülürdü. Hükümdarın muhafızlarına fu lin yani kurt namı verilirdi... Hükümdarın vazifesi kabile veya camia ittihadını bozmamak ve o zaman da diğer kavimlerin yaptıkları gibi etrafa akınlar yaparak mal ve ganimet elde etmek, bu suretle milletini refah ve saadet içinde yaşatmaya çalışmaktır.... ilh.” (*Orkun, a.g.e., s. 14 vd.*)

Torunu N. Esim Mergen'in Türk Dili dergisinde yer alan “*Büyük Babam Hüseyin Namık Orkun*” adlı bir makalesinde dedesinin, Türk milletinin kendi soyunu tanıması için binlerce yıllık tarihi varlığını ve kültürel yapısını, dini, yaşayışını, töresini Türk gençlerine öğretmeye çalıştığını ifade etmektedir. “*O, yabancı dilde ve eski Türkçe yazılmış eserleri yeni harflerle yazarak milletin köklerini tanımasını istemektedir.*”

1944 Türkçülük-Turancılık davasının sanıkları arasında yer almış, ancak daima Türklük âlemi için bilimsel temellerle çalışmış, eserlerini “*Türk'e Türk ırkını, dilini, tarihini, kültürünü, coğrafyasını tanıtmak*” amacı ile yazdığını belirtmiştir. Bu çerçevede kendisini bir ‘*ilmî Türkçü*’ olarak değerlendirebiliriz. Milliyetçiliği siyasi bir hareket olarak görmemiş, onu bir fikir ve kültür hareketi olarak almıştır. Türkçülüğü ise esas itibarı ile Türk milletinin kalkınması için çalışmak olarak nitelendirmiştir.” (*N, Esim Mergen, “Büyükbabam Hüseyin Namık Orkun, tdk. Gov.trg.Türk Dili Dergisi, Mart 2022, s.6*)

Prof. Emin Bilgiç, “*Onun ilim aşk ve idealizmi içerisinde hayatını sürdürdüğünü, Milliyetçilik ve Türkçülük idealizminin nefsinde en gelişmiş çağını yaşadığını*”, Fahriye Yılanlıoğlu, “*Masal tadındaki dersleri ile ilmi, mefkure ile kutsileştirip tevâzu ile olgunlaştıran bir hoca olduğunu*”, *İ. H. Gökhan*, “*Yeni harflerle Türk Tarihini ilk yazarlardan* olduğunu ve dönemin gençlerinin onun eserlerinden yararlandığını”, Zeki Sofuoğlu, “*Onun bir Türk düşünürü, tarihi hakikatleri arayan bir ilim, mefkure ve fikir adamı olduğunu*”, *Ali Çankaya*, “*Onun*

öğrencilerine tarih dersi vermektense ziyade *tarih suuru aşlamaya çalıştığını*” dile getirmişlerdir

H. N. Orkun'un akademik kişiliğini ve eserlerini incelediğimizde onu tek bir akademik kimlik ile tanımlamanın mümkün olmadığı anlaşılıyor. O, bütüncül, çok yönlü bir ilim adamıdır. Orkun'u tarihçiliğinin yanı sıra aynı zamanda bir *dilci, fikir adamı, antropolog ve folklorist* olarak da tanımlayabiliriz. Ama her şeyden öte onun en belirgin özelliğinin, memleketine ve Türklük âlemine hizmet etmek ideali olduğu anlaşılıyor. Bu ideal, onun eserlerini meydana getirmesinin başlıca sebeplerinden birini oluşturmuştur. (*Mergen, a. g. m.s.6*)

S. Okur Gümrükçüoğlu da hazırladığı doktora tezinde, Eski Türk yazıtlarını, yeni harflere çevirmekle Türk Hukuk tarihi açısından büyük bir hizmete imza attığını, Göktürk Kitabeleri'nde devlet, halk ve ülke kavramlarının açıklandığını hükümdarın ve halkın birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarını ifade ettiğini, folklorik ve sosyolojik hükümler barındırdığını kaydetmiştir. (*Saliha Okur Gümrükçüoğlu, “Hukuk Tarihi Açısından Hüseyin Namık Orkun ve Fasikülleri,” Türkiyat Arştırmaları litaratür Dergisi, C:3, Sayı:5, yıl: 2005, s.806 vd.*) *Dergi Park Pdf.*

Osman Sertkaya da TDK. Gov tr yayınlanan bir makalesinde “*Bazı Kişi Adlarının Düzeltilmesine*” dikkat çekmiş, birçok ibarelerin düzeltilmesini sağlamıştır. “DE-30 numaralı I. Uybat Yazıtı'nın 2. satırındaki Çab şat on Tarkan bengüsü okuyuşunda kelimeler yanlış yerlerden ayrılmış. Doğru okuma Alessio Bom baci tarafından Çabış Tun Tarkan bengüsü şeklinde yapılmıştır. E-25 numaralı Oznaçennaya Yazıtı'nın 2. satırındaki Ökü Çekül Tutuk sizime adırıldım okuyuşunda da kelimeler yanlış yerlerden ayrılmış.

Doğru okuma 15 MART 2022 TÜRK DİLİ Sergey Yefimeviç Malov tarafından Küç Köl Totok esizim e adırıldım şeklinde yapılmıştır. E-10 numaralı I. Elegeşt Yazıtı'nın 5. veya 8. satırında geçen ve Kürt el kan alp urungu kelimeleri ile başlayan cümlelerin yanlış okunması yıllarca Kürtlerin Türk asıllı olduğunun delili sayılmıştır. Ancak aynı

mezarlıkta bulunan E-52 yazıtında geçen Körtle Sangun unvanı E-10'da geçen ibarenin doğru okunmasını sağlamıştır. Buna göre Kürt el kan okunan ilk üç kelime Körtle kan okunup “yakışıklı han, güzel han” olarak anlaşılmalıdır.

Alp urungu okunan ibare al urungu okunup “al bayrak, al sancak” olarak anlaşılmalıdır. E-39 numaralı Kara-yüs Yazıtı'nın 2. satırı Hüseyin Namık Orkun tarafından ç sü baş andalığ öl[...] şeklinde okunmuş. Metni (i)ç sü baş(ı) antlıg öl[ti] şeklinde düzeltmek gerekiyor. Okuma Düzeltmeleri Radloff, Thomsen, Orkun gibi ilk naşirlerin siz, sizim, sizime şeklindeki okuyuşları (e)siz, (e)sizim, (e)sizime şekillerinde düzeltilmiştir. Birkaç düzeltme örneği daha verelim: E-5 numaralı I. Barık veya Barlık Yazıtı'nın 3. satırında beg erikime sizime adı rıdım okuyuşu artık beg erkime esizime adırıldım şeklinde okunuyor.

E-28 numaralı I. Altun Köl Yazıtı'ndaki at aşar alp ertingiz / itu aşar küç ertin giz okuyuşu artık atsar alp ertingiz / tutsar küç ertingiz şeklinde okunuyor. E-9 numaralı Ulug-Kem Karasu Yazıtı'nda bengüsi yok ermiş yılınd yüz elig de okunarak anlam verilemeyen cümleler artık ... bengüsi yok erim / taylan yüzlüg edgü erim şeklinde okunabiliyor. E-3 numaralı Uygur-Turan Yazıtı'nda kuyda konçuyum yazıda oğlum ayıtı sizi me ayıta bökmedim okunan cümle artık kuyda konçuyum özde oğulum yıta! esizim e! yıta! bökmedim şeklinde okunuyor.

E-28 numaralı I. Altun Köl Yazıtı'nda altun sunga yaş keyiki artıglağ ogul okunan cümle artık altun sunga yış keyiki artgıl! toggıl! şeklinde okunuyor. Yenisey Yazıtları'nın içerisinde okunması ve anlaşılması en zor olan E-41 nu maralı Kemçik-Çirgak Yazıtı'nın 7. ve 8. satırlarının son kısımları okunamıyordu. Artık bu manzum satırlar şöyle okunabiliyor: 7. satırın sonu: abda geyik atmak ne ergey? 8. satırın sonu: akında er sançmak ne ergey? “Ben öldüm. Artık “avda büyük baş av hayvanını kim avlayacak?” “Ben öldüm. Artık “akında düşmanın erini kim mızraklayacak?” (*Osman Fikri Sert Kaya, Eleştiri / İnceleme, “Hüseyin Namık Orkun ve Yayınladığı Yenisey Yazıtları*

Metinleri Üzerine” tdk gov tr, Türk Dili, Mart 2022 vs.17 vd.)

Eserleri:

Hüseyin Namık Orkun, eserlerini yazma amacının her şeyden önce Türk kavimlerini ve coğrafyasını, Türk dilini, tarihini ve kültürünü tanıtmak ve gelecek nesillere aktarmak olduğunu belirtmiştir. İkinci amacının, Türk tarihi ile ilgili yayınların kendi dilimizde pek az olmasından dolayı tarihimizi kendi dilimiz ile yazmak, okutmak ve okumak olduğunu ifade etmiştir. Bir diğer amacının ise Türk tarihinin kaynaklarını tanıtmak ve bu kaynaklar doğrultusunda Türk tarihini yazmak olduğunu vurgulamıştır.

Bu bağlamda, eserlerini yazarken, Türk tarihinin Çin, Fin, Ermeni, Bizans ve Macar kaynaklarını araştırmış, eserlerini bu kaynaklara dayanarak eleştirel bir bakış açısı ile yeni Türkçe harfler ile yazmıştır. Eserlerinin çoğunu daha kapsamlı hazırladığını fakat dönemin şartlarında bastırmak için olanak bulamadığından kısaltmak zorunda kaldığını da üzümlere belirtmiştir. (*Mergen, s.7*)

Necdet Sançar, Hüseyin Namık Orkun'un eserlerini beş grupta toplamıştır.

Türk tarihi dair eserler,

Edebiyat tarihine dair eserleri,

Türk milliyetçiliğine dair eserleri,

Diğer eserleri,

Mektep kitapları,

Basılmasında emeği geçen eserleri.

(*Nejdet Sançar, Hüseyin Namık Orkun'un Kitapları, Makaleleri ve Hakkında Yazılanlar, s.84*)

Tarihe Ait Eserleri:

1)Peçenekler: 1933, Burhaneddin Matbaası, İstanbul. 19,5x13,5 ebadında, 76 sh. Kitapta Hüseyin Namık Orkun tarafından yazılan bir önsözden sonra Peçenekler, Peçenek Medeniyeti, son söz ve bibliyografya kısımları bulunmaktadır.

2) *Atila ve Oğulları*: (1933 İst. Burhaneddin Matbaası. Kitap, 20x14 ebadında, 224 sayfadan oluşmaktadır. Hüseyin Namık Orkun'un ön sözünden sonra şu başlıklar yer almaktadır: Hunlar, Avrupa'da Hunlar, Atila, Bizans Sefaret Heyeti, Atila'nın Sarayı, Garp Seferi, İtalya Seferi, Atila'nın Ölümü, Efsanelerde Atila, Atila'nın Oğulları, Sabirler, Utigur ve Kutrigurlar, Onoğurlar, Avarlar, Macarlar.)

3) *Oğuzlara Dair*: 1935, Ankara Ulus Matbaası, 135+VIII sayfa.

4) *Hunlar*: 1938 İst, Burhaneddin Matb.

5) *Türk Tarihi Not Hülasaları* (1940 Sertel matb., 208 sayfa.),

6) *Türk Tarihi*, IV Cilt, 1946 Ahmet Sami Matb. Milli

I_II ciltte Tarihimizin Kaynakları, Türklerin Ana Yurdu, Türk Soyu, Eski Türkler, Hunlar, Gök Türkler, Uygurlar, Avrupa'da Türkler, Atila İmparatorluğu, İturgur ve Kururgurlar, Sabirler, Onourlar, Kumanlar, Avarlar, Macarlar, Hazarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Hazarlar)

III. Ciltte İslamiyet'ten sonraki Türk Devletlerini; Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Çingizler, Timurlular, Kırım ve Çağatay Hanlıkları, Türkistan'ın son devir tarihi ve Rus İstilas, İran'da Türk sülaleleri,

IV. Ciltte Anadolu Beylikleri Tarihi, Danişmend Oğulları, Mengücek Oğulları, Anadolu Selçukluları, Osmanlı Devleti-Sokullu'nun ölümüne kadar - tarihi, devlet idaresi ve teşkilatı hakkındaki bilgileri ihtiva eder.)

Avarlar, Peçenekler, Kumanlar: "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı eserinin müsveddesidir. Daktilo ile yazılıp teksir makinesinde çoğaltılmıştır.

Edebiyat Tarihine Ait Eserleri:

1) *Eski Türk Yazıtları* (1936-1941, IV cilt.

I. Cilt İstanbul Devlet Basımevi- 1936: Talas yazıtları ile taşlar, aynalar, paralar, kâğıt üzerine yazılmış metinler. Bilge Kağan ile Uygur yazıtının Çince'den tercümeleleri;

II. Cilt Eski Türk Alfabeti, Orkun Alfabeti. İbrahim Necmi Dilmen ile H.D. Nimetullah Ma' tarafından yapılan tercümele ve Hüseyin Namık Orkun'un yaptığı tashiherler yer almaktadır.

III. Cilt Alaeddin Kral Basımevi 1940 İst., 319+I.

2) *Yenisey havzasında* bulunmuş yazıtların asıl metinleri, transkripsiyonları ve tercümeleleri, ağaç üzerine yazılmış bazı yazıtlar, Ongin ve Tonyukuk kitabelerinin fotokopileri, Sekel Türk Eserleri bölümlerini ihtiva etmektedir.

IV. Cilt, Alaeddin Kral Basımevi, İstanbul 1941, XXII+210 sayfa. Cildin başında Hüseyin Namık Orkun'un "Eski Türk Yazıtlarına Dair Notlar", sözlük ve özel isimler, "Eski Türk Eserleri" ne ait fotoğraflar yer almaktadır.

3) *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesinin Uygurcası*: (Satır aralarında Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Kral Alaeddin Basımevi, 1940 İst., 118 sayfa. Kitapta bazı notlar ve sözlükler bulunmaktadır.)

4) *Türk Efsaneleri*: Sekiz parçadan oluşan bu eser İstanbul'da Cumhuriyet matbaasında 1943 yılında basılmıştır. 73 sayfa olan kitapta Hüseyin Namık Orkun'un "Milli Efsanelerimize Dair" yazısından sonra Dünyanın Yaratılışı, Çıkış Efsanesi, Oğuz Efsanesi, Zola Tülek, Uygur Efsanesi, Tepegöz, Bamsı Böyrük, Kanturalı parçaları yer almaktadır. Türk Efsaneleri Çınaraltı yay. 3. Kitabı olarak yayınlanmıştır.

Türk Milliyetçiliğine Dair Eserleri

1) *Türk Dünyası*: Türk soyunun 20. yy. da yaşamakta olan kolları hakkında bilgi veren bu eser 1932 yılında İstanbul'da Milliyet matbaasında basılmıştır. Eser 1928 yılında Budapeşte'de hazırlanmış olduğundan kitabın iç ve dış kapaklarına "Budapeşte 1928" kaydı konulmuştur. Müellifin önsözü, yine müellifin

1928'de Budapeşte'de hazırlandığına dair ilk söz ile başlamaktadır. Mukaddime bölümünden sonra Fin-Ogur Kavimleri başlığı altında Ural kavimlerine ayrılmıştır.

2) Sibiry Türkleri (Yakutlar, Altay),

Orta Asya Türkleri (Kara Kırgızlar, Kazak-Kırgızlar, Şarki Türkistan Türkleri, Özbekler, Karakalpaklar, Türkmenler),

Volga Türkleri (Kazan Türkleri, Çuvaşlar, Başkurlar, Meçerler ve tepterlef),

Kırım Türkleri (Kırım Türkleri, Karayım Türkleri, Nogaylar, Kundurlar, Kumuklar, Karaçaylar),

Kafkasya Türkleri,

Anadolu Türkleri (Anadolu Türkleri, Bulgaristan Türkleri, Gagauzlar, Romanya Türkleri) olmak üzere altı bölümde inceler.

3) Yeryüzünde Türkler: (İstanbul 1944 Kenan Matbaası, Giriş bölümünden sonra kısaca Ural kavimlerinden bahseden yazar, Türk Kavimlerinin tasnifini Türk Dünyası tasnifinde olduğu gibi altı bölümde inceler. Türk Dünyasındaki Kafkasya ve Volga Türkleri bölümlerine bu kitapta Azeri Türkleri ve İdil Türkleri; İran Türkleri, Azerbaycan'daki Türkler ve İran'daki Türkler parçalara ayrılmış; Batı Türkleri Bölümünde Irak, Suriye, Yunanistan ve Kıbrıs Türkleri ilave edilmiştir.

4) Türkçülüğün Tarihi: İst. 1944, Güven Matbaası. 100+I sayfa. Türk'ün Öz Yurdu, En Eski Türk Birliği, Türk Karakteri, Türkolojinin Tarihi, Türkçüğün Mübeşşirleri, Osmanlı İmparatorluğu ve Türklük, Osmanlılar ve Hıristiyanlar, Türkçülüğe Doğru, İlk Türkçüler, Türkiye Dışında Türkçülük, Türkçülüğün Sistemleşmesi, Organize Türkçülük. Kitabın sonunda indeks bölümü yer almaktadır.

Diğer Eserleri:

1) *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları,*

2) *Osmanlıların Aslına Dair,*

3) *Türk İstilasını Devrinde Macaristan ve Avusturya'da Casuslar,*

4) *Türk Sözü'nün Aslı, Eski Türklerde Evcil Hayvanların Tarihçesi,*

Mektep Kitapları:

1) Orta Okul İçin Okuma Kitabı. I-IV-V

Hazırlanmasında emeği geçen eserler:

1) Türk Hukuk Tarihi, Makaleler

Sonuç

Hüseyin Namık Orkun'un ne kadar velut ne kadar Türk'e ve Türklüğe değer verdiğini yukarıda tanıttığımız eserlerden anlaşılmaktadır. O, Türk tarihi için yeri doldurulamaz çalışmaların öncüsü olmuştur. Ömrünü Türk millerinin refahı ve kalkınmasına vakfetmiş, kalemini Türk gençlerinin şuurlanması için oynatmıştır. Mekânı cennet olsun / Konya Yenigün Şehrin Hafızası Dergisi

**Kur'ân ve Sünnet Dilinde Mecâzî
Anlatım:
İnsanbiçimci (Antropomorfik)
Yaklaşımların Metodolojik ve
Epistemolojik Eleştirisi**

H. ALİ ERDOĞAN

**Metaphorical Discourse in the Language
of the Qur'an and Sunnah:**

**A Methodological and Epistemological
Critique of Anthropomorphic
Approaches**

ÖZET

Bu makale, Kur'ân-ı Kerîm ve hadis literatüründeki mecâzî, sembolik ve teşbihî ifadelerin literal/zahirî bir okumayla 'insanbiçimci' (antropomorfik) bir düzleme indirgenmesini ve bu indirgemeciliğin doğurduğu metodolojik ve epistemolojik tutarsızlıkları kapsamlı biçimde ele almaktadır. Hadis rivâyetlerinde geçen sembolik anlatımları rasyonalist bir söylemle alay konusu eden yaklaşımın ilmî temelsizliği; İslâm kelâm geleneğindeki tenzih-teşbih dengesi, belâgat ilminin hakikat-mecaz ayrımı ve usûl-i fıkıh metodolojisi çerçevesinde sorgulanmaktadır. Çalışma; dinî dilin semantik derinliğini, müteşâbih âyetlerin tefsirindeki epistemik zorunlulukları ve indirgemeci akılcılığın bilgi teorisi açısından yarattığı boşluğu analiz etmektedir. Haberî sıfatlar meselesinde Mâtürîdî ve Eş'arî geleneklerin tutarlı yorumlarına başvurularak, Kur'ân'daki ifadelere aynı yöntemi uygulamaktan kaçınan 'seçici akılcılık'ın çelişkisi ortaya konulmaktadır. Sonuç olarak makale, dinî metinleri anlamlandırma çabasındaki araştırmacının

mecaz, istiâre ve kinâyeyi kavramaksızın 'ilmî eleştiri' iddiasında bulunamayacağını savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mecâz, İstiâre, İnsanbiçimcilik (Antropomorfizm), Haberî Sıfatlar, Tenzih-Teşbih, Hadis Usûlü, Müteşâbih, Semantik İndirgemecilik.

ABSTRACT

This article undertakes a comprehensive examination of the methodological and epistemological inconsistencies that arise when the metaphorical, symbolic, and figurative expressions found in the Qur'an and hadith literature are reduced to an anthropomorphic framework through literal readings. The scholarly groundlessness of ridiculing symbolic narratives in hadith transmissions under the guise of rationalism is interrogated through the lens of the tanzih-tashbih balance in classical Islamic theology (kalam), the hakikat-mecaz (truth-metaphor) distinction in Arabic rhetoric (balagha), and the methodology of usul al-fiqh. The study analyzes the semantic depth of religious language, the epistemic necessities in the interpretation of mutashabih verses, and the vacuum created by 'reductionist rationalism' from a theory of knowledge perspective. By drawing on the consistent interpretations of the Maturidi and Ash'ari traditions regarding

the khabari attributes, the article exposes the contradiction inherent in 'selective rationalism' — the tendency to avoid applying the same hermeneutical method to Qur'anic expressions. The article concludes that a researcher who presumes to offer scholarly criticism of religious texts without first mastering metaphor, simile, and allusion cannot legitimately lay claim to the title of ilmi (scholarly) critique.

Keywords: Metaphor, Allegory, Anthropomorphism, Attributes of Allah (Khabari Sifat), Tanzih-Tashbih, Hadith Methodology, Mutashabih, Semantic Reductionism.

GİRİŞ

Beşer dili, mahiyeti gereği sonlu bir araçtır; bu aracın sonsuz ve müteâl (aşkın) bir varlığı ifade etmekte kullanılması ise dilbilimsel ve teolojik açıdan son derece hassas bir meseleyi gündeme taşır. Kur'ân-ı Kerîm'in ve Peygamber'in (s.a.v.) söyleminin, ilâhî hakikati beşerî idrakin sınırları çerçevesinde aktarabilmek için metafor, mecâz, istiâre ve kinâye gibi bedîî araçlara başvurduğu, İslâm belâgat geleneğinin temel kabullerinden biridir.1

Modern dönemde bazı ilahiyat çevrelerinde gözlemlenen belirgin bir eğilim, bu bedîî dili yok sayan lafzî/literalist

bir okuma anlayışıyla hadis literatüründeki sembolik ifadeleri 'akıldışı' ilân etmek ve bunları popülist bir dille reddetmektir.

Bu yaklaşım, görünürde eleştirel bir tutum sergilese de hem belâgat hem de usûl açısından ciddi metodolojik açmazlara düşmektedir.2

Makale; dinî dilin semantik yapısını, Kur'ân-ı Kerîm'deki 'haberî sıfatlar' meselesini, klasik kelâmın tanzih-teşbih dengesini ve 'seçici akılcılık' sorununu birbiriyle ilişkili başlıklar altında ele alarak söz konusu tutarsızlıkları sistematik bir biçimde ortaya koymayı hedeflemektedir. Zira bir araştırmacı, dinî metinlere yönelik ilmî eleştiri iddiasında bulunabilmek için öncelikle o metnin dil evrenine (metadil) hâkim olmak durumundadır.3

1. Dinî Dilin Semantik Yapısı: Hakikat, Mecâz ve Müteşâbih

1.1. Belâgat İlminde Hakikat-Mecâz Dengesi

Klasik Arap belâgatinde 'hakikat', kelimenin kendisi için vaz' edildiği (konulduğu) orijinal anlamında kullanılmasıdır; 'mecâz' ise bir karine (alâka/ilişki) bulunmak şartıyla kelimenin bu orijinal anlamın dışında kullanılmasıdır.4 İbn Kuteybe (ö. 276/889), Te'vîlü Müşkilü'l-Kur'ân adlı eserinde Kur'ân'ın üslubunun bu iki boyutu bir arada barındırdığını ve her

ikisinin de bütüncül bir okuma için zaruri olduğunu vurgulamaktadır.⁵

'Mecâzı hakikat sanmak' (hamlu'l-mecâz ale'l-hakîka), İslâm dil ve tefsir geleneğinde metodolojik bir hata olarak tanımlanmıştır. Zemahşerî (ö. 538/1144) el-Keşşâf'ında bu hatanın pek çok kelâmî sapmanın kaynağı olduğunu belirtmekte; Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) ise büyük tefsirinde müteşâbih âyetlerin mecâzî boyutunun göz ardı edilmesinin 'teccim' (cisimleştirme) tehlikesini doğurduğunu ayrıntılı biçimde işlemektedir.⁶

1.2. Müteşâbihât ve Hermenötik Zorunluluk

Kur'ân-ı Kerîm, âyetlerin yorumlanma güçlüğü açısından muhkem ve müteşâbih şeklinde iki kategori belirlemiştir: "Hüve'llezî enzele aleyke'l-kitâbe minhu âyâtün muhkemâtün hünne ümmü'l-kitâbi ve uharu müteşâbihât" (Âl-i İmrân, 3/7). Râsih âlimler, müteşâbih âyetleri 'Rabbimiz katından gelmiştir' diyerek iman eder ve muhkem âyetlere havâle ederler.⁷

Bu kategorik ayırım, dinî dilin tümünü literal/zahirî bir çerçeveye sokmaya çalışan her türlü okuma biçiminin Kur'ânî hermenötiğe aykırı olduğunu teyit etmektedir. Hadis rivâyetlerindeki sembolik ifadeleri — yani sünnet dilindeki müteşâbih unsurları — önceden teslim edilmiş bir rasyonalist önyargıyla 'saçma' bulup reddetmek; aynı metodolojik tutarsızlığı Kur'ân'ın müteşâbih âyetlerine de uygulamayı gerektireceğinden, bu yaklaşım Kur'ân'a ilişkin teolojik kabullerle çelişmektedir.⁸

1.3. Bir Örnek: Ramazan'da Şeytanların Bağlanması

Hadis literatüründe yer alan 'Ramazan geldiğinde cennetin kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur'⁹ rivâyeti, literal okumayla, şeytanların fiziksel demir zincirlerle bağlandığı şeklinde anlaşıldığında hemen 'peki insanlar yine de günah işliyorsa?' türünden bir itirazı davet etmektedir. Oysa bu rivâyette kullanılan 'sülsilet/zincir'

imesi, İslâm belâgatının 'kinâye' kategorisine giren bir anlatım biçimidir; ilâhî rahmetin yoğunlaşması, manevi atmosferin güçlenmesi ve nefis terbiyesine elverişli bir ortamın oluşması, bu kinâyenin işaret ettiği anlam katmanlarıdır.¹⁰

Nitekim İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) Fethü'l-Bârî'de bu hadisi şerh ederken rivâyette geçen 'bağlanma'yı güç ve kuvvetin kırılması, şerrin önünün alınması manasında yorumlamaktadır. İbn Huzeyme (ö. 311/924) ise hadisin 'şeytanların mâridlerinin bağlandığı' şeklinde sınırlı bir yorumla da anlaşılabilirliğine dikkat çekmektedir.¹¹ Bu farklı yorumlar, metnin meşru hermenötik alanını göstermektedir; literal reddetme ise bu alanı tamamen dışlamaktadır.

2. Kur'ân'daki Haberî Sıfatlar ve Antropomorfizm Çıkmazı

2.1. Haberî Sıfatların Mahiyeti

Kelâm ilminde 'haberî sıfatlar' (es-sıfâtü'l-haberîyye), yalnızca naklî delillerle (âyet ve hadis) sabit olan; akıl yürütmeye bağımsız olarak ulaşılabileceği mümkün olmayan sıfatları ifade eder. Bunlar arasında en çok tartışılanlar; el (yed),¹² yüz (vech),¹³ göz (ayn), arşa istivâ¹⁴ ve kürsî¹⁵ gibi kavramlardır. Bu sıfatlar, olduğu gibi alındığında Allah'a beşerî bir beden ve beşerî mekân atfeder görünmektedir — yani literal bir okuma, bizatihi bu noktalarda teolojik olarak kabul edilemez bir 'insanbiçimcilik'e (antropomorfizm) düşmektedir.

2.2. Mâtürîdî ve Eş'arî Geleneklerinin Tutumu

Eş'arî geleneğinin temel tavrı 'tefvîz'dir: Bu sıfatların Allah'a yaraşır bir gerçekliği olduğu kabul edilmekle birlikte, bunların keyfiyeti hakkındaki ilim Allah'a havale edilir. 'O'nun benzeri hiçbir şey yoktur' (Şûrâ, 42/11) âyeti, 'yed', 'vech' vb. sıfatları zahirî anlamından uzaklaştırmanın Kur'ânî temelidir.¹⁶

Mâtürîdî geleneği ise bu noktalarda 'te'vîl' yöntemini benimsemiş eğilimindedir:

Sıfatın kullanıldığı bağlamdan hareketle kendisine en uygun anlam belirlenir. Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) Te'vîlâtü'l-Kur'ân'ında yedi 'kudret', vechi 'zât' olarak yorumlaması bu yöntemin klâsik örnekleridir.¹⁷ Her iki gelenek de ortak bir noktada buluşur: Literal okuma, teolojik olarak kabul edilemez; mecâz ve te'vîl, zorunlu bir araçtır.

2.3. Seçici Akılcılık: Kur'ân ile Hadis Arasındaki Uçurum

İşte bu noktada temel metodolojik çelişki gün yüzüne çıkmaktadır: Hadisteki 'şeytanların zincire vurulması' ifadesini 'akıldışı' bulup alaya alan bir ilahiyatçı; Kur'ân'daki 'Allah'ın eliyle yarattım' (Sâd, 38/75), 'Allah'ın kürsüsü gökleri ve yeri kaplar' (Bakara, 2/255) ya da 'Rahman arşa istivâ etti' (Tâhâ, 20/5) ifadelerine nasıl yaklaşmaktadır? Eğer bu âyetleri mecâzî/temsîlî olarak kabul ediyorsa — ki etmek zorundadır — hadisteki benzer sembolizm için neden farklı bir yöntem uygulanmaktadır?¹⁸

Bu soruya verilecek her yanıt ya metodolojik tutarsızlığı teslim etmek ya da hadis literatürünü a priori güvenilmez ilân etmek zorundadır. İkinci seçenek ise ayrıca hadis usûlü açısından kapsamlı bir epistemolojik gerekçelendirme talep eder — ki bu da ayrı ve titiz bir ilmî tartışma konusudur.

3. Kelâm Geleneğinde Tenzih-Teşbih Dengesi

3.1. Tenzihde Aşırılık: Ta'tîl

'Tenzih' (تنزيه), Allah'ı yarattıklarına benzetmekten uzak tutmak demektir. Mutezile kelâmcılarının bir kısmı, akli tenzih kaygısıyla Allah'a haber sıfatlarının hiçbirini atfetmemek gerektiğini savunmuştur. Bu aşırı tenzih tutumu, kelâm literatüründe 'ta'tîl' (boşaltma) olarak isimlendirilir: Zira sıfatları tamamen reddetmek, ilâhî kelâmı anlamsızlaştırma tehlikesini barındırmaktadır.¹⁹

3.2. Teşbihte Aşırılık: Tecsim

Öte yandan, haberî sıfatları literal olarak kabul edip Allah'a maddî uzuvlar ve mekân atfetmek — Mücessime ve Müşebbihe ekollerinin sapmasıdır. Bu yaklaşım; "Leyse kemislihi şey'ün" (Şûrâ, 42/11) âyetiyle ve İslâm akâidinin temel ilkeleriyle doğrudan çelişmektedir.²⁰

3.3. Ehl-i Sünnet'in Orta Yolu

Ehl-i sünnet kelâmı, ta'tîl ile tecsim arasındaki denge noktasında konumlanır: Sıfatların kelime anlamlarının, mânây-ı hakikî olarak Allah'a tatbik edilemeyeceği kabul edilir; bununla birlikte sıfatlar ne tamamen inkâr edilir ne de lafızları fiziksel bir gerçekliğe hamledilir. Tefâtânî (ö. 793/1390) Şerhü'l-Akâid'inde bu dengeyi şöyle ifade eder: Müteşâbih sıfatlarda kastedilen mananın Allah'a layık bir hakikat olduğuna iman edilir; ancak o hakikatin mahiyeti hakkında dilimizi tutarız.²¹

İşte bu ilkeyi benimsemek, yalnızca Kur'ânî sıfatlar için değil, sünnetin sembolik dili için de zorunludur. Zira Peygamber'in (s.a.v.) dili de aynı Arap belâgatının çerçevesindedir; hadisteki mecâzî anlatım, Kur'ân'ın mecâzî anlatımından hiyerarşik açıdan farklı bir kategoride değerlendirilemez.

4. Epistemolojik Boyut: İndirgemeci Akılcılık ve Bilgi Teorisi

4.1. Naklî Bilginin Epistemik Değeri

İslâm bilgi teorisinde (epistemoloji) bilgi kaynakları üçe ayrılır: Duyu algısı (his), akıl yürütme (akıl/nazar) ve haber (sem'/nakil).²² Gazzâlî (ö. 505/1111) el-Mustasfâ'da ve Miyârü'l-İlim'de, bu üç kaynaktan herhangi birini diğerine sistematik olarak üstün tutmanın bilgisizlikten kaynaklandığını vurgular. Özellikle naklî bilginin akli epistemoloji ile çözümlenemeyeceği durumlarda, bu bilginin anlamsız olduğu sonucuna varmak; metodolojik bir hata değil, epistemolojik bir yanılıdır.²³

4.2. Dil Felsefesi Açısından 'Anlamsızlık' İddiası

Bir önermenin 'anlamsız' sayılabilmesi için önce anlam teorisinin belirlenmesi gerekir. 20. yüzyılda mantıksal pozitivizmin 'doğrulanabilirlik ilkesi' (verification principle), dinî önermelerin anlamsız olduğunu iddia etmiştir. Ancak bu ilke bizzat kendisini yanlışlayacak biçimde eleştirilere dayanamayıp çökmüştür.²⁴ Ayer, Flew ve sonraki dil filozofları, doğrulanamaz önermelerin 'anlamsız' değil, yalnızca 'farklı bir dil oyununa' (Wittgenstein) ait olduğunu göstermiştir. Dinî dilin 'performatif', 'bağlanma bildiren' ve 'anlam ufku açan' bir işlevi vardır; bu işlev, ampirik bilimin doğrulama çerçevesine sığmaz ve sığmak zorunda da değildir.

4.3. Slogancılık, Popülizm ve İlim Ahlâkı

'Eyne tezhebün?' sorusu, bu çerçevede derin bir anlam taşımaktadır. Hadisleri ya da dinî metinleri dijital sosyal medya platformlarında — metnin arka planını bilmeden, belâgatını kavramadan, usûl kriterlerini uygulamadan — 'saçma', 'akıldışı' ve 'mantıksız' olarak lanse etmek; entelektüel bir eleştiri değil, bir popülist söylem pratiğidir.²⁵

Kelâm ve tefsir geleneği, asırlarca 'zahir ile bâtın', 'muhkem ile müteşâbih', 'hakikat ile mecâz' gerilimini ilmî bir sabırla işlemiştir. Bu birikimi bir çırpıda 'akıldışı' kategorisine atmak; öncelikle bu birikimle gerçek anlamda yüzleşmemek, onun sorularını ve yanıtlarını kavrayamamak anlamına gelmektedir. İlim ahlâkı, en sert eleştiriye dahi ancak bu yüzleşmenin ardından meşru kılmaktadır.

5. Usûl-i Fıkıh Penceresinden Değerlendirme

5.1. Nassın Yorumunda Hiyerarşi

Usûl-i fıkıh literatüründe nassların yorumunda 'zâhir-nas-sarîh-müfesser-muhkem' ve 'hafî-müşkil-mücmel-müteşâbih' şeklinde gelişen anlam hiyerarşileri belirlenmiştir.²⁶ Müteşâbih naslar için uygulanan yorum prosedürü, literal anlamı benimseyen 'zâhir' kategorisinden çok daha sofistike bir

yaklaşım gerektirir. Hadis metnindeki sembolik ifadeler, tam da bu 'müteşâbih' kategorisine girmektedir; dolayısıyla doğrudan literal okumayla değerlendirilemez.

5.2. Hadis Usûlü: Metin Tenkidi ve Anlam Bütünlüğü

Hadis usûlünde rivâyetin senedi kadar metnin (metin tenkidi) Kur'ân ve sahih hadisler çerçevesinde değerlendirilmesi de önem taşır. Ancak metin tenkidi, lafzın belâgatını kavramaksızın yapılamaz. İbn Hacer Nüzhetü'n-Nazar'ında muhaddislerin metni değerlendirirken dilin mecâzî boyutunu da gözetmek zorunda olduğuna dikkat çekmektedir.²⁷ Rivâyetteki bir mecâzî ifadeyi literal okuyarak 'mantıksız' bulmak, metin tenkidi kriteri olarak kullanılamaz; zira bu durumda Kur'ân metinlerinin pek çok ifadesi de aynı kriteri karşılayamaz hale gelir.

SONUÇ

Bu makale, dinî metinlerdeki mecâzî ve sembolik anlatımları insanbiçimcilik (antropomorfizm) kaygısıyla reddeden 'seçici akılcılık'ın; hem belâgat hem kelâm hem usûl hem de epistemoloji açısından tutarsız bir zemin üzerinde yükseldiğini göstermeye çalışmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'deki haberî sıfatlar — el, yüz, arşa istivâ, kürsî — bizzat Kur'ânî bir antropomorfizm zemini oluşturmaktadır; bu sıfatları tenzih-te'vîl dengesiyle anlayan aklın, hadislerdeki benzer sembolizm için farklı bir yol izlemesi metodolojik açıdan savunulamaz. Mâtürîdî ve Eş'arî gelenekleri, bu meselede asırlarca geliştirdikleri tutarlı bir hiyerarşi sunmaktadır.

Popülist ve slogancı bir dille yapılan 'eleştiriler', metnin anlam dünyasına girmeden yargılamak anlamına gelir. Bu ise ilmî bir yöntem değil, bilgi teorisi açısından ciddi bir boşluk barındıran bir tutumun ifadesidir. İlim adamına yakışan; indirgemeci bir söylemle popülarite aramak

değil, dinî dilin semantik derinliğine nüfuz eden, mecaz-hakikat dengesini gözetken ve rivâyetleri kendi metodolojik çerçeveleri içinde değerlendiren titiz bir araştırma anlayışı geliştirmektedir.²⁸

Son söz olarak şunu vurgulamak gerekir: Dinî metinleri anlamlandırma çabasında olan bir araştırmacının, mecaz, kinâye ve istiâreyi kavramaksızın 'ilmî eleştiri' iddiasında bulunması; tıpkı bir arkeologun dilini bilmediği medeniyetin kitabetini 'anlamsız çizikler' olarak ilan etmesine benzer. Önce dil; sonra eleştiri.

DİPNOTLAR

1 İslâm dilbilim geleneğinde 'müteâl'i ifade problemine dair bk. Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâilü'l-İcâz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1413/1992, s. 287-295.

2 Literalist okumanın hadis eleştirisindeki tezahürleri için bk. Mehmed Said Hatiboğlu, *Hadis Tetkikleri*, Ankara: Otto Yay., 2017, s. 44-68.

3 Bir metnin 'metadilini' (dil evreni) bilme zorunluluğuna dair bk. ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Kahire: Dâru't-Türâs, 1984, I, 292-310.

4 Arap belâgatinde hakikat-mecaz tanımları için bk. el-Hatîb el-Kazvînî, *el-İzâh fî Ulûmi'l-Belâga*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985, s. 205-240.

5 İbn Kuteybe, *Te'vilü Müşkilü'l-Kur'ân*, thk. Seyyid Ahmed Sakr, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1401/1981, s. 83-110.

6 ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407/1987, I, 99-101; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/1999, IV, 134-139.

7 Âl-i İmrân 3/7'nin tefsiri için bk. et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000, VI, 201-220.

8 Sünnet dilindeki müteşâbih unsurların Kur'ânî müteşâbihât ile ilişkisi için bk. İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, Riyad: Mecmaü'l-Melik Fahd, 1416/1995, XIII, 294-310.

9 Buhârî, *Savm*, 5; Müslim, *Sıyâm*, 1, 2.

10 Kinâye teorisi ve bu hadisteki uygulaması için bk. es-Süyûtî, *Şerhü Süneni İbn Mâce*, Beyrut: Dâru'l-Cil, 1996, II, 145-147.

11 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Bârî*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959, IV, 114-116; İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1412/1992, III, 188.

12 Fetih 48/10: "İnnellezîne yübâyüneke innemâ yübâyünallâhe yedu'llâhi fevka eydihim."

13 Kasas 28/88: "Küllü şey'in hâlikun illâ vecchehu."

14 Tâhâ 20/5: "er-Rahmânu ale'l-arşistevâ."

15 Bakara 2/255: "Vesia kürsiyyühü's-semâvâti ve'l-ard."

16 el-Eş'arî, *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne*, thk. Fevkiyye Hüseyin Mahmûd, Kahire: Dâru'l-Ensâr, 1397/1977, s. 34-46; *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, thk. Helmut Ritter, Wiesbaden: Franz Steiner, 1963, s. 211.

17 el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Bekir Topaloğlu ve dğr., İstanbul: Mizan Yay., 2005-2011, I, 88-96; III, 211-218.

18 Bu metodolojik çelişkiye ilişkin analiz için bk. Saffet Köse, 'Kur'ân'ı Anlamada Metodolojik Sorunlar', *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 14 (2009), s. 17-38.

19 Ta'til meselesine dair bk. el-Cüveynî, *Kitâbü'l-İrşâd*, thk. Muhammed Yûsuf Mûsâ - Alî Abdülmün'im Abdülhamîd, Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1369/1950, s. 31-41.

20 Mücessime ve Müşebbihe ekollerinin reddi için bk. Gazzâlî, *İlcâmü'l-Avâm an İlmi'l-Kelâm*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1985, s. 56-71.

21 et-Teftâzânî, *Şerhü'l-Akâidi'n-Nesefiyye*, İstanbul: Dâru't-Tıbbâti'l-Âmire, 1310/1892, s. 77-82.

22 İslâm bilgi teorisinde haber ve nakil kategorisi için bk. Seyyid Bey, *Usûl-i Fıkıh*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1338, s. 88-97.

23 el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*, thk. Hamza b. Züheyr Hâfiz, Medîne: y.y., 1413/1992, I, 17-26.

24 Mantıksal pozitvizmin çöküşü için bk. A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, London: Penguin, 1990, s. 115-134; John Hick,

Philosophy of Religion, 4. bs., Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1990, s. 78-91.

25 Sosyal medyada dinî bilginin araçsallaştırılması üzerine bk. İsmail Kara, 'Günümüzde Din Eğitimi ve Kamusal Söylem', Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, XIII/24 (2008), s. 1-26.

26 Usûl-i fıkıhta nassın anlam hiyerarşisi için bk. el-Pezdevî, Usûlü'l-Pezdevî (Kenzü'l-Vüsûl), Karaçi: Mîr Muhammed Kütüphanesi, ts., I, 57-72.

27 İbn Hacer el-Askalânî, Nüzhetü'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker, thk. Nüreddîn İtr, Dımaşk: Matbaatü's-Sabâh, 1421/2000, s. 103-117.

28 İlmî metodoloji ve din dilinin derinliği üzerine bk. Fazlur Rahman, İslâm, trc. Mehmet Dağ - Mehmet Aydın, Ankara: Selçuk Yay., 1981, s. 31-52.

KAYNAKÇA

Ayer, A. J. Language, Truth and Logic, London: Penguin, 1990.

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. el-Câmiü's-Sahîh, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.

Cürcânî, Abdülkâhir el-. Delâilü'l-İcâz, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1413/1992.

Cüveynî, el-. Kitâbü'l-İrşâd, thk. Muhammed Yûsuf Mûsâ - Alî Abdülmün'im Abdülhamîd, Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1369/1950.

Eş'arî, Ebü'l-Hasen el-. el-İbâne an Usûli'd-Diyâne, thk. Fevkiyye Hüseyin Mahmûd, Kahire: Dâru'l-Ensâr, 1397/1977.

Eş'arî, Ebü'l-Hasen el-. Makâlâtü'l-İslâmiyyîn, thk. Helmut Ritter, Wiesbaden: Franz Steiner, 1963.

Gazzâlî, Ebû Hâmid el-. el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl, thk. Hamza b. Züheyr Hâfız, Medîne: y.y., 1413/1992.

Gazzâlî, Ebû Hâmid el-. İlcâmü'l-Avâm an İlmi'l-Kelâm, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1985.

Hatiboğlu, Mehmed Said. Hadis Tetkikleri, Ankara: Otto Yay., 2017.

Hick, John. Philosophy of Religion, 4. bs., Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1990.

İbn Hacer el-Askalânî. Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.

İbn Hacer el-Askalânî. Nüzhetü'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker, thk. Nüreddîn İtr, Dımaşk: Matbaatü's-Sabâh, 1421/2000.

İbn Huzeyme, Muhammed b. İshâk. Sahîhu İbn Huzeyme, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Beyrut: el-Mektebül-İslâmî, 1412/1992.

İbn Kuteybe, Abdullâh b. Müslim. Te'vilü Müşkilü'l-Kur'an, thk. Seyyid Ahmed Sakr, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1401/1981.

İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalim. Mecmû'u'l-Fetâvâ, Riyad: Mecmaü'l-Melik Fahd, 1416/1995.

Kara, İsmail. 'Günümüzde Din Eğitimi ve Kamusal Söylem', Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, XIII/24 (2008), s. 1-26.

Kazvîni, el-Hatîb el-. el-İzâh fî Ulûmi'l-Belâga, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.

Köse, Saffet. 'Kur'an'ı Anlamada Metodolojik Sorunlar', İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 14 (2009), s. 17-38.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr el-. Te'vilâtü'l-Kur'an, thk. Bekir Topaloğlu ve dğr., İstanbul: Mizan Yay., 2005-2011.

Müslim b. el-Haccâc. el-Câmiü's-Sahîh, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Pezdevî, Fahrü'l-İslâm el-. Usûlü'l-Pezdevî (Kenzü'l-Vüsûl), Karaçi: Mîr Muhammed Kütüphanesi, ts.

Rahman, Fazlur. İslâm, trc. Mehmet Dağ - Mehmet Aydın, Ankara: Selçuk Yay., 1981.

Râzî, Fahreddîn er-. Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/1999.

Seyyid Bey. Usûl-i Fıkıh, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1338. Süyûtî, Celâleddîn es-. Şerhü Süneni İbn Mâce, Beyrut: Dâru'l-Cil, 1996.

Taberî, Muhammed b. Cerîr et-. Câmiü'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'an, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.

Teftâzânî, Sa'düddîn et-. Şerhü'l-Akâidi'n-Nesefiyye, İstanbul: Dâru't-Tıbbâti'l-Âmire, 1310/1892.

Zemahşerî, Cârullâh ez-. el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidit-Tenzil, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407/1987.

Zerkeşî, Bedreddin ez-. el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an, Kahire: Dâru't-Türâs, 1984.

ANNEMİN VASIYETİ

ESİN TARAKÇIOĞLU

“Sessiz Çıglıkların Adı: Kadın”

Onlar...Bir evin duvarları arasında nefesi kısılmış, gözyaşını yastığa saklamış, kimse duymasın diye acısını içine gömmüş kadınlarımızdır... Kimi bir kapı eşiğinde umut aradı, kimi karanlık bir gecenin sabahında yeniden ayağa kalkmaya çalıştı. Adı anne oldu, eş oldu, kardeş oldu... Ama en çok insan oldu. Kadın, Allah'ın yeryüzüne merhamet için gönderdiği en zarif emanetlerden biridir. Her kadın bir yuva taşır içinde. Bir anne kokusu, bir sabır, bir dua.

Biz susarsak, onların çıglıkları karanlıkta kaybolur. Biz konuşursak, bir kadının kaderi değişir. Çünkü bazen bir söz, bir kadının yıkılışıdır. Eğer bir gün kalbiniz kırılır, kendinizi yalnız hissederseniz durun, kalbinizi dinleyin. Çünkü insanın en büyük gücü, dışarıda değil, içindedir. Karanlıktan korkmayın, çünkü en güçlü ışık en karanlık gecede doğar. Gözyaşlarınızdan utanmayın. Annelerimiz kalbimizin en gerçek dilidirler. Ne olursa olsun, sevmekten ve iyilikten merhametten vazgeçmeyin...

Çünkü dünya, sevgiyle iyileşir. Her duamızda, her gözyaşımızda, her umut ettiğimizde kalbimizden gelen bir ses, bizi ayağa kaldırır. O ses annelerimizindir. Bazı acılar vardır kimse görmez, ancak bir ömür boyu kalpte taşınır... Ben bir anneydim, içimde susmuş çıglıklar, yarım kalmış dualar taşıyan bir kalptim... Hayat kolay yollar sunmadı. Bazen karanlıkta yürüdüm bazen sustum, bazen

içimde kopan fırtınaları kimse duymasın diye gülümsedim...

Fakat her şeye rağmen vazgeçmedim... Bir anne, ne kadar kırılırsa kırılıns evlatları için yeniden ayağa kalkmayı bilir. Yalnızlığın ve sessizliğin kalbime ağır geldiği gecelerin sessizliğinde kendimi, dualarımı ve gücümü buldum, Bir gün anladım ki insan en çok yalnız kaldığında büyür, en çok düştüğünde güçlenir. Soğğun ortasında açan bir kardelen gibi, toprağa değil kendi içime düştüm, Karanlığın ortasında yok sayılan ancak var olmaktan vazgeçmeyen bir kar çiçeği olup yeniden doğdum.

Hayatta bazı vedalar vardır ki, aslında bir son değildir. Yeni bir başlangıcın sessiz habercisidirler. Bir annenin vedası da kalpte hiç susmayan bir ses bırakır. Ben annemi sadece bir insan olarak değil bir yol, bir ışık, bir pusula gibi tanıdım. O, hayatın en zor anlarında sevgisini eksiltmeyen, kırıldığında başkasını kırmamayı öğreten bir kadındı. Onunla geçen her an, aslında fark etmeden aldığım bir derslerle doluydu. Ama en büyük dersini, gidişine yakın verdi. Sesi sakın anlamı derindi. Gözlerinde bir vedadan çok, bir emanet vardı. Bana bıraktığı bir cümle, hayatımın en ağır ama en değerli yükü oldu. Bir annenin son sözleri anlatılamaz, hissedilir...

Annem bana bir söz söyledi. *“İnsan kal, kalbini kaybetme...!”* Hayat beni yordu, kırdı, susturdu ama o söz hep içimde kaldı. Kalbimi kaybetmedim, *“İnsan kal...!”* O an belki sıradan bir öğüt gibi geldi fakat zaman geçtikçe anladım ki, bu bir vasiyetti. *Çünkü bu*

dünyada insan kalabilmek, her geçen gün daha da zorlaşan bir mücadeleydi. Kalbini korumak, vicdanını susturmamak, iyiliği seçmek... İşte asıl miras buydu. Zaman beni hep sınadı. Kırıldım, sustum, yoruldum bazen içimdeki iyiye tutunmam zorlaştı. Ama her düşüşümde onun sesi yüreğimde yeniden yankılandı. “Kalbini kaybetme...”

İşte o an anladım ki bir annenin vasiyeti mezarda kalmaz. Yaşayanın içinde nefes almaya devam eder. Bugün attığım her adımda verdiğim her kararda, onun izi var. Ben artık sadece kendi hayatımı yaşamıyorum. Hayatımda onun bıraktığı değerleri de taşıyorum.

Bir annenin en büyük mirası, altınlar, evler, servetler değil, vicdanlı bir kalp, merhametli bir ruh, dimdik duran bir insan olmak için bize bıraktığı öğütlerdir. Bugün, şiddete uğrayan her kadın için ses oluyoruz. “Yalnız değilsiniz...” “Suçlu değilsiniz...” “Değersiz değilsiniz...”

Siz, Allah’ın nazarında kıymetli birer kul; toplumun vicdanında bir yarasınız. Biliyoruz ki her yara, ancak iyilikle sarılır. Bir kadın güçlendiğinde sadece kendisi ayağa kalkmaz. Bir çocuk, bir aile, bir toplum da ayağa kalkar. O yüzden bugün ve her gün, şiddete uğrayan kadınların yanında durmak bir tercih değil, bir vicdan meselesidir. *Biz buradayız. Onların sesi, nefesi, umudu olmak için biz buradayız. Çünkü karanlık ne kadar derin olursa olsun, ışığı ve aydınlığı getirecek olan kadının duası, mutlaka karanlıkları yenecektir...*

SİNEM

Bir bebeğin daha anne karnındayken, dünyaya gelmeden önce bile annenin ruh hali ve davranışlarından etkilendiği söylenir. Anne huzurluysa, sevgi doluyduysa, bu duygu bebeğe de yansır; mutsuz, huzursuz ve kaygılıysa yine aynı şekilde onun dünyasını şekillendirir. Karanlık ama aynı zamanda geniş bir alandan dünyaya gözlerini açan bebek, sanki başına gelecekleri bilirmişçesine ağlayarak doğar.

Sevgisiz, ilgisiz ve baskı dolu bir aile ortamında büyüyen bir çocuk; ne çocukluk çağında ne de gençlik döneminde kendini ifade edebilir. Baskılar nedeniyle konuşamayan, her şeye rağmen susan, susturulmuş bir insan haline gelir. Başına gelen tacizleri yaşadığı halde yine susar. Anlatsa bile dinlenmez, acıları ise gözlerinden okunur.

Nice çocuklarımız, nice gençlerimiz; daha evliliği, kadın olmayı, anne olmayı düşünmeden, sadece okumak ve kendi hayatını kurmak isterken buna izin verilmez. İstediklerini yaşayamadan, kendi ailesinden sevgi ve destek görmeden başka bir ailenin içine gönderilir, evlendirilir. Daha çocuk yaşta anne olup çocuklarıyla birlikte büyüyen nice kadınlarımız vardır.

Sinem'in hayatı da işte tam böyle başladı. Karanlık ama geniş bir alandan dünyaya gelirken, sanki "Neden ben gözlerimi açmışım bu hayata?" diye düşündü. Doğumundan bugüne kadar yaşadıklarını doktora anlattı. Güzel yüreğinden dökülen her kelimeyi sevgi dolu ama ağlamaklı gözlerle ifade etti.

Ailesi içinde yaşadığı sevgisizlik, yine ailesi tarafından uğradığı taciz, dışarı çıktığında yaşından büyük gösterildiği için komşusu tarafından da tacize uğraması... Tehditlerle susturulan Sinem, yıllarca içine attığı acılarla kendini kaybetti. Susarak yaşadığı bu hayatın sonunda canına kıymaya kalkıştı. Hayati

tehlikeyi atlattıktan sonra ise doktorunu bile şaşırttı.

Öyle karanlık bir hayatın içinden çıkan, ama küllerinden yeniden doğan bir kız çocuğu edasıyla doktorunun karşısında oturuyordu.

"Ben hocam... Ben..." diyerek hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.

"Ben hiçbir şey yapamadım. Hiçbir şey bilmezken çocuklarım oldu. Çocuklarım için canımı verdim ama ne ailem, ne eşim ve ailesi, ne de evlatlarım beni anlayabildi. Canımı verdiğim evlatlarımdan da beni ayırdılar. Kimsenin sevmediği, istemediği, itip kakıldığı bu hayatta neden yaşayacağım diye düşünerek kendimi kaybetmişim. Ama şimdi gördüm ki her şeye rağmen yaşamak güzel. Artık karar verdim; önce kendimi toparlayıp kendim için yaşayacağım, sonra da çocuklarımı alacağım."

İşte bazen insan, en karanlık yerden yeniden doğar. Küllerinden yükselen her kadın, aslında yeniden yazılan bir hayatın en güçlü cümlesidir.

Sinem gibi nice kızların, kadınların, annelerin vasiyetidir.

EĞİTİMDE SORUN NEREDE BAŞLAR? ÜNİVERSİTEDE Mİ ANAOKULUNDA MI?

HASAN PATIR

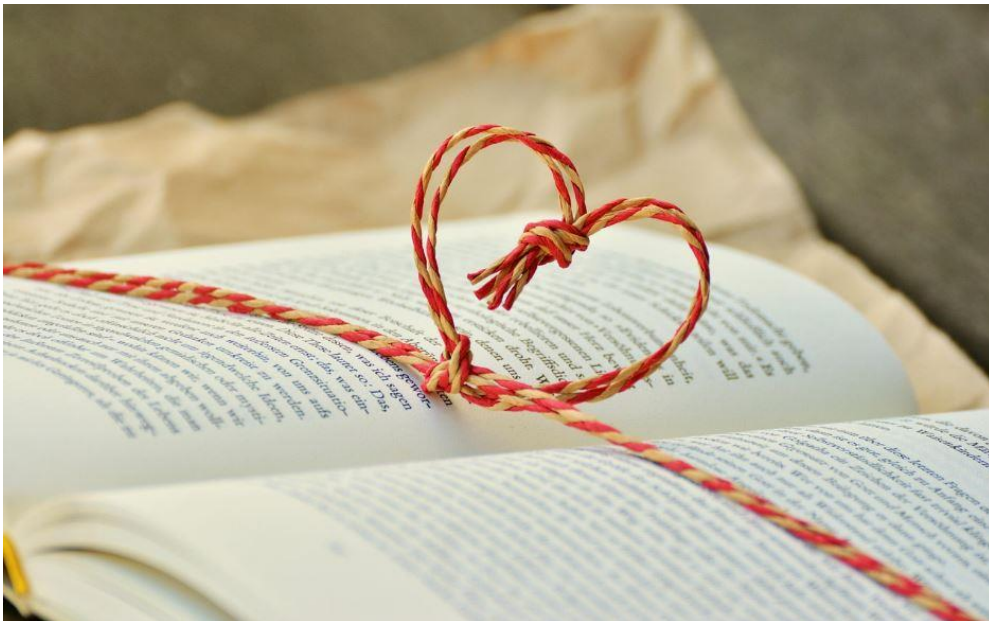
Bir toplumun geleceği, okulların sınıflarında şekillenir. Ancak o sınıfların hangi noktada çatlamaya başladığı sorusu, çoğu zaman yüzeysel tartışmaların gölgesinde kalır. Eğitimdeki sorunları yalnızca üniversiteye yıkmak, her şeyi anaokuluna indirgemek kolaydır. Ama gerçek bu kadar basit değildir. Problemler başlangıç noktasından değil, birikmiş ihmaller zincirinden doğar. *Görünür hale geldiği yer ile başladığı yer çoğu zaman aynı değildir.*

Anaokulu, eğitimin sessiz ve çoğu zaman ihmal edilen ilk temel kısmıdır. Bir çocuğun dünyayla kurduğu ilk bilinçli ilişki burada başlar. *Anlamayı öğrenmek, renkleri öğrenmekten daha önemlidir.* Sorular sormak, merak etmek, keşfetmek... Eğer bu aşamada çocuk, soru sorduğu için değil sustuğu için takdir edilirse, öğrenme bir keşif olmaktan çıkar, bir görev haline gelir. Oysa merak duygusu körelen bir bireyin ilerleyen yıllarda öğrenmeye karşı isteksiz olması kaçınılmazdır. Eğitim

sisteminin en büyük hatalarından biri, tam da burada başlar: Çocuğun doğasında var olan öğrenme arzusunu şekillendirmek yerine bastırmak.

İlkokul ve ortaokul dönemine gelindiğinde, sistem daha görünür bir biçimde devreye girer. Müfredat genişler, beklentiler artar. Ancak bu süreçte öğrencinin bireysel özellikleri çoğu zaman ikinci plana atılır. Her çocuk aynı hızda öğrenmek zorundaymış gibi davranılır. *Oysa biri görerek, diğeri duyararak, bir başkası deneyerek öğrenir.* Bu farklılıklar göz ardı edildiğinde eğitim, kapsayıcı olmaktan uzaklaşır. Öğrenci başarısız olduğu için değil, sistem ona uygun olmadığı için geride kalır. Ama bu fark çoğu zaman ayırt edilemez.

Bu yıllarda bir başka kırılma noktası daha ortaya çıkar: not kavramı. Öğrencinin değeri, aldığı

puanlarla ölçülmeye başlanır. Oysa bir çocuğun potansiyeli tek bir sınavla ölçülemez. Buna rağmen sistem, ölçülmesi kolay olanı esas alır. Bu da zamanla öğrenmenin amacını değiştirir. Artık bilgiye ulaşmak değil, sınavı geçmek önemlidir. Öğrenci, “neden?” diye sormayı bırakır; “kaç puan alırım?” sorusu her şeyin önüne geçer.

Lise yıllarıysa, bu dönüşümün zirve noktasıdır. Eğitim artık tamamen bir sıralama aracına dönüşmüştür. Üniversite sınavı, gençlerin hayatını belirleyen tek eşik gibi sunulur. Bu süreçte öğrenciler yalnızca akademik olarak değil, psikolojik olarak da büyük bir baskı altına girer. Kimileri bu baskıyla baş edebilirken, kimileri daha yolun başında tükenmişlik hissiyle karşılaşır. Oysa lise, bireyin kendini keşfetmesi gereken bir dönemdir. İlgili alanlarını tanıması, neye yatkın olduğunu fark etmesi gerekir. Fakat sistem buna izin vermez; çünkü zaman yoktur, sınav yaklaşmaktadır.

Ve üniversite... Tartışmaların en yoğun olduğu yer burasıdır. “Üniversiteler neden yetersiz..?” “Mezunlar neden iş bulamıyor?” gibi sorular sıkça gündeme gelir. Ancak burada gözden kaçan önemli bir gerçek vardır. Üniversite, bir sonuçtur. Yıllar süren bir eğitim sürecinin çıktısıdır. Eğer bu süreç boyunca birey eleştirel düşünmeyi öğrenmemişse, sorgulamamışsa, sadece ezberlemişse, üniversitede birdenbire üretken ve özgün olması beklenemez. Bu, temeli zayıf bir binadan sağlam bir çatı beklemek gibidir.

Üniversitelerin elbette kendi içinde sorunları vardır. Akademik özgürlük, uygulamalı eğitim eksikliği, sektörle kopukluk gibi birçok başlık tartışılabilir. Ancak bu meseleleri eğitimin önceki aşamalarından bağımsız düşünmek eksik bir bakış açısı olur. Çünkü üniversiteye gelen öğrenci, zaten şekillenmiş bir zihinsel altyapıyla gelir. Üniversite bu altyapıyı geliştirebilir ama sıfırdan inşa edemez. Eğitimdeki asıl problem, parçalı düşünme alışkanlığımızdır. Her aşamayı birbirinden bağımsız ele alır, sorumluluğu bir sonraki basamağa devrederiz. Aile okulu suçlar, okul sistemi eleştirir, üniversite öğrenciyi yetersiz bulur. *Oysa eğitim bir zincirdir ve en zayıf halka, bütün yapmayı etkiler.*

Burada aileyi de göz ardı etmemek gerekir. Çocuğun eğitim yolculuğu, okuldan önce evde başlar. Merak eden bir çocuğa verilen tepki, hata yaptığında gösterilen yaklaşım, başarıya yüklenen anlam... Bunların hepsi çocuğun öğrenmeye bakışını şekillendirir. *Eğer çocuk sadece başarılı olduğunda değer görüyorsa, zamanla öğrenmeyi değil, onay almayı hedefler.*

Peki çözüm nerede..? Çözüm, tek bir noktada değil; bakış açısında yatıyor. Eğitimi sadece bilgi aktarma süreci olarak görmekten vazgeçmek gerekiyor. *Eğitim, birey yetiştirme sürecidir. Düşünebilen, sorgulayabilen, üretebilen bireyler...* Bunun için de her aşamada tutarlı ve bilinçli bir yaklaşım şarttır.

Anaokulunda merakı destekleyen bir ortam, ilkokulda farklılıkları gözetken bir sistem, ortaokulda öğrenmeyi anlamlandıran bir yaklaşım, lisede sınav baskısını dengeleyen bir yapı ve üniversitede özgür düşünceyi teşvik eden bir atmosfer... Bunlar bir bütünün parçalarıdır. Birinin eksikliği, diğerinin etkisini azaltır.

Eğitim bir maraton değildir; hatta bir yarış da değildir. Daha çok uzun ve sabır isteyen bir yolculuktur. Bu yolculukta atılan her adım, bir sonrakini belirler. Eğer ilk adımlar yanlış atılırsa, sonrasında koşmak da zorlaşır. Bu yüzden soruyu yeniden sormak gerekir: Sorun nerede başlıyor?

Belki de en doğru cevap şudur: Sorun, başladığı yerde değil; fark edilmediği yerde büyür. Anaokulunda küçük bir eksiklik olarak başlayan şey, lisede büyük bir probleme, üniversitede ise çözümsüzlük hissine dönüşebilir. Bu nedenle eğitimi bir bütün olarak ele almak zorundayız. Çünkü eğitim, yalnızca bireyin değil, toplumun da kaderini belirler. *Bir toplum, ancak doğru soruları sormayı öğrendiğinde gerçek anlamda ilerleyebilir.*

HAYDİ HEPİMİZ ELİMİZİ TAŞIN ALTINA KOYALIM

TEVFİK OVACIK

Geçtiğimiz günlerde toplum olarak infial halindeydik.

Şanlıurfa ve Kahramanmaraş olayları bizleri hiç olmadığı kadar etkiledi.

Sabahtan akşama hep bu konuları konuştuk.

Okullar suçlandı,

Öğretmenler suçlandı,

Hükümet suçlandı,

Devlet suçlandı,

Aileler suçlandı

15 Nisan'dan beri suçlu bulma arayışı içine girdik.

Suçlu bulunca bizim sorumluluğumuz bitecek gibi...

Bu olayı biraz da kişisel bir olaymış gibi de gördük.

Oysa her koyunun kendi bacağından asılmayacağını yeni yeni fark ettik.

Çocuk bacağından yaralanarak öldü ama toplum tam yüreğinden yaralandı.

Amerika'da, Norveç'te duyduğumuz, izlediğimiz olayların aynısı, yanı başımızda olmaya başladı.

Bana dokunmayan yılan bin yaşasın derdik ama yılan çoğalmaya başladı.

Orada ölen çocuklar hepimizin çocukları.

“Bizim çocuklar olabilirdi ” demek bile olayı anlamadığımızı gösterir, düpedüz bizim çocuklarımız.

Bu olayları başka şehirde yaşanmış bir olay olarak görmemiz de konuyu anlamadığımızı gösterir.

Bu bir insanlık dramıdır.

Zaten olayları bizim dışımızda gördükçe içimize doğru geliyor.

Peki, gerçek sebep ne?

Tabii ki;

- Başta okulu çocukları avutma merkezi olarak gören, okulla iş birliği yapmayan aile tipi..
- Özgüvenli çocuk yetiştireceğim diye çocuğu sosyal aklın ortamından koparan bireysel akli kutsallaştırılan düzen ve ailenin bunu marifetmiş gibi yapması.
- Elbette milli eğitimin de bunda sorumluluğu çok büyük. Öğretmen seçerken gerekli hassasiyeti göstermediği için öğretmeninin raporundan kuşku duyan bir milli eğitim sistemimiz var,
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımızın özellikle bu konun rehabilitasyonu hakkına etkili bir projesini görmedik.
- Fedakâr öğretmenler kadar etliye sütlüye dokunmayan okulu sadece gelir

getiren bir meslek olarak gören, saygın olmadan sayılmayı bekleyen öğretmenlerimizin bu oluşumda katkısı var. Elbette fedakâr, öğretmenlik mesleğini benimsemiş hocalarımızı buradan saygı ile anıyorum.

- Hükümetin burada çok güçlü sorumluluğu var. Değişen şartlara göre çok daha aktif projeler üretebilirler. Siyasi kaygılarla makam mevki sahibi olmuş bürokratlar inisiyatif alırken o kadar istekli ve maharetli değiller.
- Devlet değişen dünya düzenine göre yeniden yapılanma konusunda geç kalıyor.
- Bugün aile ve okuldan çok daha fazla sosyal medya etkisinde gelişen gençliğe sahip çıkma konusunda gerekli güncel çözümleri üretmedik.
- Oysa yenedünya düzeninde küresel güçler, sinema, diziler, yazılı, görsel yayınlar, internet ve sosyal medya üzerinden kendilerine göre algoritmasını yazdıkları kodlarla dünya üzerinde istedikleri yeni nesli inşa ediyorlar
- Modern dünya ve vahşi kapitalizm ranta öncelik veren imar yapısı ile aileyi ve insanı hızla etkisizleştirmektedir.
- İş dünyası ve çalışma düzeni sadece kar maksimizasyonu ve maliyet minimizasyonu ile insanı düzenin kullan at bir parçasına dönüştürmüştür. Bu düzen içinde aile ve çocuk çok önemsiz kalmaktadır. Aile ve çocuğa ayrılan zaman kalmamıştır. Devlet açısından bu stratejik bir sorundur.
- Ailenin ve insanın önemsizleştiği sistemde üç çocuk istemek abestir. Çünkü vaktinin büyük çoğunluğunu iş ortamında ve yolda geçirerek eve gelen, ruhsal ve bedensel açıdan bitkin olan anne ve baba ne çocuk yapabilir ne sağlıklı çocuk yetiştirebilir
- Şehirlerimiz ve mahallelerimiz kentsel dönüşüme girse bile emlak karını önceleyen insanı ve aileyi ihmal eden bir yapılaşmadır.
- Çağımızın faydacı zihniyeti, gücü kutsallaştırırken ahlaki

itibarsızlaştırmış, ahlakı ancak gücü koruduğu ölçüde önemli görmeye başlamıştır.

- Saygın olmadan saygı görme, beğenmeden beğenilme, değer üretmeden değerli olma ve bütün bunları satın alınabilecek kıymetler olarak görme ve bunu güçlü olduğumuz kadar yapabilmemize inanmamız; bizi çağın en büyük ipotek aracı borçlanmaya yöneltmiştir.
- Modernliği ve gelişmişliği maddi değerlere sahip olma ile ölçmemiz, ruhsal gelişmeyi, kültürel zenginliği önemsizleştirmiştir

Hepimiz bir tarafı suçlarken aslında kendimiz de bu düzenin hizmetkârı olarak el birliği ile içinde edep olmayan düzeni inşa etmeye katkı sağlamışız. Hala da kendimiz hariç birilerini suçluyoruz.

Peki, ne yapabiliriz_

- Öncelikle birey olarak daha çok okuyacağız, dinleyeceğiz daha çok sorunlara duyarlı olacağız ve çözüm üreteceğiz
- Bireysel aklı geliştirirken toplumsal akılı da inşa edeceğiz
- İsteklerimiz kadar değil ihtiyaçlarımız kadar yaşayacağız ve ihtiyaçlarımızı karşılamak için var gücümüzle gayret edeceğiz. Bu bizim bireysel zafiyetlerimize yenilmemizi engelleyecektir
- Dışa dönük bir yapıımız olmalı, alışkanlıklarımızın dışına çıkmalı daha güzel ve güçlü alışkanlıklar edinmeliyiz
- Binlerce yıllık tarihimizi öğrenmeliyiz. Doğru eleştirilerle gerçeklerimize ulaşmalı geleneklerimizi geliştirmeye hizmet eder hale getirmeliyiz.
- Bireysel ve toplumsal olarak potansiyel becerilerimizi evrensel kıymetlerimizi ön plana çıkarmalıyız
- Köyümüzün, mahallemizin, şehrimizin potansiyel değerlerini kıymetlendirerek evrensel değerler üretmeliyiz

- Toplumumuzun insan kaynaklarının sahip olduğu potansiyel beceri ve kabiliyetleri ortaya çıkarmalıyız
- Ne yaparsak yapalım ama sürekli yapmalıyız.
- Sorunları unutmamalı, çözümlerin peşinden kararlılıkla gitmeliyiz
- Unutmayalım belki de sorunun çözümünü başlatacak olan biziz. Bunu için suçlu aramanın basiretsizliğinden sıyrılıp ben çözüme nasıl katkı yapabilirim sorumluluğuna sahip olmalıyız.
- Sorunlar ve çözümler bizim günlük zikrimiz haline gelmeli.
- Vatandaş olarak, bizi yöneten, vekilimiz muhtardan Cumhurbaşkanına kadar atanmış ve seçilmiş devlet ve millet görevlilerinden kaliteli

taleplerimizle dorunun sahibi olduğumuzu gösterelim

O çocuk katliam yaptıysa hepimiz elbirliği ile o değirmene su taşıdık.

Gailesizliğimiz sorunları hızla yanı başımıza taşıyor. Canımız bugün yanmazsa yarın canımız yanarken yanımızda kimse olmaz.

Bu izlediklerimiz film değil bize doğru hızla gelen sorunlardır.

Bugün bu sorunları heyecanla konuşup, yarın unutsak bu bile bizim ne kadar sorumsuz olduğumuzu göstermez mi?

Bütün bunlar hepimizin , karınca kararınca ‘ ‘ elimizi taşın altına koyma zamanımız ‘ ‘ gelmedi mi..?

HAYATIN İÇİNDEN GEÇMEK

Dr. ÜMİT TAŞTAN

Ortalama insan ömrünün seksen yıl olduğuna bakma sen! *“Asra yemin olsun ki insan hüsrandır”* sözünü duyduktan sonra ne kadar yaşayacağının artık bir önemi kalmayacak. Önemli olan, bulunduğun hal ile olman gereken halin örtüşüp örtüşmediğidir. Geçmişe dönük pişmanlıklar, planlar, hedefler, çocuğunun geleceği için taşıdığın kaygı, tartışmalar ve stres... Kim bu sayılanlardan vareste olduğunu iddia edebilir ki..? Bunlar hayatın tuzu biberidir elbet. Biri biterken diğeri başlar, bazen o kadar peşi sıra gelir. Bunlar, bulunduğun halin idrâkine varamazsın. Bir bakmışsın ki tünelin sonu görünmüş, saçların ağarmış, acaba torunların düğününü görür müyüm diye dertlenmişsin kendi kendine.

Oysa, *“eve dön, şarkıya dön, kalbine dön. Eve dön, şarkıya dön, kalbine dön”* diyen şaire kulak kabartsak hüsrana uğramaktan kurtulur muyduk? Ya da hayata dön, hayatın içinde kal, hayatın içinden geç mi demeliyiz? Sahi, ne kadar da zor hayatın içinde kalmak..! Yaşadığın olayların dışına çıkmadan, geleceği ve geçmişi bir an düşünmeden bulunduğun hal üzere olmak. Bugün YouTube’da Galatasaray’ın oynadığı bir futbol maçının özetini izledim. Video biter bitmez karşıma İngiltere ligine ait bir maç özeti geldi. Aman Allah’ım! Gayri ihtiyari bir videodan diğere sürükleniyor muyum acaba diye sormadan edemedim. Birkaç video arasında git gelle geçen vaktim acaba şimdiye kadar ki ömrümün küçük bir temsili miydi? Kendim için uygun gördüğüm, hayallerime, planlarıma, ideallerime beni götürecek olan hayat böyle bir şey miydi?

Bunları düşündüğüm an, *“zaman sürekli akar”* diyen *Herakleitos’un* yanıldığını

fark ettim ve hemen zamanı durdurdum. İki gün sonraya yetişmesi gereken bir işim olduğunu fark ettim. Bu farkındalık bana bir hafta sonraya söz verdiğim bir işin de olduğunu hatırlattı. Bir anda kendimi, bir videodan diğere savrulmaktan kurtulup bir sorumluluktan diğere geçmekte olan bir idrak tüneline buldum. Hayatın kendisi olan bu tünelde fark ettim ki, amaçsızca savrulduğum YouTube kanalları, davete maruz kaldığım plansız toplantılar, geri çeviremediğim istekler aslında hayatımı durduran, donuklaştıran birer çamur yumağıymış. Oysa hayatın içinde kalmak, oyunun her dakikasında var olmak ve akışa eşlik etmekmiş yaşamak..! Başkalarının hayatını izlerken kendi hayatından feragat etmek en hafif tabiriyle kendimize yapılmış bir saygısızlıkmış.

İki gün sonra yapacağım işin hazırlıklarına başladım hemen. Hatta işi bayağı da kolayladım ama bu sefer de o işe ayırmam gereken süreyi aştığımı ve adeta o işe saplanıp kaldığımı üzülerken fark ettim. Bitirmem gerektiği halde hala o işe devam ediyor olmamın da aslında hayatı durduran bir şey olduğunu anladım. Bazen bir yazı yazmaya başlırsınız, bir dizi izlersiniz de bir türlü kendinizi ondan alıkoyamazsınız ya, işte öyle bir şey. Zaten bütün mesele iradenin yönetimi değil midir..? Bazen çok fazla meşgul olduğum, beni adeta içine çeken ve bir türlü bırakmadığım işler gözümün önüne geliyor. Hatta bu işler bazen öylesine bir saplantı haline geliyor ki gecenin ilerleyen saatlerinde ancak

birakabiliyorum. Böyle anlarda, eğer o işi derhal bırakıp uyumazsam yarınki planlarımın aksayacağı ve yine hayatımı aksatan bir çamur yumağına saplanacağım hatırıma geliyor.

Hayatın içinden geçmek ne zaman bir işe başlayıp ne zaman noktalamak gerektiğini ve ne zaman bir kişiyle sohbete başlayıp ne zaman kesmek gerektiğini bilme sanattır. Etrafınıza bir bakın lütfen! Bulunduğu mesleğin gereğini hakkıyla yerine getiren çok az kişi olduğunu görürsünüz. Üstelik sadece meslek olarak da değil; eşine, ailesine ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getiren ne kadar da az insan var..!

Bu insanlar da yaşıyorlar elbet. Ancak karşılaştıkları sorunlara karşı almaları gereken sorumluluğu üzerlerinden savuşturarak, bana ne lazımcılık yaparak yaşanan bir hayatı toplum olarak sorgulamalıyız. *En azından bir toplumun aydın sıfatına namzet insanları, hayatın kenarından köşesinden dolanmak yerine, sorumluluk bilinciyle önüne çıkan sorunların içinden geçerek yaşamalıdır!*

GEÇ GELEN ÖZÜR, GEÇ GELEN İTİRAF ÇÖZÜM MÜ?

FAHRİ SARRAFOĞLU

Değerli Okurlarım ve tabii ki kıymetli anne-babalar, merhaba...

Bazen bir çocuğun eline verdiğimiz bir oyuncak, bazen de onun adına kurduğumuz bir hayal, biz farkında olmadan onun en büyük hapisanesine dönüşebilir. Bizler "onun iyiliği için" ya da "kendi yaralarımızı sarmak için" adımlar atarken, o küçük yüreklerin bu yükün altında nasıl ezildiğini ne kadar görebiliyoruz? Bugün sizi, hepimizin çok yakından tanıdığı bir "sevimli dostun" gölgesinde kalan, kırık bir çocukluk hikâyesine; **Winnie the Pooh ve Christopher Robin**'in gerçek dramın okumaya davet ediyorum. Bakalım, bir başarı hikâyesi ne zaman bir esarete dönüşüyor?

Bal Kavanozundaki Hüzüün

Christopher Robin'in Gerçek Hikâyesi

Dünyanın en tanınmış ayısı **Winnie the Pooh** ve dostlarının yaşadığı o meşhur "Yüz Dönüm Ormanı", dışarıdan bakıldığında neşe ve masumiyetin simgesidir. Oysa bu büyülü dünyanın satır aralarında; sarsılan bir baba-oğul ilişkisi ve şöhretin ağır gölgesinde şekillenen yarım kalmış bir çocukluk saklıdır.

Savaşın Gölgesinden Doğan Kaçış

Hikâye, **Londra'nın** tanınmış yazarı **A. A. Milne'in**, Birinci Dünya Savaşı'nın ruhunda bıraktığı izlerden kaçmak isteyen **Milne**, bu büyük yıkımdan sonra huzuru, doğada ve oğlu **Christopher Robin'in** pelüş oyuncaklarıyla kurduğu hayal dünyasında arar. Başlangıçta sadece bir baba-oğul oyunu olan bu evren, kısa sürede dünya edebiyatına damga vuracak bir ticari başarıya dönüşür.

Bir Çocuğun Kimlik Esareti

Christopher Robin, daha çocuk yaşta babasının hikâyelerinde bir "karakter" haline getirilir. Milyonlarca çocuk onun maceralarını hayranlıkla okurken, gerçekte **Christopher** bu ilginin ağırlığını omuzlarında taşır. Yatılı okul yıllarında akranlarının zorbalığına uğrayan **Christopher**, babasının yarattığı bu "sevimli çocuk" imajından nefret eder. Yetişkinliğinde kurduğu şu cümle, bir babanın evladına bıraktığı mirasın bazen nasıl bir bedeli olduğunu anlatır.

"Babam benden çocukluğumu aldı ve onu bir markaya dönüştürdü."

Ebeveynlere Notlar

Miras mı, Proje mi..?

Bugün "sharenting" (ebeveynlerin çocuklarını sosyal medyada aşırı paylaşımı) olarak adlandırılan durumun ilk ve en dramatik örneklerinden biridir bu hikâye. Modern psikoloji ve uzman görüşleri ışığında, bu tabloyu şu başlıklarla okumalıyız:

Gerçek Benliğe Alan Açın

Çocuk psikiyatrları, çocuğun sağlıklı gelişimi için "gerçek benliğinin" korunması gerektiğini vurgular. Bir çocuğu erken yaşta bir "role" hapsedmek, ömür boyu sürececek bir kimlik karmaşasına yol açabilir.

Araçsallaştırmadan Kaçının

Ebeveynler, kendi duygusal boşluklarını veya ekonomik hedeflerini çocukları üzerinden gidermemeli. A. A. Milne, kendi savaş travmasını iyileştirmek için oğlunu bir araç olarak kullanmış, bedelini ise oğlu ödemiştir.

Sevgi Şartsız Olmalı

Sevgi ve ilgiyi başarıya, performansa ya da "görünürlüğe" bağlamayın. *Christopher*, babasının sevgisini, ancak kitapların ruhunda bıraktığı izler kadar hissetmiştir. Lütfen, çocuğunuza sevginizi doğrudan ve sadece "kendisi olduğu için" verin.

Sonuç Olarak;

Christopher Robin babasını hiçbir zaman tamamen affetmedi ama onun bıraktığı o devasa gölgenin içinde yaşamayı öğrendi. Bizim için asıl soru şudur. Çocuklarımıza bir gelecek inşa ederken, onların bugünkü özgürlüklerini ve mahremiyetlerini ellerinden alıyor muyuz?

Unutmayalım; en büyük başarı, bir çocuğun kendi hikâyesini kendisinin yazmasına izin vermektir.

Meraklısına Bir İzleme Önerisi

Bu baba-oğul çatışmasını ve başarının perde arkasındaki hüznü daha yakından görmek isterseniz; 2017 yapımı "*Elveda Christopher Robin*" (*Goodbye Christopher Robin*) filmi, bu yazıda anlattıklarımıza dair etkileyici bir kapı aralayacaktır.

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA AKSARAY'DA İKTİSADİ DURUM

M. FIRAT GÜL

“Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa kazanılacak başarılar yaşayamaz ve sürekli olamaz.”

Gazi Mustafa Kemal Atatürk

Millî Mücadele'den galip çıkan Türk milleti şimdi de ekonomik bağımsızlığını kazanmak için yeni bir mücadeleye başlayacaktı. İstiklal Harbi'nden önceki 10 yılda devamlı savaş, yokluk, yoksulluk içindeki halkın durumu zaten ortadaydı. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın asker olarak liderlik yaptığı Türk milleti asil karakteriyle bu defa da üretmek mücadelesi edecekti. İman, azim vardı ama fakirlik de bir hakikatti. Devlet ve millet savaşlarından sonrasında elde kalan Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi eldeki imkanlarla ne yapılabileceğini değerlendirdi. Türkiye İktisat Kongresi'nde yol haritasını çizen devlet zamanla güncellemeler yaparak ekonomik bağımsızlık yolunda önemli mesafeler kat etmiştir.

Tarihî süreçte Aksaray'ın coğrafi konumu, yolların kavşak noktasında oluşu ticari yönden bir avantajı olmuştur. Özellikle Anadolu Selçukluları döneminde Aksaray parlak günler yaşamıştır. Osmanlı döneminde sıradan bir şehir olan Aksaray'ın 19. yüzyılın

ortasındaki değişiklik sonrasında daha da sönükleştiği rahatlıkla söylenebilir. 1840'lı yıllarda sancak statüsü kazaya tahvil edilen Aksaray'ın haklı ve sessiz bir sitemi kayıtlara yansımıştır. Niğde sancağına kaza olarak bağlanan Aksaraylılar eski statülerine kavuşamıyorlarsa en azından Konya Vilayeti'ne bağlanmayı istemişlerdir. Bununla ilgili girişimlerde bulunmuşlardır. Meramlarını anlatan Aksaraylıların bu taleplerini Konya Valisi ise Dahiliye Nezareti'ne iletmiştir:

“Aksaray kazası geniş bir araziye ve büyük bir nüfusa sahiptir. Bu itibarla Konya Vilayeti'ne bağlı olan kazaların en önemlisidir. Bu kazada yapılan tarım ve sanayi üretimi gözönüne alındığında, Aksaray kazası, Konya Vilayeti'nin merkezi bile sayılabilir. Ayrıca Aksaray kazasının tüm ticari ve ekonomik faaliyetleri, Konya şehriyle bağlantılı bir şekilde yürümektedir. Buna rağmen hiçbir idari ve iktisadi sebep yokken her nasılsa, Aksaray kazası Niğde sancağına bağlanmış ve bu şekilde devam edegelmiştir. Halbuki bir kazanın bir sancağa bağlanmasında gözetilecek en önemli nokta, aradaki

mesafeden ziyade ekonomik ilişkilerdir. Oysa Aksaray kazasının Niğde ile resmi işlemler dışında hiçbir ekonomik ilişki ve bağlantısı yoktur. Önemli hususlarda Aksaray'a ilişkin resmi işlemler, zaten Konya'da halledilmektedir. Bu durum Aksaray için ikili bir zorluk sebebi olmakta ve hem Konya ile hem de Niğde ile yazışma yapılmak zorunda kalmaktadır. Bu yüzden işlemler yavaşlamakta ve gecikmektedir. Tüm bu durumlar düşünüldüğünde Aksaray kazasının Niğde sancağından alınarak Konya sancağına bağlanması daha uygun olacaktır. Konya Vilayeti Genel Meclisi'nde görev yapan Aksaray temsilcileri de ısrarla bunu talep etmektedir. Bu değişikliğin uygulanabilmesi için izinleriniz gerekmektedir. Aksaray kazasının Konya sancağına bağlanması konusunda emirlerinizi bekliyoruz”¹.

Netice alamayan Aksaray 1920 yılına kadar kaza statüsünde kaldıktan sonra TBMM'nin kararıyla müstakil liva yapılmıştır. İlk mutasarrıfı da -takip eden sayfalarda hayatı, Aksaray'a katkılarına dair bilgi verilen- Abdullah Sabri Bey'dir.

1923 yılında TBMM tarafından alınan kararla müstakil livalar “vilayet” olarak tanımlanmıştır. “Aksaray Vilayeti”nin ilk

valisi de mutasarrıf olarak 1920'den beridir şehre hizmet eden Abdullah Sabri Bey'dir. 1920-24 arasında önemli işler başaran Abdullah Sabri Bey'in tayini Edirne'ye çıkınca Aksaray'a Yusuf Ziya Bey atanmıştır. 1924-32 arasında valilik yapan Yusuf Ziya Bey döneminde birçok bina, yollar ve daha önemli işler yapılmıştır. 1932'de Arif Hikmet Bey göreve başlamıştır². Fazla geçmeden Aksaray da dahil olmak üzere bazı vilayetlerin ilgasına karar verilmiştir³.

1920-1933 arasındaki on yılda Aksaray Azm-i Millî Türk Anonim Şirketi başta olmak üzere ekonomik anlamda şehirde mühim işler yapılmıştır. Akşam Gazetesi seyyar muhabiri Hidayet imzalı “*Aksaray İntibaatı*” başlıklı bir yazı Aksaray Vilayet Gazetesi'nin 84. Sayısında yer almıştır. Cumhuriyet Aksaray'ını anlatan bu yazı önemlidir:

Konya'dan Aksaray'a kadar uzanan ovanın yeknesak, çıplak menazırından sonra kurtulup da Aksaray'ın semâ pâye ağaçlarıyla çerçevelemiş tablosunu, müthiş manzarasını uzaktan gördüğüm zaman kalbimde hasıl olan inşirah şehrin medhaline girerken sürur-ı münkalib oldu. Merkez vilayetin geçirdiği istihalelere birer canlı şahit olan bulvarları, caddeleri, mektepleri, kütüphanesi, yolları, fabrika, elektrikleri burada gayet azimkâr ve müteşebbis ellerin mevcudiyetini isbata kafidir. Memleketin asrî, medeni bir

¹ <http://www.yeniaksaray.com.tr/aksarayin-hakli-isyani-1-makale,605.html>

² Bkz. Mustafa Fırat Gül, Aksaray'ın sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı (1908-1933), (basılmamış doktora tezi), Ömer Halisdemir Üniv, Niğde.

³ Bkz. Mustafa Fırat Gül (2021), “1933 Tarihli Bazı Vilâyetlerin İlga Kararı Sonrası Hükümete Gönderilen Telgraf ve Dilekçeler”, *Tarihin Peşinde*, Sayı: 25, (s.291-313)

hayata karşı olduğu muvaffakiyetli cephesini tebrik eylemeyi, vazife-yi vicdaniye telakki eyledim. Bir muktedir valinin kıymetli müdirân umuru ile tedvir buyurduğu devlet Her gün birer suretiyle âsâr-ı meşkuresini nesl-i atiyenin şükranlarıyla karşılaşması namlarına ebedi bir heykel rekzi kadar fahriâver olur (AVG, 16 Mayıs 1928).

Aksaray'ın elektrikle tanışmasından sonra komşu şehirler de karanlıktan, mum ve gaz lambasından kurtulmak istemişlerdir. Nevşehir de bunlardan biridir. Nevşehir heyeti namına Erkan-ı Harbiye Mirlivalığından Mütেকait Ahmet Hakkı yaptığı açıklamada

“Osmanlı devrinde bilvücu ihmal edilmiş olan Aksaray'ın devr-i

cumhuriyetimizin bahşettiği füyuzat ve inkişaf sayesinde birdenbire nura müstağrak olması ve bunları ilk meşâ' ve maddeten hayatı demek olan un fabrikasının sürat-ı berkiye ile vücuda gelmesi Aksaray'ın pek yakın bir istikbalde istidat fitratıyla mütenasip bir darü's-saade halini iktisap edeceğine delil aleni ve katidir” diyerek Aksaray'ı methetmiştir (AVG, 15 Kânunuevvel 1926: 2).

Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Aksaray nüfus yönünden çevresindeki yerleşimlere göre kıyaslandığında inkişafı fark edilmektedir.

	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Niğde	54.872	55.174	56.722	59.162	59.638	62.114	63.624	64.128
Bor	26.797	27.016	27.104	27.318	27.769	28.378	29.734	31.223
Ulukışla	11.469	10.870	12.504	13.171	15.094	15.957	16.020	16.285
Nevşehir	47.339	47.723	48.076	48.947	49.982	50.251	51.794	51.965
Aksaray	75.923	75.868	76.316	78.522	81.390	82.850	84.015	80.850
Arapsun	20.023	18.653	20.664	20.783	19.439	19.774	20.084	20.044
	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	
Niğde	64.936	85.196	66.832	74.066	74.066	75.082	76.261	
Bor	31.530	31.758	31.957	35.104	35.332	35.593	36.546	
Ulukışla	16.208	16.158	16.712	16.716	16.543	16.289	16.786	
Nevşehir	52.062	52.211	52.411	55.318	55.249	55.191	55.872	
Aksaray	81.126	81.287	82.700	85.811	87.168	88.140	90.876	
Arapsun	20.087	16.138	11.430	10.979	11.163	11.207	16.374	

Aksaray Vilayet Gazetesi'nin son sayısında “Cumhuriyetin Feyizleri” başlığı altında Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devletleri

ile Türkiye Cumhuriyeti zamanındaki Aksaray arasında bir kıyas yazısı vardır. Yazının farklı yerlerinde Osmanlı Devleti'nin Aksaray'a

önem vermediği vurgulanmıştır. Bu tespitin elbette haklılık payı vardır ama yeni bir devrin muktedirleri ilk zamanlarda kendisinden önceki yönetimin eksiklerini dillendirdiği hakikati de unutulmamalıdır. Bu sadece Cumhuriyet Türkiye'sinin Osmanlı Devleti'ne yapmasıyla sınırlı değildir. Dünyanın neresinde olursa olsun neredeyse her yeni devir öncekini methetmez, tersini yapar!

Osmanoğulları devletinin asırlarca süren sakat ve fena idaresi yüzünden harabî uçurumlarından yuvarlanan bu yeşil ve velût köşede Türk Cumhuriyeti'nin nurlu idare eliyle uçurum diplerinden çekilip çıkarılmış ve az bir müddet zarfında bütün varlıklara mazhar kılınmıştır. Asırlarca süren Osmanlı idaresi Aksaray'a ne vermişti? Harabiye ve sefalet mahkum ettiği bu yeşil yurda ne verebilirdi? Şüphesiz hiç harabiye mahkum etmeseydi ve Selçuk oğullarının verdiği varlıkları saklatmış olsaydı gene büyük nimet vermiş ve yardım etmiş olurdu. Cumhuriyet idaresi Anadolu'nun hemen bütün şehir ve kasabalarını işte böyle harap, türap, delik, deşik olmuş ve kuvvet kabiliyetleri alınmış bir halde olarak bulmuştu. Bir taraftan tarihlerde eşi olmayan büyük milli mücadeleler ve inkılaplar başarılıken öbür yandan da cumhuriyet idaresi yurdun harap her köşesini yaptırmak savaşına girişti (AVG, 18 Nisan 1933: 1).

Ali Rıza imzalı bu yazının devamında Aksaray'a Cumhuriyet döneminde yapılanlar sıralanmıştır.

1- 250.000 lira sermayeli Azm-i Milli Türk Anonim Şirketi ve bu şirketin yaptırdığı muazzam un ve elektrik fabrikaları.

2- Bugün sermayesi 100.000 liraya yaklaşan ve köylümüzün tohumluk ve bütün alatı ziraiye ve istihsaliyelerini temin eden vilayet Çiftçi Kardeşler Kooperatif Şirketi.

3- 100.000 lira sermayeli Halk İktisat Bankası.

4- Muhteşem ve muazzam Hükümet Konağı

5- Güzel ve süslü vali konağı

6- 25 yataklı çok muntazam memleket hastanesi

7- Çocukları öldüren ve halkın kuvvet ve çalışma kabiliyetini mahveden sıtma ile mücadele için sıtma mücadele teşkilatı yapılması ve bu teşkilat vasıtası ile bataklıkların kurutulması ve sıtmalılarının tedavi edilmesi.

8- İnşaatı bitmek üzere bulunan çok büyük ve sanat yuvası halini alacak umumî hapishane

9- Ulurmak kenarında rıhtımlı, geniş Gazi bulvarı ve bu bulvarın iki noktasından ayrılan ve uzatılan geniş ve güzel caddeler.

10- Binlerce kitabı ile bir irfan hazine ve kaynağı halini alan kütüphane ve elektrikle işleyen yazı basma makinesi ile baskı levazımı ile birlikte güzel matbaa ve bunlar için inşa edilen güzel, sağlam zarif bina.

11- Muazzam orta mektep binası.

12- Bir numune fidanlık bahçesi

13- Modern ve çok güzel merkezde Gazi ve Koçhisar'da cumhuriyet ilk mektep binaları ve ayrıca merkezde Zafer ilk mektep binası, merkez ve köylerdeki ikinci derecede yaptırılan ve açtırılan mektepler.

14- Konya'ya uzanan, Ereğli'ye ve Nevşehir'e giden 600 seneden beri bir kazma görmeyen yollardan Konya-Aksaray yolunda yağışlı mevsimlerde geçit vermeyen kilometrelerce kısmı şoseye çevrilmiş ve Aksaray-Ereğli ve Bor'a ve Nevşehir'e giden yollarımızın hududumuza kadar olan kısımları hemen kâmilen şoseye kalbi ikmal ve intaç edilmek üzere bulunmuştur. Ve bu defa da 75.000 liralık betonarme muazzam Kızılırmak Köprüsü'nün de münakasaya konulması.

Hülasa yüzlerce sene içinde ve en zengin zamanlarda eski idarenin yapamadığını, veremediğini öz idaremiz cumhuriyet idaresi pek kısa bir müddet zarfında vermiş, karanlıklar içinde yoksulluk içinde, harabelerle dopdolu bırakılan inkişafa çok müsait

bu köşe cumhuriyetin bütün feyizleriyle, nurlarıyla aydınlanmış ve nurlar içinde yükselmekte, yücelmekte iler yürüyüşüne devam etmekte bulunmuştur.

*

Yazımızı Atatürk'ün sözüyle başlatmıştık. Kapanışı da yine Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün sözüyle olsun:

“Kurtuluş ve bağımsızlık için yaptığımız savaşı tamamlamak ve Tanrı'nın milletimize doğuştan verdiği yetenek ve kabiliyeti en yüksek derecede geliştirmek ve memleketimize bağışladığı bütün kuvvet ve servet kaynaklarından en iyi biçimde faydalanarak zayıflığımızın sebeplerini yok etmek için, bundan böyle hiçbir fırsat ve zamanı ziyan etmeyerek çalışmaya mecburuz. Hayat demek ekonomi demektir. Çünkü millet yoksul kaldıkça hiçbir şey yapamaz. İlk önce zengin olmalıdır. Çünkü her şeyi yapan paradır. Öncelikle ekonomiye önem vermek lazımdır. Ekonomide faydalı olabilmek için ise teoriler ve kavramlar ile vakit geçirecek zamanımız kalmamıştır.”

ATA YURDU ÖZBEKİSTAN'DAN HİVE MEKTUBU

PROF. DR. SÜLEYMAN DOĞAN

Yıldız Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi

(Geçici Görevde Özbekistan Ebul Reyhan Biruni Ürgenç Devlet
Üniversitesi Okutucusu)

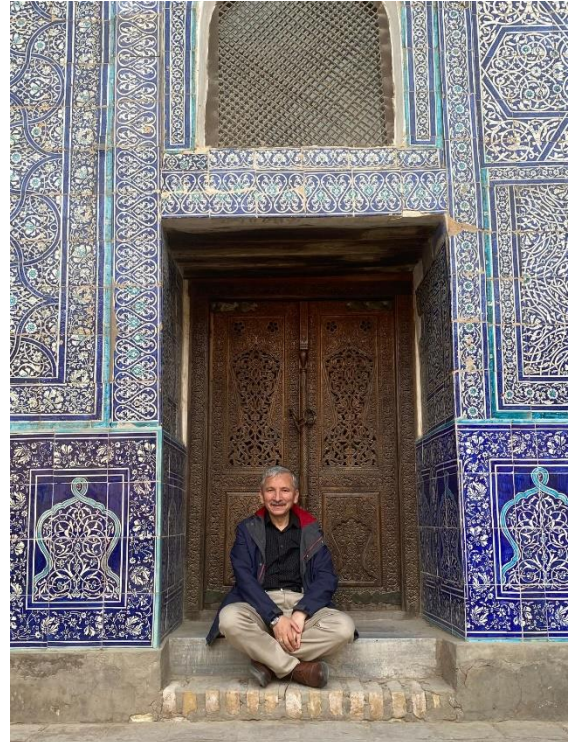

Şahlar ve Hanlar Şehri: Hive

Aziz okurlar, öncelikle mektubuma başlarken hal ve hatırınızı sorup sual ederim. Büyüklerin ellerinden küçüklerin gözlerinden öperim. Geçen ay *Türkistan Coğrafyasından "Bakü Mektubu"* ile sizlerle buluşmuştuk. Bir sonraki ay *"Hive Mektubu"* yazacağımın sözünü vermiştim. Müsaadenizle şimdi mektubumuzun münderecatına (içeriğine) geçebiliriz.

Özbekistan'ın otantik şehri olan *Hive*, *Harez*m vilayetini bağlı olan bir şehirdir. Tarihi *"İpek Yolu"*nun ortasındadır. Bugün bu güzel şehir, eski abideleriyle, kendi özgün lehçesiyle ve ağızyla bizim kullandığımız *Batı Türkçesine* çok yakındır. Şehirde modernleşme var ama eski yapılara hiçbir şekilde dokunulmamış, yapılanlar eskilere benzetilmiş, binaların boyuna çok dikkat edilmiştir. Hasılı henüz

buralara Oflular girmemiş. Aslında bir Oflu girmiş. Sevgili dostum Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Türkçe okutmanı olarak gelen *Ogün Yavuz* Ofludur. Ancak o müteahhit değildir. Bu manada Oflu girmemiş dedim. *Hive*'yi ilk gördüğümde ; geleneksel hayatın ilk defa bu kadar rahat, renkli ama aynı zamanda ciddi ve müreffeh olduğu tek şehir olarak hafızama yer etmiştir.

Hive'nin İçkale kısmına girip o muhteşem yapıları görünce gayri ihtiyarı iki mısra şiirim ortaya çıktı:

Nice Şahlar ve Hanlar geldi geçti.

Süleyman'da bir lahza baktı geçti.

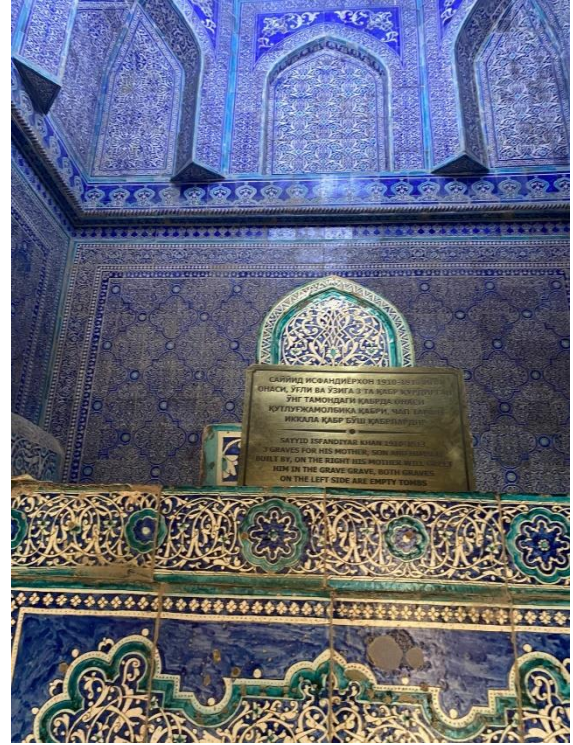
Bir çakıl taşı tarih sayılır.

Ünlü bilim adamları *Biruni*, *Al-Harezmi*, *Zamahşari*, *Agahi Harezmi*'de çalıştı. Orta Asya'daki ilk Bilimler Akademisi, *Mamun Akademisi* olarak adlandırılan burada kuruldu. "*Bin kalenin ülkesi*" bu bölgede bulunan çok sayıda antik anıt için *Harezmi* böyle adlandırıldı. Bin yıllık tarihi olan antik yerleşimler, saraylar, camiler, minareler kelimenin tam anlamıyla buradaki her çakıl taşı tarih sayıldı.

Harezmi'nin kalbi, 2700 yılı aşkın bir geçmişe sahip gerçek bir açık hava müzesi şehri olan *Hive'dir*. *Hive*'nin tarihi merkezi, *UNESCO Dünya Mirası* Listesi'nde yer alan ünlü "*İçan-Kala*" kalesi ve "*Dişan-Kala*" kompleksi ile dekore edilmiştir. *Kalta-Minar* minaresi, 218 oyma sütunlu *Cuma Camii*, *Hive*'nin sembolü olarak kabul edilen 56 metre

yüksekliğindeki *İslam Hoca Minaresi*, *Taş-Avlu Sarayı*, *Kunya Ark Kalesi* ve *Hive*'nin incileridir. *Pehlivan Mahmud*'un türbesi, *Nurullabay Sarayı*, *Muhammed Âmin Han Medresesi* ve diğerleri *Hive*'nin mercanlarıdır. Mütevazı bir vaha yerleşiminden gelişen bir ticaret ve kültür merkezine ve en sonunda korunan bir tarihi hazineye dönüşen *Hive*, *Türkistan coğrafyasının önemli tarihi mirasını yaşatan bir müzesi olarak karşımıza çıkıyor.*

Macar Vambéry

Macar seyyahı ve şarkiyatçısı *Arminius Vambéry*, 1863'te *Hive*'yi ziyaret ettiği zaman isyanların bastırılmış ve memleketin sükûnete kavuşmuş olduğunu görmüştü. 1863'te *Hive*'yi gören *Vambéry* *Hive*'nin kale ve asıl şehir olmak üzere iki kısma ayrıldığını, kale içinde beş ve dışında on mahallenin bulunduğunu, 150 dükkân, bir kervansarayın yer aldığı çarşısında birçok sanat kolunun faaliyet gösterdiğini, özellikle pamuklu sanayiinin gelişmiş olduğunu yazmıştır.

Şehirde belli başlı camilerin adlarını da vermiştir. Bunların en büyüğü *Hazreti Pehlivan Camii* idi. Şehirdeki en eski mimari eser *Said Alâeddin Türbesi'dir*. (XIV. yüzyıl) Bunlardan

başka Cuma Mescidi, Han Mescidi, Şaleker Mescidi, Atamurad Kuşbeği ve Karayüz mescidleriyle beş medrese (Medemin / Mehmed Emin, Allahkulu Han, Kutluğ Murad İnak, Arab Han, Şîr Gazi) ve Üç Evliya Türbesi diğer önemli eserlerdir. Sovyet ihtilâline kadar Orta Asya Müslümanları'nın önemli dinî merkezlerinden biri olan Hîve'de doksan dört cami ve altmış üç medrese bulunmaktaydı. 1924'ten sonra medreselerin tamamı ve camilerin büyük bir kısmı kapatıldı. Şehir Sovyet idaresi döneminde fazla gelişemedi; buna rağmen pamuklu sanayi merkezi olarak önemini korudu. Burada tuğlacılık, sütçülük ve

halı dokumacılığı endüstrisi gelişmiştir.

27 Han Geldi-Geçti!

Şimdi, Harezmi ve Hîve Hanlığı'nın tarihi bir göz atalım. Çünkü tarih bilmeden bu mekanları bilmek mümkün değildir. Toplam 27 hanın başa geçtiği Hîve Hanlığı'nda devlet, çifte hükümdarlık, dört bey ve dört vezir (mihter, kuş beyi, mahrem ve divan beyi) yöntemi ile yönetilmiştir. Hîve Hanlığı, Cengiz Han'ın soyundan gelen Muhammed Şeybani tarafından 1511'de kuruldu. Hanlığın başkenti 17. yüzyılın başlarında Eski Urgenç'ten Hîve'ye taşındı ve şehrin altın çağı başladı. Bu dönemde Hîve,

mimari ve kültürel başarılarıyla ünlendi. Şehrin silüeti camiler, medreseler (İslam okulları), saraylar ve türbelerle süslendi ve bunların çoğu bugün hala ayaktadır.

Hârizm bölgesinde kurulduğu için Hârizm Hanlığı olarak da bilinen devletin adı, özellikle XVIII. yüzyılda Rus ve Batı Avrupa kaynaklarında Hîve Hanlığı şeklinde geçer. Hânedanın kurucuları, idareleri altındaki Özbek kabileleriyle 1511'de Hârizm'i ele geçiren Yâdigâr Han'ın oğullarından İlbars ve Balbars hanlardır. Bunların soyu, Cuci'nin beşinci oğlu olup Özbek hanlarının atası kabul edilen Şiban Han nesline mensup Arabşah b. Pûlâd'a kadar indiğinden hânedana Arapşahlar (Arapşâhi) veya Yâdigârîler de (Yâdigâr oğulları) denmiştir. Aile, aynı dönemlerde Semerkant-Amuderya bölgesinde bulunan Şeybânîler'in (Özbekler) ayrı bir kolu olarak zikredilir. Hîve daha önce de 1221 yılından itibaren Moğol, 1388'den itibaren de Timur İmparatorluğu'na başkentlik yapmıştı. Özbek Hükümdarı II. Abdullah Han 1593'te Hârizm ülkesine girdi.

Bu devletin hükümdarlarından Ebu'l-Gazi Bahadar Han (1643-1665) aynı zamanda bir tarihçi olup Türk tarihine dair Şecere-i Terakkime ve Şecere-i Türki adlı iki Türkçe kitap yazmıştır. İlk eser Türkmenlerin kökenleri, İkinci eser hükümdarlık

dönemindeki tarihi olaylar hakkındadır. Bu eserler 18. Yüzyılda bazı Avrupa dillerine de çevrilmiştir.

Hive, Orta Asya'nın en önemli tarihi ve kültürel merkezlerinden biridir. Binlerce yıl öncesine dayanan, çeşitli kültürler ve imparatorluklar tarafından şekillendirilmiş zengin bir tarihe sahiptir. *Hive*'nin kökenleri bir nebze gizemle örtülüdür, ancak 6. yüzyıl civarında küçük bir vaha yerleşimi olarak kurulduğuna inanılmaktadır. Şehrin, Doğu ve

Batı'yı birbirine bağlayan eski ticaret yolu olan *İpek Yolu* üzerindeki konumu, gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. *Hive*, kervanlar için önemli bir durak olup tüccarlara dinlenme ve erzak sağlıyordu.

Hive hükümdarlarının çoğu âlim ve sanatkârları himaye eden kişilerdi. Bunların içinde *Şîr Gazi Han*, *İlbars Han*, *Timur Gazi Han* ve *Muhammed Rahim Han* en meşhurlarıdır. Bu hükümdarlar aynı zamanda bizzat şiir ve edebiyatla da uğraşmışlardı. Öte yandan *Hive*'de yetişmiş olan tarihçiler yalnız memleketlerinin değil bütün *Türkistan* tarihi hakkında geniş mâlûmat vermişlerdir. *Hive*'de yetişen en meşhur tarihçiler *Şecere-i Terâkime* müellifi *Ebülgazi Bahadır Han*, *Firdevsü'l-ikbâl*'in müellifleri *Şîr Muhammed Münis* ve *Muhammed Rızâ Âgehî*, *Tevârih Hârizmşâhiyye* müellifi *Babacan b. Hudayberdi Mangıt* ve *Allahkuli, Rahim Kuli, Muhammed Emin, Said Muhammed ve Said Muhammed*.

Hive'nin *İçhan Kala* olarak bilinen eski şehri, UNESCO Dünya Mirası Alanı ve İslam mimarisinin çarpıcı bir örneğidir. Şehrin içi yüksek çamur duvarlarla çevrilidir ve çok sayıda tarihi anıt içerir. Önemli yapılar şunlardır:

- *Kalta Minör Minaresi*: Orta Asya'nın en yüksek minaresi olması planlanan, turkuaz çinilerle kaplı, tamamlanmamış bir minare.
- *Kuhna Gemisi*: *Hive* hanlarının ikametgahı olarak kullanılan kale.
- *Cuma Camii*: Bazıları 13. yüzyıla ait olan 10 ahşap sütunıyla tanınır.
- *Taş Khauli Sarayı*: İncelikle dekore edilmiş odaları ve avluları olan lüks bir saray.

Hive İçkale içerisinde oturan aşağı yukarı 3 bin kişi, (250 kadar hane) orada yaşıyor ve çalışıyor. Bunlar turizmle geçinen *Harezmlilerdir*.

Deve Katırları

Tarihi *Hive* iç kalesine girmeden dışarıda kervan şeklinde develerin heykellerini görüyorsunuz. Bunlar çok dikkatimi çekti.

Meğer bunlar *Hiveliler* öne çıkarttığı ve resimlerini çizdikleri *baktriya* develeriymiş. Çölün mukaddes hayvanı. Onun sayesinde *Çin'den Şam'a, Haleb'e* diğer taraftan zamanın *Selçuklu Türkiyesi'ne*, bugünkü *Antalya ve Sinop* kıyılarına kadar uzanan ürünler bu coğrafyaya getirilmiş. Osmanlı ordusunda kullanılan hecin develeri bu cinsten değildir. Fakat *baktriya* develerinin yerli türlerle çiftleşmesinden başka türler doğmuş, *Osmanlı İmparatorluğu'nda* bolca kullanılmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti'ne lazım olan, çok uzun seferler yanında bazen askeri araçları da taşıyan hecin develeriydi. Osmanlı Devleti'nin son yılına kadar da kullanılmıştır.

Şahlar ve hanlar şehri *Hive* dedik ya, bunu boşuna söylemedim. ***Hive'nin ilginç bir tarihi vardır.*** Şahlar dönemi dediğimiz *Harezmsahlar Devleti* ortadan kaldırıldıktan sonra Timur İmparatorluğu başta olmak üzere birçok hanedanın himayesi altında kalmıştır. Bilim tarihinde cebirde sıfırı kullanan *Harezmi ve İbn Sînâ* gibi büyük alimin çıktığı bu memlekette bildiğimiz büyük astronomlar da vardır. Diğer taraftan kıtaların coğrafyası üzerinde büyük bilgi sahibi olan *Birûnî* gibilerin yanında buralarda ilginç bir biçimde ismini duyuran matematikçiler de vardır.

Rusya devrinde *Hive* hanlarının otonom prensler olarak *Rusya İmparatorluğu* tarafından tanınmasıyla kültürel renklerini kısmen koruyabildi. Orta Asya'nın *Rusya İmparatorluğu* içinde de ismini duyuran münevverleri bu bölgeden çıkmıştır. Sadece rejimle, çarlıkla uyuşanlar değil; muhalif milliyetçiler, *Cedidciler* de buradan bol miktarda çıkmıştır. Bunlardan biri de *Muhammed Rıza Agahi'dir.*

Agahi İcat Mektebi ve Müzesi

Nevâyi'den sonra en fazla ve orijinal eser kaleme alan sanatçısı *Âgahî* (1809-1874)'yi amcası *Mûnis Harezmi* yetişmesinde büyük emeği oldu. Rahim hanlar devrinin tarihini yazan *Âgehî Muhammed Rızâ'dır.* *Hive'de* hattatlık, minyatür ve dokuma sanatlarında da büyük ilerlemeler olmuştur. Türk-İslâm mimarisinin en güzel örnekleri arasında sayılan camiler, medreseler ve kervansaraylar bütün *Hive* şehirlerinde yer almıştır.

Yaşadığı çağdan önceki devirlerde eserler veren sanatçıları da çok iyi öğrenen *Âgahî*, özellikle *Nevâyi'yi* çok iyi ettüt etmiş. Farsçayı çok iyi bilmesi, bu edebiyatın ürünlerini de tanınmasına yardımcı olmuş. *Âgahî'nin* şiirlerinin büyük bir kısmında aşk-sevgi teması, âşık ve maşuka ilişkileri, bunlar

aracılığı ile kişinin tabii duygusu, sevgi hakkındaki fikirleri ve o devirdeki bu meseleye ait bakış açıları yer almaktadır. *Âgâhî*, ömrünün neredeyse tamamını ilim ve sanat yolunda harcamış ve gerek tercüme gerek kaleme almış olduğu orijinal eserleri ile Çağatay edebiyatının son devrine adeta damgasını vurmuştur. Son yirmi yılında ayakları hastalık nedeniyle sakat kaldığı halde çalışmaların yattığı yerden tamamlamıştır.

Agahi Bağı (büyük park), tarihi ve müzesini gezdim. *Agahi'nin* yaşadığı evi müze haline getirilmiş eserleri de sergilenmektedir. *Ağahi'nin* yaşadığı yer *Agahi Bağı* (parkı) haline getirilmiş ve hemen yanında ise *Agahi İcat Mektebi* yapılmıştır. *Agahi Hive'de* her yönüyle yaşatılmaktadır. *Agahi'yi* tanıma konusunda desteğinden dolayı Türkiye Millî Eğitim Bakanlığı'ndan Türkçe okutman olarak dört yıldır *Agahi İcat Okulu'nda* görev yapan *Ogün Yavuz'a* çok teşekkür ederim.

Özbekistan'ın tarihi *Hive* şehrinde, *Agahi İcad Mektebi'nde* (Sınavla özel öğrenci alan lise) verdiğim konferansın evvelinde öğrencilerin hep bir ağızdan, elleri göğüslerinde ve ayakta, "*Esselamün aleyküm*" dediler. Bendeniz'de "*Ve aleykümü's-selam*" ve "*buyurun oturun*" dedikten sonra oturdular. Konferans bitiminde ise başka bir sürprizle

karşılaştım. Öğrenciler yine hep birlikte ayağa kalktılar, sağ ellerini kalplerinin üzerine koyarak, saygılı bir şekilde hep bir ağızdan, "*Teşrifleriniz için teşekkür ederiz*" sözleriyle beni uğurladılar. Çok duygulandım. Ayrıca öğrenciler şiir yazmışlar ve şiir kitabı çıkartmışlar. Şiir kitabını da bana hediye ettiler ve Türkiye'deki şairlerden şiirler okudular.

Agahi İcat Mektebi (Lise) öğrencilere oldukça maharetli ve kabiliyetli seçkinlerden oluşuyor desem abartı olmaz. Türkiye'ye gidip orada okumak istiyorlar. Türkiye sevdamı burada gördüm çok mutlu oldum. Şair, tarihçi ve *Hive'nin* yerlisi *Muhammed Rıza Âgâhî*, kale

duvarının inşasını şu sözlerle tasvir etmiş: "*Hisari huş bina*" (Ahenkle inşa edilen bina) ebced hesabına göre bu tasvir, hicri 1258 (miladi 1842) yılına denk düşüyor. *Hive* şehri milli mimari gelenekleri açısından birçok seçkin anıtın eşsiz bir bütünlüğünü sergilemektedir. Şehrin iç kısmı, *İçhan-kale*, abidevi yapılar ve *Türkistan coğrafyasının* yüzlerce yıllık mimari geleneklerini yansıtan bütünlük bakımından son derece zengindir.

Muhammed Rıza Agâhî şöyle yazmış:

Bu dünyevi toprakların saray ışıltıları

Rakiptir gökteki aya ve güneşe

Yüzlerce desenle parıldar duvarlar

Ve tam bir neşedir bu, gönüle ve göze.

Ayakta kalmayı başaran *Kurişhane, Kongirat* hanedanlığının kurucusu *Eltuzer Han*'ın saltanatı sırasında yapılmıştır. Temel taşlarından birisi 1274 (miladi 1855) tarihini gösterirken, bir diğeri adalet ile ilgili bir *Agâhi* şiirini üzerinde taşımaktadır. Eşlik eden camii ise 1225'e (1835) tarihlendirilmektedir.

Cuma Camii

İlginç bir şekilde *Cuma Camisi*'ndeki onlarca ahşap sütun hiç bozulmadan bu yeraltı rutubeti sayesinde ayakta. *Cuma Camisi*'nin örneklerini *Beyşehir*'de *Eşrefoğlu Camisi*'nde, *Konya*'da *Alaaddin Camii*, *Aksaray*'da *Ulu Camii*, *Ankara*'da *Arslanhane Camisi*'nde ve *Kastamonu*'da *Kasaba Camisi*'nde görmek mümkündür. Tabii büyük sütunlu cami *Kurtuba*'dadır ama o ahşap değil; doğrudan doğruya kargir ve mozaiklere dayanmaktaydı ancak bir hayli zedelenmiştir. *Şehr-i Hiveki*'nin ruhu ve kalbi buradadır. “Sadece burayı

görseniz *Hive* 'yı görmüş gibi olursunuz” dediği yerdeyim.

Zamanı geçmiş olma durumundan, ebedi olma durumuna yükselten bu sanat kudreti ile karşılaşmaktan ötürü Allah'a şükrediyorum. Ahşap oymacılığının bu senfonik şiiri, ruhumu ve bedenimi, dünya zevkleri ile izah edilemeyecek hazdan ağlarla bağlanmışken, nasıl oldu oradan ayrılabilirdim hâlâ bilmiyorum. 18. yy. sonlarından kalma çok sütunlu *Cuma Mescidi* ilginç bir örnektir. Burada korunan dikkat çekici güzellikteki ahşap sütunlar 10. ve 16. yy. arası dönemlerden kalmaz. Her bir sütun, yerel mimari tarzlar, süsleme ve oymacılık teknikleri tarihinden ayrı bir sayfayı örneklendirir.

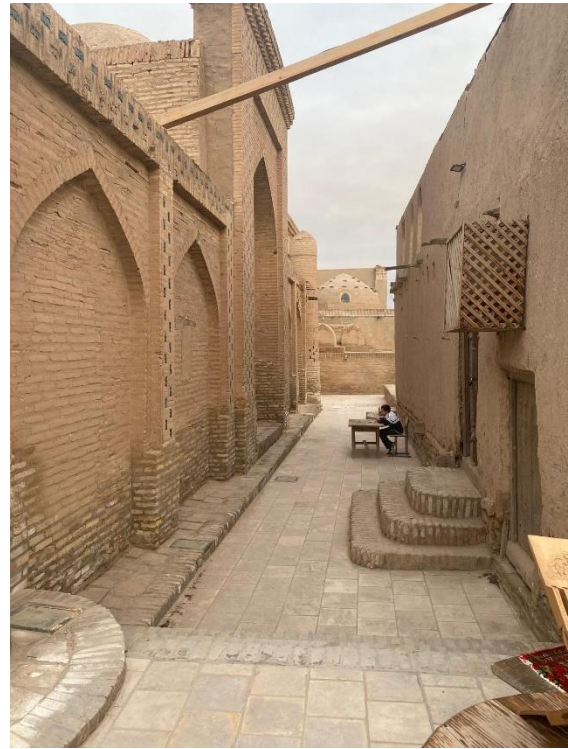
Buhara, Hive ve Semerkand Türkiye'deki münevverlerin mutlaka görmeleri gereken üç mekandır. Bugün üç şehre de hızlı trenlerle gidilebilmekte, düzenli uçuşlar yapılabilmektedir. Şehrin yanı başındaki surların hemen yanında görülen oteller, lokantalar zincirinde asil havanın varlığını takdir etmemek mümkün değildir. Türkistan coğrafyasının merkezi konumunda bulunan Özbekistan'ın bu şiirin ve tatlı şehri *Hive*'de sıcak ve kibar insanların, çocukları afacan ama

cana yakın ve tatlı gözleriyle gelenleri ısrarla gözlüyorlar. *Hive* geleneklerin yaşadığı, bu kadar rahat, renkli ama aynı zamanda ciddi ve müreffeh olduğu tek şehirdir. *Hive*'nin *Harezmi Devleti*'nin başkenti haline gelmesi ancak 1556'da *Dosthan ibn Boci*'nin hükümdarlığında, şehrin gerçek bir başkent olarak yükselişi ise büyük çapta anıt yapıların inşasının başlatıldığı *Arap Muhammed Han*'in hükümdarlığında (1602-1623) olmuş.

Arap Muhammed Medresesi ve Cuma Mescidi ve Anuşahan Hamamı o devirin anıtları arasında özel olarak anılmayı hak etmekteymiş. 1770'e gelindiğinde *Muhammed Emin İnak*, savaştan taraflara da ağır kayıplar verdiren harplere bir son vermeyi ve *Harezmi* topraklarını birleştirmeyi başarmış. Bu, tarihçi *V. Bartold*'un "*Yeni Harezmi'nin kuruluşu*" olarak adlandırdığı şeyin başlangıcına damgasını vurmuş. 19. yy. kültürel hayat seviyesinde nispeten bir artış, kamu çalışmalarında bir genişleme ve yerel ticaretle el sanatlarında gelişmeye fırsat vermiş.

Muhteşem Mimari

18. yy.'ın sonu ile 19.yy.'ın başları *Harezmi*'nin sanat ve kültüründeki bir diğer ilerlemeyle damgalanmış. Sayısız edip, musikişinas ve usta o zamandan günümüze, devasa bir miras bırakmış. 20. yüzyılın başlarında, *Harezmi*'de *Bolşevik* devriminin etkisinden nasibini almış. 1920'de *Harezmi* çapında düzenlenen ilk Halk Temsilcileri Kongresi'nde başkenti *Hive*'de olmak üzere *Harezmi Halkı'nın Sovyet Cumhuriyeti (HHSR)* ilan edilmiş. 1924'ün milli toprak kısıtlamasından sonra *HHSR*, *Özbek SSR'si* içinde yer almış. *Hive*'deki çoğu yapı 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadarki zamana aittir.

Daha öncelardan kalma yapıların kalıntıları da yerin altında, birikmiş, yığılmış kültür katmanları arasında kalmış.

Şehir, klasik dönemlerde mescitleri, medreseleri ve sanat ortamları ile Orta Asya'da kutlu bir yer olarak efsaneleşmiştir. Arkeolojik kazılardan şehrin kumlar üzerine kurulu olduğunu öğreniyoruz. Orta Asya'daki şehirlerden büyük bir kısmının anası, zalim rüzgârlarla eriyip yok olan *Amuderya*, varlığın simgesi ve hayatın menşei olan toprağı bir ilaç gibi binlerce kilometrelik havzasından taşıyarak bu kızgın çöle can bahşetmiş, bu yokluk sahrasında dirilişin maya tuttuğı vahalar kurulmuştur.

Bu şedit çöl ortamında, çoraklığın, bitmişliğin bu son kertesinde, hayatı yeniden ibda eden irade, Ceyhun'un uzun güzergâhından toplayıp, biteviye taşıdığı toprakla hem tabiatı, hem de zamanı ve eşyayı fethetmiştir. Şöyle rasgele bir sur duvarı üzerinden baktığınızda orada, bir soyun cevherinin gerçek yüzünü görürsünüz. Öylesine bir cevher ki, bu şehre ebedilik vasfı yanında, balçığın yerdeki çekim gücünü yenen, kuş tüyleri gibi uçşturan, kütle ağırlığını yok eden bir vasf sağladığını görürsünüz. Bu şehrin etrafında nefes nefese dolaşırken, binalardan surlara, surlardan binalara doğru hareketlenen,

kenar çizgilerinden fişkıran dalgaların, tıpkı çekilmiş kılıçlar ve bayraklar gibi, nasıl saf ve büyük jestler halinde yükseldiğini, büklümlerle dönüp durduğunu ve asıl kütleye oturduğunu taşkın bir hayranlıkla şahit olursunuz.

Eyvanların duvarları neredeyse tamamen çini tablolarla kaplıdır. Bu çinilerin esrarlı parıltısı, gün ortasında alternatif bir güneş, akşam karanlığında ay gibi parıldadığını görmek mümkündür. Bu müze şehrin müzesi – müze içre müze- çok zengin bir envantere sahip olmamakla beraber, etnografya unsurları itibariyle etkileyicidir. İlaveten duvarlardaki tarihi resmi geçitle bir hafıza bandı (kuşağı) kurulmuş, geçmişi geleceğe taşıyan bir temaşa fırsatı sunmaktadır.

Hive, 14. yy.'dan 20. yy.'a kadarki *Harezmi* mimarisinin bir müzesi gibidir. Şehrin iç kısmı, *İçhan-Kale*, etrafı devasa kerpiç binalarla sarılı, parlak çinilerle süslü anıt yapılardan oluşan dikkat çekici bir bütünlük sergiler. *Seyid Alaeddin Türbesi* ve *Bagbanla Camii* 14.yy tarz, üslup ve tekniklerinin temsilcileridir. Dini okulların çoğu 17. yyy.e 18.yy'ın başlarında inşa edilmiştir: *Arap Muhammed Medresesi* (1616), *Hurcum* (1688) ve *Şergazi Han Medresesi* (1719-1726). *Hive*'nin büyük ölçekli yeniden yapılandırılması; şehrin *Qongirat* (*Kongirat Hanedanlığı*'nın başkenti olduğu 19. yy.'ın

başlarında, nispeten kısa bir zamanda tamamlanmıştır. *Taşavlu Saray Kompleksi İçhankale*'de inşa edilmiştir. Yeni saraydaki oluşumlar ve dini tarzlar eski, yıpranmış yapıların yerini almıştır. Geniş ölçekli yapılaşma daha önceden şehrin dış kısımları olan yerlerde yoğunlaşmış ve 1842'de yeni kale duvarının yapımından sonra bu alan *Dışhankale* olarak bilinir hale gelmiştir. Şehir evleri, aşağı yukarı aynı kerpiçle kaplanmış tek tip ahşap karkas kullanımı ile karakterize edilmiştir.

Bir konut genellikle yaşama alanları ve kubbeli teraslarla, yani ayvanlarla sarılı bir avludan müteşekkildir. Evlerin çoğunluğu biri kuzeyi gösteren (ters ayvan) ve diğeri güneye bakan (ön ayvan) olmak üzere iki ayvana sahiptir. *Hive*'nin kırsal bölgelerindeki en yaygın mimari çeşit, yüksek kerpiç duvardan oluşan dikdörtgen kenarlarla etrafı çevrilmiş karmaşık düzenlemesiyle "avlu" dur. Damlardaki girintiler, karşılıklı tepe kuleleri ve geniş kapılar avluya kale görüntüsü verir. Ana giriş kapısının ardında açık avlu, yaşama alanları ve teraslar vardır. Böyle avlularda oturanlar genellikle sıcak yaz akşamları boyunca serin kalan düz damlarda uyurlar.

Hive'nin dini mimarisi, çeşitli büyüklük ve tarzlardaki camilerce temsil edilir. Küçük camiler özellikle çoktur ve şehrin tamamına

dağılmıştır. *Hive* camii tarzı, kemerli karkas ve kubbelerin kullanımındaki ilerlemeyle ortaya çıkmıştır. Bu tarz camilerin çoğu kubbenin altındaki ana kısım ve ekli ayvanlar dâhil olmak üzere kare düzenleme özelliği göstermektedir. *Hive*'nin medreseleri çeşitlidir. Tek katlı, iki katlı ve birleşik medrese tarzlarının hepsi taçkapı girişleriyle geleneksel saray kompozisyonu tarzına uyarlanmıştır. *Pahsa* denilen yapıların en iyi örnekleri, *Hive* avlularında ve şehrin hemen dışında bulunan *Refyanik*, *Nurullabay* ve *Tazebağ* adlı hükümdar saraylarında gözlenmektedir.

İçhankale (içkale):

600x400 m. boyutlarındaki bu alan yaklaşık 18. yy.'a kadar dayanan Orta Çağ *Hive*'sinin topraklarına denk düşer. 2100 metreden daha fazla uzunlukta ayrı kuleleri bulunan güçlü bir kale duvarıyla etrafı çevrilidir. Duvar 7 ila 8m. yükseklikte ve 5-6 m. genişliktedir. Köşe kuleleriyle güçlü savunma yapıları kale eksenini boyunca konuşlanmıştır. *Bağçe Darvaza* denilen kuzey kapıları *Ürgenç*'e uzanan yol üzerinde bulunmaktadır. *Pelvan Darvaza* yani doğu kapısı *Amuderya* ve *Hazarasp*'a doğru yönlendirilmiştir. Güneydeki *Taş Darvaza* ve batıdaki *Ata Darvaza* kapıları (*Köhne Erk*'e

olan yakınlıklarına göre adlandırılmışlardır) tehlikeli ölçüde çürümüş ve 1920'de yıkılmışlardır. 1975'te önceki formlarında tekrar yapılmış ve restore edilmişlerdir.

Köhne-Erk (eski kale):

Evreng Han'ın hükümdarlığında (1686-1688) çok büyük, yeni bir kabul salonu (kurunişhane) *Köhne-Erk'in* yanına inşa edilmiştir. 100 yıl sonra *Avaz İnak* hükümdarken (1782-1804) bu salon çürüme nedeniyle yıkılmış ve yerine ikametgâh sarayı yapılmıştır.

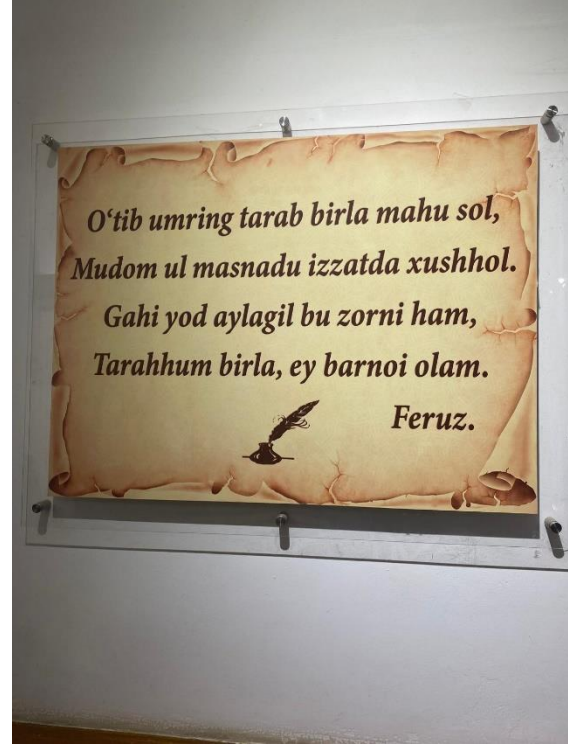
Pehlivan Mahmut

Muhteşem çinilerle bezeli taç kapıyı görünce heyecanla, kapı yanında uyuklayan yaşlı görevliye nerede olduğumu soruyor ve *Hive'nin* en iddialı yapılar manzumesi olan *Pehlivan Mahmut Türbesi'nde* olduğumu öğreniyorum. Binalar ve içerideki mimari unsurlar, adeta birer heykel gibi (müheykel duruşlarıyla) sanatkarının onlara yüklediği ruhun büyüklük ve derinliğini tekrar-tekrar hissettirip, yeniden yüceliyorlar. *Türkistan estetiği ; muhtemeldir ki Harezmi coğrafyasında bu eserde kemalini bulmuş. Kadim zamanlarda, ömürlerinin macerasıyla, iman ve aşkılarıyla bize, bugünkü benliğimizi bir ağacın meyvelerini hazırlaması gibi hazırlamış.* Bu büyük mirası bırakan insanları anlamak için buralardayız. Türbe duvarlarına işlenmiş *Pehlivan Mahmud'un* sözlerinde elemli bir ruhun acılığı çınlıyor.

*“Men ziyaret kıldım köb kabristanını,
Bilmedim, kim kılur kabrim ziyaret.”*

Bu büyük şâir-filozofun mezarı üzerinde heybetli bir türbe dikerek insanlar ona hakkını teslim etmişlerdir. İçeride, süs karaağaçlarının arasında onun mısralarından parçalar okuyoruz. Şairin yaratıcı mirası yaygın bir şekilde yayınlanmış; rubaileri birçok dile çevrilmiş. Şairin en derin düşünceleri milyonların malı haline gelmiş. *Harezmi Hanları*, ebediyet

uykularında bu velî şairin mânevî aguşuna sığınarak, gelecek nesillere mühim olanın mesajını da vermişlerdir. *Hive'nin* türbeleri arasında ünlü 14. yy. şairi *Pehlivan Mahmud'un* mezarlığında inşa edilen yapılar manzumesi özellikle bahsedilmelidir.

Temeli eski olmasına karşın bir bütün olarak kompleks 19. yy.'da yapılmıştır. Yerli ustalar burada 15. yy.'ın geleneksel türbe tarzını mükemmel bir şekilde yeniden inşa etmişlerdir. O dönem *Harezmi* mimarisinin en belirgin özelliği oymalı sütunlar, kapılar ve kepenklerdeki süsleme motiflerinin kullanımındaki olağanüstü ustalaktır.

Hiveli ustalar özellikle ahşap oymalarda emsalsiz zariflikte süsleme tasarımları nakşetmişlerdir. Rengârenk parlak çiniler o zamanlar özellikle yaygındı. *Taşavlu* ve *Pehlivan Mahmud* türbesinin çinili cepheleleri sanatın ve ustalığın en yüksek seviyesini sergiler. Yorumlarda orijinallik ile uygulamadaki belirginliği yansıtır. Desenli renk girişleri de mimarının içine karmaşık bir şekilde işlenmiştir.

Küçük bir pazaryerinde kürkçüler, kalpakçılar, halıcılar vb. yanında kuzu büyüklüğünde balıkların yer aldığı tezgâhlar görüyorum. İlgiyle soruyorum, *Amuderya*

kuzuları olduğunu öğreniyorum. Teşhirdeki halılar arasında *Pehlivan Mahmud'un*, pehlivan sıkletinde tasvir edildiği duvar halıları görüyorum. Bir meydanda *El Harezmi'nin*, oturur halde bir heykeli duruyor. Dayandığı sağ elinin önünde yere yayılmış kâğıt üzerine dikkatle teksif ettiği bakışları, sol el çenesinde, sakalının altına zarif bir temasla düşünceli duruyor. Heykel kaidesi ve çevresiyle tam bir tenasüp içinde uygulanmış. Uzakta az sayıdaki ağacın tatlı bir şekilde gölgelediği yolun aksında yer alan türbenin *Said Alaüddin Makberesi* (türbesi) olduğunu öğreniyorum. *Kutluğ Murad İnak Medresesi'ne* dışardan adeta el sallıyorum. Çok etkileyici bir yapının hemen solunda *İslam Hoca Minaresi* tüm heybetiyle adete insanları selamlıyor.

Mahdumkulu

Mahdumkulu Firaki (1724-1782) Türkmen şairlerin öncüsüdür. *Buhara'daki Göğeltaş Medresesi'ndeki* eğitiminin ardından, *Hive'de* yer alan *Şirgazi Medresesi'nde* eğitimini tamamladı. Medreselerde aldığı şiir eğitimiyle birlikte Arapça, Farsça ve Çağatayca'yı öğrenen *Firaki*, konusunu gerçek hayattan alarak yazdığı şiirlerle Türkmen şairler arasında ün kazandı. Şairliğinin yanında mutasavvıf ve düşünür de olan *Firaki*, çeşitli kaynaklara göre 1782 ya da 1807, diğer bir kaynağa göre yaklaşık 1797 yılında öldü. Mezarı, İran'ın kuzeybatısındaki *Aktokay* köyünde bulunmaktadır ve İran hükûmeti tarafından anıt mezara dönüştürülmüştür.

Mahdumkulu'nun Özbekistan ile bağlantısı ise *Hive'deki Şirgazi Medrese'sinde* okuması ve tekrar ikinci sefer dönmesidir. Bu nedenle 1995 yılında devrin *Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov* anıtı yaptırarak açmıştır. *Hive'deki* anıt büstünün önünde, *Maharet Merkezi'nin* müdür yardımcısı halk edebiyatçısı (üstelik benim lisede edebiyat öğretmenim *Dr. Doğan Kaya* hocamızı tanıyan bir bilim kadını) *Doç. Dr. Nasiba Ergashevna*, *MEB'dan gelen Hive Agahi İcat Mektebi'nde Ogün Yavuz*, Türkçe Dil Merkezi kurucusu ve öğretmeni *Samet Özcan'la* birlikte, *Mahdumkulu'nu* da rahmet ile yad ederek hatıra fotoğrafı çektirdik.

Anıt mezarının hemen altında *Mahdumkulu'nun* tahsil gördüğü *Hive Şirgazi Medresesi'ne* olan özlemini anlatın beyit anıtına yazılmıştır.

Davron kulib boqdi toledan rozi,

Yana qaytdim senga go'zal Sherg'ozı

(Davran güldü, ben talihimden razı,

Yine döndüm sana, güzel Şirgazi)

Maharet Merkezi

Harezmi Vilayeti merkezi *Ürgenç'e* tarihi *Hive* şehri 30 kilometre ve 40 dakikada gidilebiliyor. Kısa adı *Maharet Merkezi'nden* bir davet aldım. *Harezmi Vilayeti'de Pedagoji Maharet Merkezi Müdürü (Xorazm viloyati pedagogik mahorat markazi) Salayev Jasurbek Komilovich Bey* ile tanıştık. Burası öğretmen ve okul yöneticileri "*Tekâmül Merkezi*" olarak geçiyor. Bizdeki MEB Hizmet İçi Eğitim Merkezi gibi bir yer. Yüz yıllık bir geçmişi olan merkezde *Harezmi* vilayetinde toplam 43 bin öğretmenin dönüşümlü olarak eğitildiğini belirtti.

Maharet Merkezi Müdürü *Jasurbek (Cesurbey)*. Merkez Müdürü *Jasurbek'in* kaleme aldığı, "*Sanayi Sektöründeki Küçük İşletmelerin Verimliliğini Arturmaya Yönelik Umut Yadeden Yaklaşımlar*" isimli kitabını, "*Hürmetli Süleyman Doğan'a en ezgu (yahşi) dileklerle (dileklerle)*" müellif *Salayev*, diye imzaladı.

Bu merkezde bir seminer vermeme istediler. Bende okul müdür ve müdür muavinlerine seminer verdim. Seminerin başlangıcında "*Hz.Mevlana*" başlıklı şiirimi okudum ve Hüseyin İpek bestekarımızın bestesi ve yorumunu dinlettim. Ardından "*eğitim ve metot*" başlıklı bir sunum yaptım. Ayrıca "*Öğretmenlik Mesleği*" üzerine bir konuşma yaptım. İkinci bir konu seçerek yaptığım seminerde, öğretmenlik ve akademisyenlik mesleki yaşamımdaki bilgi ve tecrübelerimi mektep (okul) yöneticileriyle paylaştım. Seminerime *Maharet Merkezi'nin* müdür

yardımcısı Doç. Dr. Nasiba Ergashevna, MEB'dan gelen Hive Agahi İcat Mektebi'nde Ogün Yavuz, Türkçe Dil Merkezi kurucusu ve öğretmeni Samet Özcan'da iştirak ettiler. 80 dakika süren seminerimi yüze yakın müdür ve müdür yardımcısı yani okul yöneticileri dikkatle dinlediler ve sonunda sorular sordular.

Seminerimle ilgili Maharet Merkezi facebook ve telegram sayfasındaki haberin bir kısmını hiç değiştirmedin Özbekistan'da kullanılan Latin Alfabesi'yle aynen aktarıyorum:

"O'zbekiston–Turkiya xalqaro hamkorligi doirasida mahorat darsi o'tkazildi Bugun, 21-aprel kuni Xorazm viloyati pedagogik mahorat markazida Turkiya Respublikasining Yildiz Tekin universiteti professori Suleyman Dogan ishtirokida mahorat darsi tashkil etildi. Unda markazning o'quv-tarbiya ishlari hamda ma'naviy-ma'rifiy yo'nalishlar bo'yicha direktor o'rinbosarlari malaka oshirayotgan guruh tinglovchilari qatnashdi. Professor Suleyman Dogan tomonidan "Tarbiya va metodika" mavzusida mazmunli va interaktiv ma'ruza taqdim etildi. Ma'ruza davomida zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion ta'lim texnologiyalari, shuningdek, tarbiya jarayonida samarali metodlardan foydalanish bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalar keng yoritib berildi."

İslam Hoca Medresesi ve Mescidi

Şehri daha kolay ve hızlı kavramamız için; saraylar, kervan saraylar, medreseler, darvazalar (kale ve sur kapıları), mescitler, türbeler ve minareler ile kanal ve su yapıları (havuzlar, köprüler, dolaplar, köprüler vb.) olarak sınıflandırmak lazım diye aklımdan geçirdim. Hive o nedenle bu mektubu sığmayacak kadar detaylı bir tarihi şehir. Yolun kenarında ve su kanalının geçtiği yerde *İslam Hoca Minaresi*, güzelliğin bayrağı gibi yükseliyor. Pencereler üzerinde, minare çapının en dar noktasında, konik bir boru görüntüsünü mimari güzelliğe yükselten, basit, ama dâhiyane bir çözümlenme ile karşılaşıyorsunuz. En dar

noktadan ters açılımla genişleyerek üst-üste yerleştirilmiş mukarnaslı çini halkaların meydana getirdiği taç, mini bir çini kubbeyle tamamlanmış görüntüyör.

Tacın tacı diyebileceğimiz alem ise, bu minarenin alamet-i farikası adeta. Türkistan'daki alemlerde hilal, gökteki şekliyle duruyor. Burada adeta gizli bir el hilalin bağlı olduğu kaideyi eğerek, bizdeki "dua" konumuna getirmek istediği belli oluyor. *Özbekistan'da tarihi Hive Hükümdarı Asfandiyar Han'ın Kayınpederi ve Baş Veziri - İslam Hoca'nın* kabrinin bulunduğu yer. Bugün yeniden tamiri bekliyor. Özbekistan'ın tarihi Hive şehrinin içeri şehir dışında merhum şehid Necmettin Kübra hazretlerinin yolundan büyük sufilerden *Seyit Muhammed Mahi Ruhi Cihan'ın* türbesinin bulunduğu yere medrese açılmış. Ve içinde Hive hanların da kabirleri var. *Harezmi* bölgesi *Hive'de* buna dahil kabirler hep yerin üstünde yani toprağın altında değil toprağın üstündedir. Sebebi için toprağın yarım metre altından tuzlu su çıktığı ve mevtayı yok ettiği için, burada gelenek mevtanın uzun zaman çürümemesi için toprağın üstünü gömüyorlar. Böyle bir adet oluşmuştur.

Güzel Hive

Ey aziz okuyucu mektubuma son vermeden *Hive* ile ilgili çok önemli bilgileri paylaşarak sizlere vedalaşmak istiyorum. Haziran ayı mektubum inşallah *Taşkent veya Semerkant* olacaktır. Bu güzel ve aziz şehir olan *Hive*'yi görmeyi özellikle tavsiye ederim. Türkistan'daki medrese sayısı bakımından *Hive*, *Buhara*'dan sonra ikinci sıradadır. *Hive Hanlığı* döneminde (XV-XIX. yüzyıllar) yapılmış ve dönemin önde gelen medreseleri şunlardır:

Araphan Medresesi (1616), Hacemberdi Medresesi (1688), Şirgazihan Medresesi (1719), Muhammad Amin İnak Medresesi (1765), Kazı Fâzılbeğ Medresesi (1799), Kutlimurad İnak Medresesi (1809), Pehlivan (Palvan) Ata Medresesi (1810), Hoca Mahram Medresesi (1819), Allahkulu Han Medresesi (1835), Köhne İmaret Medresesi (1836), Yâkub Mehtar Medresesi (1839), Gaday Niyazbay Medresesi (1840), Tora Medresesi (1841),

Mirza Tacik Medresesi (1842), Rahimkulu Han Medresesi (1843), Muhammed Âmin Han Medresesi (1852), Abdullah Han Medresesi (1854), Taş Medresesi (1859), Amur Tora Medresesi (1870), Atacan Bay Medresesi (1871), Muhammad Rahim Han Medresesi (1871), Muhammad Niyaz Divanbegi Medresesi (1871), Muhammedmurad Divanbegi Medresesi (1871), Tura Murad Medresesi (1871).

Hive şehirdeki bu medreseler eğitim ve kültür hayatına katkıda bulunmuş ve şekillendirmiştir. XX. yüzyılın başlarında camilerin ve hankahların yanında 1500'den fazla mektep faaliyet yürütmekteydi. 45 bin öğrencinin bu mekteplerde eğitim gördüklerine dair bilgiler vardır. Bu dönemde *Hive'deki* mektep ve medreselerde eğitim sistemi geleneksel usulle devam etmiştir. *Hive* medreseleri sadece bir eğitim kurumu değil, aynı zamanda o dönemde hanlığın bilim ve eğitim merkezi olmuştur. *Hive'de* kadınlar has

bir caminin olduğunu biliyor muydunuz? Görünce çok şaşırdım. Kadınlar has ve özel

mescidin olması, burada ibadete düşkün müminlerin varlığının açık bir göstergesi olsa gerekir.

Hive'ye dört kez giderek gezdim, dolaşım ve hakkında araştırma yaptım. Ancak hala bu güzel şehri tam olarak tanıyım söyleyemem. *Hive* ile ilgili yazdığım bir kıta/dört mısra şiir ile mektubumuzu sonlandıralım efendim.

Hive iki hece

Gerisi bilmece

Bilene aşk olsun

Bilmeyene gülce.

Hoşça kalın

Dostça kalın.

(1 Mayıs 2025 Cuma).

SELÇUK ES'İN DİNİ İÇERİKLİ YAZILARI -2-

PROF. DR. MUSTAFA ÖZCAN

Hz. Mevlâna ile İlgili Yazıları

Bu gruba giren yazılar ya doğrudan doğruya *Hz. Mevlâna* ile ilgili ya da ona bağlanabilecek konuları içermektedir. Sözügelisi *Hz. Mevlâna'nın* türbesi; anma törenleri, sülâlesi/soyu ile notlar bunlar arasında yer almaktadır.

12 Ocak 1972 tarihli *Yeni Konya*'da *Vahit Çelebi'nin* vefat ettiği ve toprağa verildiği haberini okur. Bunun üzerine onu anlatan bir sohbet kaleme alır. Vahit Çelebi, Tunus Başkonsolosluğu'nda ateşedir. Orada vefat etmiş, cenazesi Konya'ya getirilerek Üçler Mezarlığı'ndaki kabristana gömülmüştür. *Vahit Çelebi'nin* kimliği/kişiliği hakkında bilgiler vermiş, sınıf arkadaşını tanıtmıştır. Hatta, daha sonraki yıllarda ağabeyi Bakır Çelebi ile yakınlık kurmuş, 1940'lı yıllarda Meram'da onunla çok güzel vakit geçirdiklerini belirtmiştir.⁴

Selçuk Es, bir başka yazısında “*çelebi*”, “*şeyh*”, “*post-nişin*” gibi kavramlar üzerinde durmuş, Mevlevî tarikatına mensup olanlara verilen birtakım imtiyazlardan bahsetmiştir. (Bu imtiyazlar 1926 da kaldırılmıştır). Buna, Postnişin *Abdülvahit Çelebi Efendi'nin* üçüncü eşini örnek göstermiştir. Bu hanımın giderek yoksullaştığını, Kızılay Aşevi'nden kendisine yemek verildiğini ve eski günlerini arar bir durumda vefat ettiğini vurgulamıştır. Büyük bir tantana içinde çocukluğunu geçiren bu hanımın oğlunun da çok perişan duruma düştüğüne bizzat tanık olmuştur. Postnişin *Sadrettin*

Çelebi'nin torunu için de benzer bir ifade kullanmıştır.

Hemen belirtelim ki *Selçuk Es'in* amacı, bu sülaleyi kötülemek değildir. Aksine *Çelebi* sülâlesi evlatları arasında çok değerli münevver insanlar da çıkmıştır. O, sadece alın teriyle pek ilgisi olmayan bu insanların durumlarına dikkati çekmiş ve bunlara ne gibi imtiyazlar tanındığından bahsetmiştir. Bu imtiyazlardan sağlanan gelirlerin, onları gelecek düşüncesinden uzaklaştırdığı kanaatine varmıştır.⁵

Yazar “*çelebi*” konusunu bir başka yazısında da sürdürür. Namazdan sonra kahvelerde boş vakitlerini geçiren, bilhassa kış aylarında namaz öncesinde, camiye yakın muhitlerde ezan vaktini boş boş bekleyen insanları anlattıktan sonra sözü *Hidayetzade Fahrettin Çelebi* (halk arasındaki adı Daylak Dede'dir.) ile ilgili hatırasına getirerek paralellikler kurar. Kendince hem aralarındaki farkı hem de benzeyen yönleri göstermeye çalışır.

Hayatlarını bir yıl kadar tetkik ettiği bu köylü hacıağalarını “*zamanımızın çelebileri*” diyerek eleştirir. Onun asıl kızdığı insanların boş oturması, zamanlarını boşuna harcamış olmalarıdır. Zaman mefhumunu dikkate almamalarıdır. Oysa onun gönlünden geçen; bu

⁴ “Vahit Çelebi”, *Yeni Konya*, Sayı.9149, 6 Mart 1972, s.2

⁵ “Çelebilerden Arda Kalanlar”, *Yeni Konya*, Sayı. 6668-608/9760, 27 Mart 1971, s.2

insanların ufak tefek sanatlara, el işlerine, tamir işlerine merak edip iş gücü sahibi olmaları ve üretime katkıda bulunmalarındır. Bunların durumlarını görüp ve sözlerini duyduktan sonra böyle bir kanaate varmıştır.⁶

Hz. Mevlâna'yı anma törenleri her yıl yapılır ve her zaman da törenlerin ardından basında çeşitli yazılar çıkar. Bu yazıların bir kısmı çok olumlu görüşler içerir, bir kısmında ise eleştiriler yer alır. İlgililer ise bu eleştirilerden yararlanarak, ertesi yıl daha iyisini yapmaya çalışırlar.

1964 yılı Aralık ayında (13 Aralık) **Dünya** gazetesinde ünlü gazeteci **Falih Rıfki Atay'ın** Hz. Mevlâna ve Konya gerçeğine yönelik yazdığı yazıdaki fikirlere **Selçuk Es** katılmamış, eleştirileri sessizce sineye çekmemiştir. Yazıyı sıradan, ansiklopedik bir yazı olarak değerlendirmiş, gerçeklerle bağdaşmadığını ileri sürmüştür. O ihtifali takip etmiş ve beğenmiş, güzel bulmuştur. Hatta türbede kırk yıl önce gördüğü çeşitli sema ayinlerinden birkaç nokta hariç, hiçbir fark görememiştir.⁷

17.12.1964 tarihinde **Hz. Mevlâna'nın 691. ölüm yıldönümüdür.** **Selçuk Es**, bu vesile ile Sema' ayini hakkındaki görüşünü yazar. Bunu birkaç kaynaktan yararlanarak yapar. Kaynaklarından birisi **Rauf Yekta Bey'dir.** Sohbetinde özellikle onun görüşlerine yer vermiştir. Sema' ayininin anlamını naklederken de **Rüsuhi Baykara'nın** bir konuşmasından yararlanır. Ayinin belli bir düzeni vardır. Yazar açıklamalarını, 1923 yılında Konya'da Mevlâna Türbesi'nde yapılan Semâ' töreni esnasında gördüklerini söyleyerek bu törenlerle ilgili görüşlere tarihî bir boyut katmıştır.⁸

Yine **Hz. Mevlâna'yı** anma törenleri için geniş bir salona ihtiyaç vardır. Törenler, bir

ara kapalı salonda yapılmaktaydı. Konya için elzem haline gelen böyle bir yerin türbeye yakın bir alanda yapılması düşünülmüştü. Türkiye Anıtlar Derneği'nin üyesi olan **Selçuk Es**, ihtifal binasının Türbe külliyesinden yüksek olmamasını istemiş, bu çevrenin(camianın) anlamının bozulma ihtimalini göz önünde tutarak salonun itfaiye garajı karşısına yapılmasını önermiştir.⁹

Konya'da eskiden beri eleştirilen bir konu vardır: Hz. Mevlâna adının ulu orta yerlerde kullanılması. Bu durumla bir parça harekete geçilecek gibi olunursa da arkası gelmez. **Selçuk Es**, Müze meydanının açılmasından memnuniyet duyar. Fakat yakınlarındaki dükkânlara "**Mevlâna Yorgan Evi**", "**Mevlâna Bakkaliyesi**" gibi ticari tabelalar asılmasından ise rahatsız olur. Çünkü Hz. Mevlâna bu şehrin sembolik bir değeridir. Bir büyük mutasavvıf ve düşünürdür. Bunu istismar etmemek gerekir. Çünkü Hz. Mevlâna, lokantaya, otele ad olmaktan çok daha fazlasını, çok büyük saygıyı ve sevgiyi ifade etmektedir.¹⁰

Hz. Mevlâna ve Sultan Selim Camii çevresiyle ilgili birtakım düzenlemeler, onarımlar yapılmıştır. Bunlara ait yazıları ise sadece adlarını anmakla yetineceğiz. Sözcüğü "**Mevlâna Müzesi Meydanı**"¹¹, "**Mevlâna Türbesinin Görünmeyen Dış Yüzü**"¹², "**Mevlâna Meydanı Onarılırken**"¹³, "**Mevlâna Müzesi Meydanı Hali**"¹⁴, "**Mevlâna Müzesi Önü Kokucular Feryadı**"¹⁵ gibi yazılar bu çerçevede ele alınabilir. O, bunların kimisinde ya Valiliği ya Belediyeyi yahut Emniyeti göreve çağırması, şikâyetlerin önlenmesini talep etmiştir.

Ramazan Ayına Dair Yazılar

Selçuk Es, Ramazan ayının gelmesiyle Konya ramazanları hakkında basında çıkacak

⁶ "Zamanımızın Çelebileri", **Yeni Konya**, Sayı: 6668-608, /9761, 29 Mart 1971, s.2

⁷ Selçuk Es, **YD (17492)**

⁸ Selçuk Es, **(YD 16709)**

⁹ Selçuk Es, **(YD 16972)**

¹⁰ "Mevlâna İstismarcılığı", **Şehir Postası**, Sayı: 754, 3 Ağustos 1964, s.1

¹¹ **Yeni Konya**, Sayı:6668-608/ 7658, 28 Mart 1970, s.2

¹² **Yeni Konya**, Sayı: 6668-608/7677, 20 Nisan 1970, s.2

¹³ **Yeni Konya**, Sayı. 6668-608 /7693, 16 Mayıs 1970, s.2

¹⁴ **Yeni Konya**, Sayı: 6668/608/10015, 7 Mayıs 1975, s.2

¹⁵ **Yeni Konya**, Sayı: 11682, 29 Mayıs 1980, s.2

hatıra yazılar bekler. Ama bu yolda herhangi bir yazıya rastlayamaz. Basında var olan yazıların çoğu da İslâmiyet'in esaslarını tanıtmaya yöneliktir. Oysa kendisi kaleme aldığı yazıda, elli sene ve daha önceki yıllarda Ramazan gecelerinden bahsetmek istemektedir. *Selçuk Es*, elli yıl öncesinin ramazan gecelerini anlatırken şöyle der:

“*Hazreti Mevlâna Dergâhı* açık olup iftar vakitlerinde ve teravih zamanlarında burası adeta bayram yerine dönerdi. Zamanımızda Belediyenin aracılığıyla Mevlâna Müzesi alanında endamı arz eden Fişekçi'nin görevi o zamanlar Saatçi merhum Hüseyin Efendi tarafından Dergâh bahçesinden fişek ateşlenmek suretiyle ifa edilir şimdiki zamanda memleket saat ayarı Ankara radyosu tekelinde olmayıp, öğle vaktiyle dergâh avlusunda usturlap ile güneşten vakit tayiniyle elde olunarak hassas olarak alınan vakit ayarıyla namaz zamanları saniyesi, saniyesine ifa edilirdi.

Fişek atılıp iftar vaktini şehre ilân eden Alâeddin Tepesindeki ağızdan dolma top patladıktan sonra oruç bozulur iftar sofralarının başında herkesin kesesine göre Cenabı Hak o gün için ne kısmet etmiş ise onu yemekle meşgul olunurdu. O zamanlar şehir nüfusunda kabarık yekûn teşkil eden gayri Müslim vatandaşlar da sanki oruçlularmış gibi Müslümanların bu akidelerine ayak uydurarak erkenden dükkânlarını kapatır evlerine çekilirlerdi...

İftardan sonra halk arasında teravi namazı için telâş başlar, bir kısım cemaat şimdi olduğu gibi büyük camilere rağbet gösterirken, bilhassa gençler ve orta yaşlılar teravihi daha çabuk kıldırın mahalle araları mescitlerine giderlerdi. Teravihten sonra gençler ve orta yaşlılar o zamanlar şehrin yegâne sinema salonu olan bugünkü Merkez Bankası binasının kuzeyinde şimdi Karatay Lisesi olan o zaman adı “*Konya Sanayi Mektebi*” denilen binanın batı kuzeyindeki marangoz atölyesinin üzerinde idi.

Burada sahura kadar sinema ve tiyatro temsilleri verilir program zenginleştirilirdi. 1956 senesinde yanan Alâeddin Belediye

sineması binası o tarihlerde Kurtuluş Savaşı içerisinde olduğumuzdan Askeri Dikimevi ve Kundura İmalâthanesi olarak kullanılırdı. Mütareke yıllarında burada verilen Ramazan geceleri eğlencelerinin birkaçında bulunmuştum. Burada dahi sinema ve tiyatro programı var ise de Sanayi Mektebindeki daha cazip olurdu.

Mübarek Ramazan gecelerinde gözlerimiz eğlence ile avunurken, emin olunuz içimiz kan ağlardı sebebine gelince hepimizin düşüncesi cephede düşman karşısında siperlerde bekleyen din kardeşlerimizde idi. Ramazan gece eğlenceleri teravih namazından sonra başlar, ilk sahur topuna kadar devam ederdi. Birinci top ansızın patlayınca boş bulunan birçok kimseler ellerinde olmayarak yerlerinden fırlarlar veya oldukları yerde çırpınırlardı.”

Yazara göre o devirde sessiz sinema revaçtadır. *Selçuk Es*, bunlarla ilgili de bilgiler verir. Yine Ramazan ayında Sanayi Mektebi salonunda akrobasi ve karate benzeri hareketler yapan maceraperestler gördüğünü anlatır ve bu eğlencelerin sahura kadar devam eden bazı gecelerinde cephedeki veya Konya hastanelerinde yaralı yatan kardeşlerimize bayram hediyesi almak amacıyla eşya piyangoları tertip edilir,” diye açıklamalarını sürdürür. Piyango eşyası arasında çakılar, taraklar, cep aynaları, kadın ve erkek mendilleri veya çorapları konulur, kazanan kimseler de “asker kardeşlerimize hediyem olsun” diye bağışta bulunurlardı.”¹⁶

“*Ramazan ve Çatlaklar*” yazısının ilham kaynağı “Konya'mızın yetiştirdiği kıymetli evlatlarından eski Belediye Başkanı *Muhlis Koner'in* bir sohbeti”dir. O bu yazısında Ramazan Bayramı yaklaştıkça çatlak seslerinin çoğalmağa başladığından yakınır ve Valilik ve Belediye'nin bunun önüne geçmesini önerir. *Muhlis Koner'in* ölümünden yirmi iki yıl sonra bu defa Selçuk Es gürültü kirliliğinden yakınarak patlayıcı maddelerin yasaklanmasını

¹⁶ Çocukluğumun Ramazanları, YD: 16817,

istemekte ve vesileyle *Muhlis Koner*'i hatırlamaktadır.¹⁷

“*Ramazan Ayında Yolculuk*” başlıklı yazıda ise yurdun birçok yerine yolculuklar yapan Selçuk Es, bu mübarek ayda yolculuk esnasında yaşadıkları ve gözlemlerini anlatmıştır. Ramazan ayında insanların birbirine karşı daha saygılıdır. İnsanlar normal zamanlarda yaptıkları yanlış hareketlerden kaçınmaya, daha dikkatli olmaya çalışmaktadırlar. Yazar yazısını, şu cümleyle bitirmektedir: “*Ramazan ayı hakikaten bolluk ayı, bereket ayı, tez hasret kavuşturan aydır bence*”.¹⁸

“*Ramazan Sohbetleri*” başlığı altında yatırırlarımızla ilgili tespitlerini anlatmıştır¹⁹. “*Ramazan Ayı Parazitleri*” de bu mübarek ayla bağlantısı olan bir sohbetir. Burada Vali ve Belediye Başkanına birtakım hatırlatma /uyarıda bulunmaktadır.²⁰

Selçuk Es

Sonuç

Yazarın gruplandırmaya çalıştığımız yazıları elbette bu kadar değildir. Biz yer darlığı sebebiyle konuyu kısa tutmaya çalıştık. Dikkatimizi çeken bu yazıların başlıklarıdır: Sözgelisi bir kısmı, “*Hac da Gördüklerimiz*”, bir kısmı da “*Hicaz Notları*” şeklinde yayımlanmıştır. “*Ramazan Sohbetleri*” şeklinde yayımlananları da vardır. Ayanbey Camii’ni anlattığı yazısına ise “*Tarih Araştırmaları*” başlığını koymuştur. Pek çok yazısı “*Sohbetler*” genel başlığı adıyla okurla buluşturulmuştur.

Öncelikle Hac izlenimlerini dikkatle okumak gerekir. Yazar, geçtiği ülkelerin sosyolojik ve ekonomik durumuna dikkat etmektedir. Bunun neticesi olarak yollar, çarşılar, gümrük uygulamaları, camilerin temizliği, bakımı, insanların kıyafetleri ticarî ahlâkı gibi unsurları da bu yazının genel çerçevesine almıştır. Ayrıca ülkeler arası karşılaşmalar da yazıda bolca yer tutmaktadır. Sözgelisi “Ürdün toprakları odlukça bakımlı, halkının çoğu sanatkâr, halkı çalışkan, yollar Suriye gibi asfalt ve bakımlı köylere az tesadüf ediyoruz.

Fakat hemen hepsinde elektrik var. (...) Suudi Arabistan sınırına doğru ilerledik, saat dokuzunda Ürdün çıkış kapısında gereken işlem yapıldı, rüşvet istemediler, kolayca geçtik. Suudi Arabistan toprağına...” gibi sözler bu tespitimizi doğrulamaktadır. Yani yazar yazılarında sadece ibadetle ilgili değil, toplum ve devletin bütün değişik unsurlarına dikkati çekmiştir. Bunu yaparken de zaman zaman övmüş, zaman zaman da eleştirmiştir.

Yine bu seri yazıların sonunda bizim tespitlerimizi doğrulayan sözler yer almıştır: *Yeni Konya* gazetesinde haftalık “*Hicaz sohbetleri*” yazısında orada toplanan hacıların hareketlerini, kıyafetlerini, sosyal ve kültürel durumlarını Türkler dahil kısım kısım belirtmiştir. Özellikle Medine ve Mekke halkını asla kötülememiştir. Böyle bir kabalıkta bulunmadığını ifade etmiştir. Ama hiçbir zaman

¹⁷ “Ramazan ve Çatlaklar”, *Yeni Konya*, Sayı. 11415., 14 Ağustos 1974, s.2

¹⁸ *Yeni Konya*, Sayı. 9434, 12 Şubat 1973, s.2

¹⁹ “Yatırırlarımızın Akıbeti”, *Yeni Konya*, Sayı: 23-24 Haziran 1976, s.3

²⁰ *Yeni Konya*, Sayı: 11750, 20 Ağustos 1980, s.2

da Mekke ve Medine’de yaşayıp da yanlış işler yapanlar bulunduğunu gizlememiştir.

Cilvegözü Türk sınırına ayak basınca bir buçuk aylık hasreti gidermek için araçtan hemen inip toprağı öpmüş, sağlık merkezi önünde genç memurlarımızı kibar ve zarif davranışlarından, gümrük muayenesini yapan görevlilerin kendilerine sıcak yaklaşımlarından son derece memnun kalmıştır.

“*Kıyafet Temizliği*”²¹, “*Fakirler ve Sadaka*”²², “*Yollarda Atılmış Yatan Servet*”²³, “*Yol Hazırlığı, Kolera Masalı*”²⁴ ve “*Bu Sohbeta Başlarken*”²⁵ gibi yazılarını da bu kategoriye koymak gerekmektedir. Özellikle bu yazılar, bu kutsal görevi yerine getirirken yaşadıklarını, gözlemlerini içermektedir. Bu yüzden Hac yolculuğunda gördüklerini tamamlayıcı mahiyettedir. Hatta az da olsa içinde tekrarlar vardır.

Selçuk Es, Konya’nın her yönüyle ilgilenmiştir. Bilhassa çok değer verdiğimiz camiler, mescitler, eski eserler, bunun başında gelir. Yazılarında tekrara düşmüş olmasına aldırnamış, netice almayı hedeflemiştir. Bu yüzden ısrarcıdır, arada bir şehrin tepe yöneticileriyle seslenmiş, ilgili kurumlara

bizzat giderek bilgi almış, şikâyetini dile getirmiştir. Eleştirilerinde kişisel bir çıkar söz konusu değildir. Sadece kamu yararı gözetmiştir.

Eleştirileri kendi tarihimize, medeniyetimize, şehrimize beslediği sevgi ve saygıdan kaynaklanmıştır. Keşke herkes onun gibi ya da onun kadar duyarlı olabilseydi dememek mümkün değildir. Ayrıca birçok konuda yazılarına serpiştirdiği hatıraları ile pek çok olayın canlı tanığı olduğunu, bunların da tarihe ışık tuttuğunu söylemek zorundayız. / Konya Yenigün Şehrin Hafızası Dergisi

²¹ **Yeni Konya**, Sayı: 10951, 3 Şubat 1978, s.2/5

²² “*Fakirler ve Sadaka*”, **Yeni Konya**, Sayı: 10952, 4 Şubat 1978, s.2

²³ “*Yollarda Atılmış Yatan Servet*”, **Yeni Konya**, Sayı.10954, , 7 Şubat 1978, s.2

²⁴ **Yeni Konya**, Sayı: 10961, 15 Şubat 1978, s.2

²⁵ **Yeni Konya**, Sayı: 10959, 13 Şubat 1978, s.2

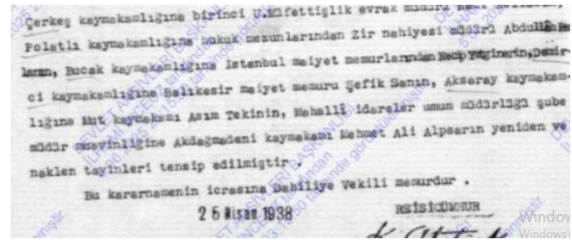
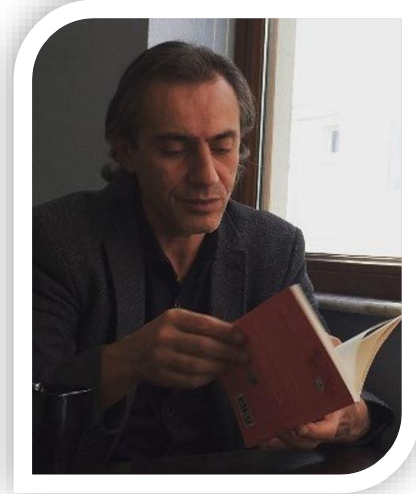
AKSARAY'IN 2. KAYMAKAMI CENAP AKSU (1905-1984)

İLHAMİ İNCEÖZ

Meclis albümlerine göre doğum yeri Şanlıurfa'da (1906), diğer kaynaklara göre Maraş'ta 1905 yılında doğan Cenap Aksu, Hüseyin Hami Bey ile Zeliha Hanım'ın oğludur. 1928 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Memuriyet hayatına, 15 Mayıs 1925'te Ankara'da Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğünde kâtip olarak başladı. 2 hafta sonra Ankara Adliyesi, Sulh mahkemesi katipliğine geçiş yaptı. 1 yıl kadar, Adliye ve Şehremini emanetinde kâtip olarak görev yaptı. 1925-1929 yılları arası, kısa dönemlerle farklı kurumlarda, çeşitli memurluklarda bulundu. Sırasıyla Savcı ve Hâkim yardımcılığı, Hukuk müfettişliği, kontrol memurluğu gibi çeşitli görevlerde bulundu. Çeşme Sorgu hakimliği, Çanakkale ve Ankara valiliklerinde özel kalem memuru olarak görev aldı.

1928 yılında, Niğde vilayetinde özel kalem memurluğuna atandı. 1929-1931 yılları arası Çorum/Mecitözü, 1931-1935 yılları arası Batman/Sason, 1935-1936 tarihleri arasında da Şırnak/Beytüşşebap Kaymakamlıklarını yaptı.

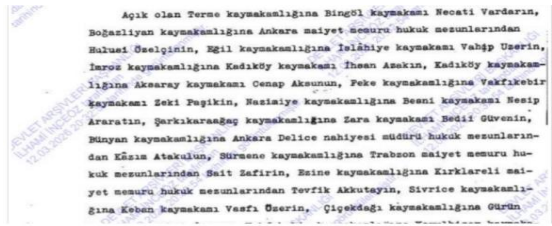
Ardından 11 Ağustos 1936 yılı- 26 Nisan 1938 tarihleri arası Aksaray, 23 Kasım 1938-1941 yılları arası İstanbul/Kadıköy ve 7 Kasım 1941 ile 1942 yılı arasında da Edremit kaymakamlıklarında bulundu. Başarılı çalışmaları nedeniyle Sason, Mecitözü ve Aksaray kaymakamlıkları döneminde birer kez ve Kadıköy kaymakamlığı döneminde üç kez takdirname ile ödüllendirildi. (1937-38 yılı Aksaray)

1942-1944 yılları arası Adana/Seyhan Vali yardımcısı olarak atandı. Ardından 1944 yılında, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Şube Müdürü olarak kısa bir süre görev yaptı.

1 Temmuz 1944- 29 Ekim 1945 tarihleri arası Artvin/Çoruh Valisi olarak, 29 Ekim 1945 ile 28 Temmuz 1946 tarihleri arası Rize valisi olarak görev yaptı. 29 Eylül 1945'te Rize valiliği görevinde iken CHP'den milletvekilliği adayı oldu. 7 Temmuz 1946 seçimlerinde, 56 580 oyla vekilliği kazanarak, 5 Ağustos 1946 tarihinde Meclis'e katıldı. Rize Valiliğini devreden Aksu, VIII. Dönem CHP İzmit-Kocaeli Milletvekili olarak mecliste yer aldı.

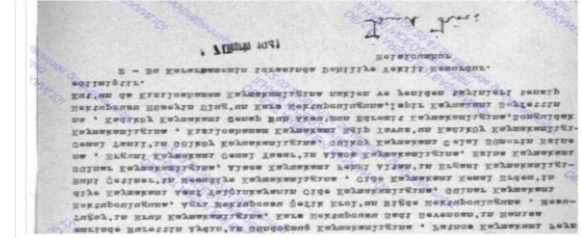

1946 yılında yapılan seçimlerde Cenap Aksu ile Kocaeli'nden seçilen milletvekilleri **Ahmet Faik Abasıyanık (Sait Faik'in amcası), Fuat Balkan (BJK kurucu-başkanı), Dr. Fazıl Ş. Bürge (bakan), Ali Dikmen (Tümgeneral), Nihat Erim (30 yıl sonra Suikastle öldürülen tek Başbakanımız), Amiral Şükür Okan, Ali Sedat Pek (Avukat) ve İbrahim Süreyya Yiğit'ti. (S. Yiğit, Atatürk'ün yakın dostlarından)**

1946'da ve 1947'de TBMM İçişleri Komisyonu üyeliğinde bulundu. 1 Kasım 1948- 1 Kasım 1949 arası TBMM Divan Katipliği yaptı. 1950 seçimlerinde yeniden milletvekili seçilemeyince 14 Mayıs 1950'de Meclisten ayrıldı. 1953 yılında İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu müşavirliğine getirildi. 1953-1955 yılları arası Bingöl Valisi, 1955-1958 yılları arası Yozgat Valisi olarak görev yaptı. Aksu, Valiliği döneminde Yozgat'ın tarımsal kalkınması için, ilin sulama altyapısını geliştirecek Çoruh-Yozgat Barajı ve Akdağmadeni Barajı gibi önemli projeler başlattı. Ayrıca, il genelinde tarımsal araştırma

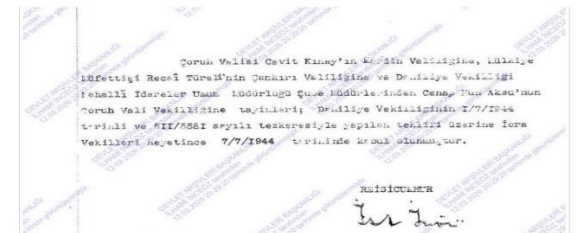
ve eğitim merkezleri kurdu. Yozgat Tarım Kredi Kooperatifi'ni kurdurarak ve il genelinde hayvancılık teşvik projelerini hayata geçirdi.

1958-1960 yılları arası Kırklareli Valisi olarak, aynı dönem arasında vekaleten Kırklareli belediye başkanlığı görevini de yürüttü. 27 Mayıs 1960 darbesiyle bu görevden ayrıldı. Ardından Milli Birlik Komitesi kararı ile memuriyetten alınarak 8 Haziran 1960'ta emekli edildi. Kırklareli valiliği döneminde CHP aleyhine ve DP lehine bazı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle Yassıada Mahkemesinde yargılandı. Yargılama sonrası bütün suçlardan beraat etti. Beraat kararının ardından görevine iadesini istediye de, talebi devletçe kabul edilmedi.

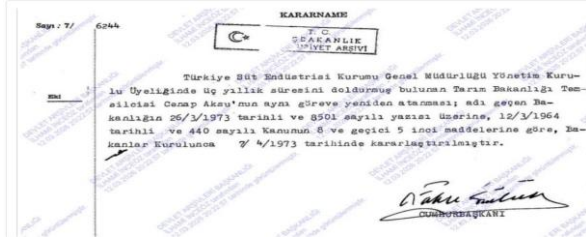

Ayrıca NATO Parlamenterleri ve Parlamentolar Arası Birlik Türk Grubu üyesi olarak bu kurumların çeşitli merkezlerdeki kurul ve komisyon çalışmalarına katıldı. Aynı yıllarda, TBMM'de, TBMM Başkanlık Divânı Katip Üyesi ve NATO Parlamenterleri ve Parlamentolar arası Birlik Türk Grubu Üyesi olarak görev aldı. Genel Kurulda 20 konuşma yaptı.

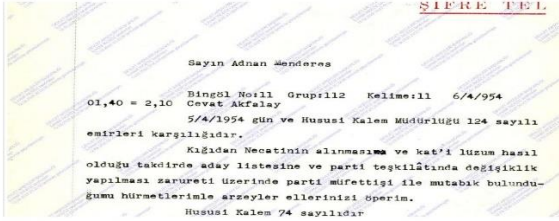
Ayrıca NATO Parlamenterleri ve Parlamentolar Arası Birlik Türk Grubu üyesi olarak bu kurumların çeşitli merkezlerdeki kurul ve komisyon çalışmalarına katıldı. Aynı yıllarda, TBMM'de, TBMM Başkanlık Divânı Katip Üyesi ve NATO Parlamenterleri ve Parlamentolar arası Birlik Türk Grubu Üyesi olarak görev aldı. Genel Kurulda 20 konuşma yaptı.

1968'de yapılan ön eleme seçimine girmede ve 2 Haziran 1968'deki üçte bir yenileme seçiminde senato üyeliği sona erdi. 1970'lerde Tarım Bakanlığı temsilcisi olarak Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğü yönetim kurulu üyeliği görevinde bulundu. Bu üyeliği 7 Nisan 1973 tarihinde yenilenecek, 1976 yılına dek sürdü. 1983'te Doğru Yol Partisi'ne katılarak yeniden siyasete giren Aksu, yaklaşık bir yıl sonra, 30 Temmuz 1984'de hayatını kaybetti.

İlk eşi Müesser Hanım'dan Ümit, Akın ve Bülent adlarında 3 çocuğu oldu. 1951 yılında boşandıktan sonra 1954 yılında Türkân Hanım'la evlendi. Bu evliliğinden de Mehmet Levent (Ankara'da prof. oldu-vefat etti), Hatice ve Zeynep adlarında 3 çocuğu oldu.

2. Aksaray Kaymakamı Cenap Aksu Dönemi (1936-1938) Aksaray ve Bazı Aksaraylılar:

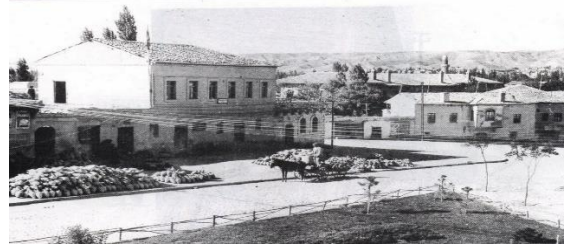
(1937-38 yıllarında Aksaray)

11 Ağustos 1936 tarihinde Cenap Aksu göreve başladığında ve 1937 yılında, Aksaray'da bir mezbaha yoktur. Üstelik koca ülkede belediyelere ait mezbaha, İstanbul ve İzmir dışında, diğer illerde de yok denecek

kadar azdır. Ama 1926 yılında İstanbul'dan sonra İzmir'de, Türkiye'nin *ikinci Mezbahası, Aksaraylı Mustafa Vehbi oğlu Mehmet Çorakçı* tarafından kurulur. Yaptırdığı bu mezbahayı "*İzmir Mezbahası Türk Anonim Şirketi*", olarak işleten *Alibuçukzade-Çorakçılar*, 1937 yılında bedelsiz olarak İzmir Belediyesine devreder. Sermayedar-kurucu ortak *Mehmet Çorakçı* tarafından devir belgeleri imzalanır. Sonraları Şirket ve Aksaraylılar, yatırımlarına İstanbul, Aksaray ve Kars'ta devam eder.

1937 yılında İzmir'de, *Aksaraylı ilk bakanlardan*, sonraları *Fenerbahçe spor kulübü başkanlığı* da yapmış *Topakkayalı Medeni Berk*, Ziraat Bankası müfettiş yardımcısı olarak görevdedir. Aynı günlerde İstanbul'da ise, sonraları bir *Aksaraylı Markası* olacak dünyaca ünlü "*Mithat Giyim*"in kurucusu ve sahibi *Mithat Gürsoy*, terzilik eğitimi için henüz İstanbul'dan Londra'ya gidecek, oradan birincilikle alınmış 2 diplomayla dönecektir.

1935-40'lu yıllarda Aksaray Belediyesi Önü

Bu yıllarda (1936-38) Niğde'de yargıç olarak *Aksaraylı Nazmi Hamzakadı*, Ankara'da Sulh Hâkimi olarak *Aksaraylı Hasan Hüseyin Sapmazlı*, Seydişehir'de hâkim olarak *Aksaraylı Veli Ünüvar*, Kütahya/Emet'te Hâkim yardımcısı ve C. Savcısı olarak *Aksaraylı Şammas Dura* görevdedir. *Aksaraylı Şinasi Turga* ise 1938 yılına dek Ankara Emniyet Müdürlüğü 3. Daire

Başkanı olarak görev alırken, 2 Aralık 1938 tarihinde Ankara Emniyet Müdürlüğüne atanır.

1937 yılında, Aksaraylı üstâdımız **Fikret Otyam** (10yaşında) ile çocukluk arkadaşı, yakın zamanda yitirdiğimiz Anadolu Holding Çınar'ı **Aksaraylı Hacı Süleyman Kâmil Yazıcı** (8-9 yaşlarında) henüz Aksaray'dadır... Aksaray çayırlarında yüzmekte, top oynamaktadırlar. Bu yıllarda, 35 yataklı Aksaray Hastanesinde, **Vecihi Hürkuş'un** ilk eşi **Akşehirli Hadiye Hanım** da ebelik yapmaktadır. 1939-1941 yılları arasında da **Vecihi Hürkuş'un**, Akşehirli **Hadiye Hanımı** görmek amacıyla İstanbul'dan gelip, Aksaray'ın Pamucak düzlüklerine Vecihi-XIV uçağı ile birkaç kez, konup-kalktığına şahit oluruz. Yine, son 5 yılda olduğu gibi 1937-40 Yıllarında Fikret Otyam'ın babası Halk eczanesi sahibi Eczacı Vasıf Otyam ve yakınları da Himayeyi Etfal Cemiyeti olarak kimsesiz çocuklara Aksaray'da sahip çıkmakta, çeşitli faaliyetler ve yardım kampanyaları ile halkın yanında olmak için çalışmaktadır.

Vecihi jübilede eşi Hadiye Hanım'la.

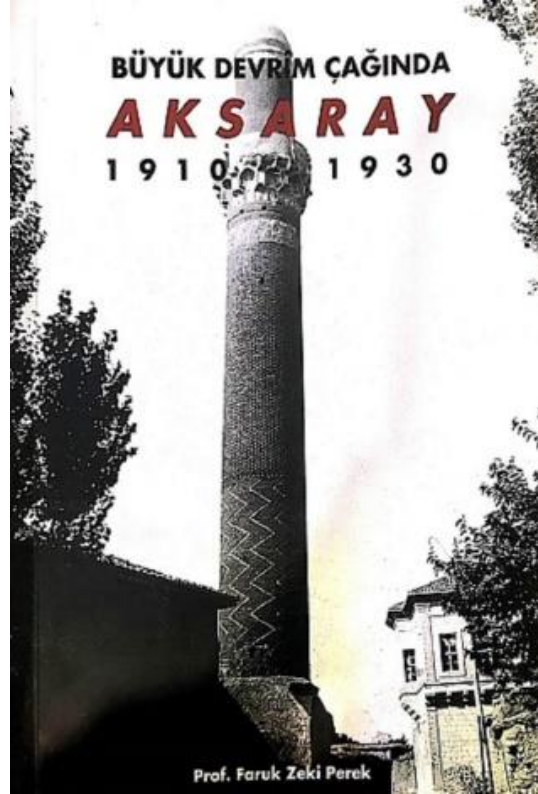
Ülke genelinde 1926'da başlatılan, yurtdışına eğitim için öğrenci gönderimine 1938 yılı itibarıyla bir süre ara verilir. Fakat ara verilmeden önce yurtdışına dil eğitimi için gönderilenlerden birisi de **Aksaraylı Profesör F. Zeki Perek'tir**. Perek, 1938 yılından 60 sene sonra "**Devrim Çağında Aksaray**" adlı

kitabında, Aksaray'ın bugünlerinden bahsedecektir.

Memleket hastanesi 1935-38'ler

1938 yılında F. Zeki Perek'in akrabası, sonraları Niğde milletvekili **Rifâî** de olacak **Rifat Gürsoy**, Ankara'da 1935 yılında başladığı ve 1943 yılına dek sürecek TBMM Bütçe Komisyonu Kalem Müdür Muaviniği görevindedir.

Bu yıllarda Zeki Perek gibi eğitimi ilerletmek üzere Fransa'ya giden ve Versailles Yüksek Askerî Mühendis Okulundan mezun olan **Aksaraylı Nevşehir milletvekili ve bakan, Tuğgeneral Zihni Üner** ise ülkesine dönmüş, demir yolu usta mühendisi olarak Eskişehir'de görevdedir. Eskişehir'in yanbaşı, 1938 yılı Mayıs ayında Ankara'da, **Aksaray'lı M. Hamdi oğlu Topçu Teğmen Orhan Üstünişik** ve aynı rütbede **Nuh oğlu O. Selâhattin Özaltan** ve

Piyade teğmen Mustafa Çelik henüz terfi almıştır. 1941 yılında da Aksaraylı bu 3 isim, Üsteğmen olarak orduya hizmete devam edeceklerdir.

Aksaray (Hususi) — İnşası tasavvur halinde olan Halkevi binası için yapılan istinlak ikmal edilerek temel kazısına başlanmıştır. Halkevi temsili kolu tarafından orta okul salonunda güzel bir müsameresi verilmiş ve bu müsamerede Molyerin Zor Nikâhu temelli edilmiştir. Gençler bu temsilde muvaffak olmuşlar ve çok alkışlanmışlardır. Halkevinin halk derhaneleri kolu tas-

liyetle olup ceza evinde hiç okuyup yazma bilmiyen mahkûmlara iki derhane açılmış, bu çalışma iyi netice vermiştir. Açılan derhanelerden A dershanesini Zafer okulu başöğretmeni Emin Sakarya ve B dershanesini de orta okul öğretmenlerinden Hüseyin Aral idare etmiş, mahkûmların bilgileri kuvvetlendirilerek 80 mahkûmdan 40 na diploma verilmiştir. Bu iki öğretmenin faaliyetleri sayımı kayıddır.

1937 yılında, Aksaray'da bulunan cezaevi inşaatı 35 bin lira ödenekle, tam olarak bitmemiş haldedir. Yeni gelen kaymakamca, bakımı yapılarak yenilenmesi ve 2 yeni bölüm eklenmesi kararı alınır. Bu işle Cumhuriyet Başsavcısı Necmeddin Tamer ilgilenmektedir. Aynı günlerde Cezaevinde, mahkûmlar için 2 dersane açılmış, okuma yazma kursları da düzenlenmektedir.

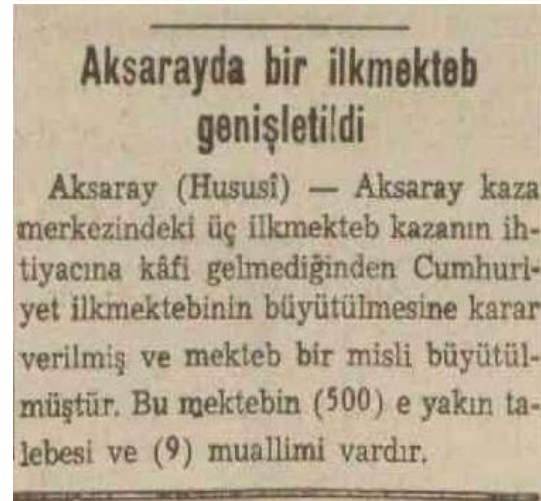
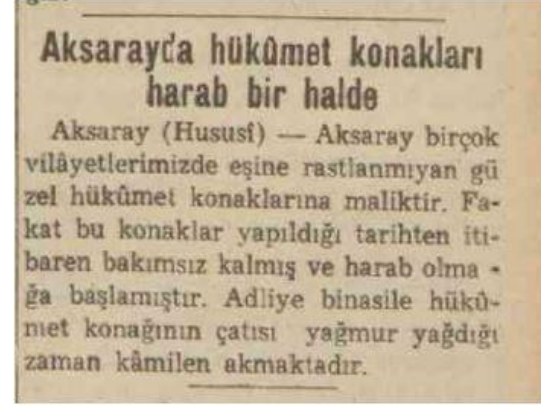
Cenap Nuh AKSU (1436)

1930'lu yıllarda şimdiki Us İşhanı yerinde Aksaray Cezaevi-Kurtuluş Han...

Kazanın genel hali o dönemki medyaya göre bakımsızlıktan ölmektedir. Giden kaymakam ardından Hükümet konağı ve resmî kurumlar yakın sayılacak zamanda yapılmış

olmalarına rağmen, yer yer bakımsızlıktan dökülmektedir. Bunların yanında şehirler arası yollar, köy yolları, afet önleme tedbirleri gibi konularda da eksiklerden ve ilgisizlikten dem vurulmaktadır.

Ama 1936-Ağustos ayında görev başlanan Kaymakam Cenap Aksu görevine dört elle sarılarak, köylere kısmi geziler düzenleyip, halkın sorunları ile yakından ilgilenmektedir. Aksaray'da buğday memleketi bilindiği halde, henüz buğday ambarı olmadığı, idareden bir

çare bulması istendiği, yine 2 Şubat 1937 tarihli Son Posta gazetesindeki haberdan anlaşılmaktadır. Bugünlerde Sığır ve koyun yetiştiriciliği, acil yardım sandıkları, tarla ve fidanlıkların desteklenmesi, imar edilmesi gündemdedir.

Devamlı gündeme getirilen bir başka konu rıhtımlardır. Ulurmak kenarında 5-6 sene kadar önce yaptırılan rıhtımlar, bol yağışlarla oluşan sellerden zarar görek hasar almış, yer yer yıkılmıştır. Önceki kaymakam Selahattin Bey zamanında Başköprü civarındakiler onarılmıştır. Niğde-Bor yolu güzergahına düşen 15 m kadar uzunluğundaki rıhtımlar ise hala harap haldedir. 25 ağustos 1937 tarihine dek Niğde Valisi Faik Üstün'ün ilgi ve alakası ile onarımları hızla yapılmıştır.

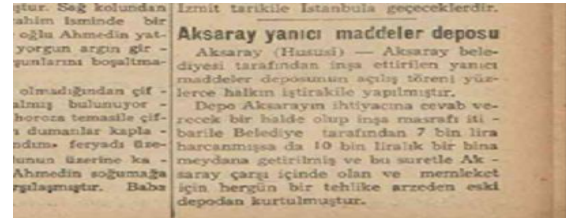

Yeni kurulan Sağlık Köyü bataklıklarını ve sazlıklarını kurutma çalışmaları devam ederken, yeni kanallarla kazanın her bölgesine de su dağıtım çalışmaları yapılmaktadır. Sağlık köyüne Bulgaristan ve Romanya'dan gelen son göçmenler de yeni evlerine yerleştirilmişlerdir.

Yeni kaymakamın geliştiren 2 hafta sonra, Ağustos ayının son günlerinde lehim

yapan bir tenekeci eliyle çarşı içindeki gazhanede yangın başlamış, bu olayla yeni gazhane yapılması, önceki yıl yenilenen çarşıdan sonra gündeme alınmıştır. Sonraları arsa yerini Perek'lerin satın aldığı Yanıcı Madde deposu 1938 yılında Mayıs ayında tamamlanarak, kullanıma açılır.

1937 yılı Mayıs ayında yapılan toplantılardan beri, Aksaray Halk İktisat bankası 2 Kasım 1937 tarihi itibarıyla kararlaştırılan, tasfiye sürecine girmiştir. Tayin olan mal müdürü yerine, 1938 yılı sonunda Aksaray mal müdürlüğünde de, Şebinkarahisar'dan gelen Hilmi Kuran görev almaktadır.

1938 Nisan ayında köylerde ortaya çıkan Şap hastalığına ve bazı hayvan hastalıklarına karşı sağlık önlemleri alınmaktadır. Bunun yanında Aksaray, bir ulusal gazete haberine göre bu yıllarda Pasinler'den sonra, koyun yetiştiriciliğinde üst sıralardadır.

23 Nisan 1938 tarihinde açılmış bulunan gece kurslarında, Zafer Okulunda 60 öğrenciye eğitim verilmektedir. Yenilenmekte olan cezaevinde, köylerde ve kaza merkezinde okuma-yazma bilmeyen halka da, kurslarla alfabe eğitimi vermeye devam edilmektedir. Gece eğitimlerinde, toplamda 80 öğrenciye diploma verilmiştir. Bu dönemlerde Zafer Okulu başöğretmeni Emin Sakarya, okul öğretmenlerinden ikisi ise Hüseyin Aral ve Kuddusi Terlemez'dir. Ayrıca bu günler Aksaray köylerinde de 25 adet okul

yapılmaktadır. Ulukışla, Kırkıl, Eşmekaya ve Sultanhanı okullarının inşası bitirilmiştir.

1938 Mayıs ayında Aksaray CHP parti binasında (*Şimdiki Tarihi Kütüphane Binası*) hizmet vermekte olan Halkevi için, yeni bina yapılmaya başlanmış, 3 ay içinde bitirilmesi planlanmaktadır. Bu dönem Aksaray CHP yönetiminde bazı sıkıntılar yüzünden, Aksaray CHP başkanı ve kaza teşkilatı yönetimi el değiştirecektir.

14 Mayıs 1938 akşamı ve sabahında Aksaray, Kırşehir, Ankara ve Diyarbakır'da meydana gelen zelzelelerde, can kaybı yoktur ama anılan illerde bazı evler hasar alır. 23 Temmuz 1938 tarihinde de, İstanbul, Çankırı ve yine Aksaray'da meydana gelen zelzelelerde ufak sarsıntılar yaşanır.

Teftiş Raporlarına göre Cenap Aksu Dönemi Aksaray halkevi ve CHP teşkilatı:

3-1937 yılı Çalışma ve Teftiş Raporları

1937 yılına gelindiğinde Bursa Mebusu A. Galip Kahraman, Kırşehir, Kayseri, Niğde bölge teftiş sorumlusu olarak Aksaray CHP teşkilatı ve halkevini de denetler. Raporun ilk sayfasına kondukları tarih ve sayı 937/1, yani 1937 yılı 1.teftişin sayfası olduğunu beyan eder. Sonraki sayfalar ise Kahraman'ın teftişine ait raporun yazıldığı 26 Ağustos 1937 tarihidir.

1) İlimiz teşkilatında Partiyeye kayıtlı üye sayıları; ilçeler ayrı ayrı gösterilmek suretilir:	
☒	Üyelerin
359	Arapsun İlçesi
2000	Aksaray
4731	Bor
2443	Nevşehir
3210	Niğde
3850	Ulukışla
2293	Olup hepeli 2293 Tur.
2) Üye kayıtları Tüzüğe göre'tir. (Tüzüğün 9.10 uncu maddeleri)	
☒	3) Üye kayıtları mahsus defterler 'rneğine göre'tir.
☒	4) Bu altı ay içinde il ilçeleri teftiş etmiştir.
☒	5) Parti memurlarından muntazam yardım parası alınmıyor. Tahsilât nispeti, Bor ilçesinde % 20, Niğde ilçesinde % 20 i geçmiştir.
☒	6) İl içindeki bütün parti teşkilatının bütçe ve hesap işleri

Aza sayıları ile başlayan raporun başındaki veriler eski çalışma raporundan

alınmıştır. Aksaray teşkilatı üye sayısı 8000, Arapsun 359, Nevşehir 2443, Bor 4731, Niğde 3810, Ulukışla 3250'dir. Bu notla ilgili şu hatırlatma, üye sayıları üzerinde yapılacak çıkarımlar da bizlere yardımcı olacaktır. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılı verilerine göre, Aksaray Merkez nüfusu 7339, nahiye ve köylerle ise 71.802 kişidir. Arapsun merkez 2.006 kişi, toplam 16.452, Koçhisar merkez 2.515, toplam 38.970 kişidir.

Rapora göre, *'bu kayıtlar tüzüğe ve üye kayıt defterlerine göre doğru'*dur. İl-ilçelerdeki bütün parti teşkilatları bütçe hesap işleri de, tüzüğe uygundur. Bu iki maddedeki verilere müfettiş tarafından *yarım* olarak görülen bir işaret konulmuştur.

Tam olarak görülen maddeler ise: *'Bu yılki rapora göre: il ve ilçelerde parti üyelerinden yardım harcı muntazam toplanamıyordur fakat Bor'da tahsil edilen yardım, yüzde 20 iken Niğde'de tahsilat yapılan üye sayısının oranı, yüzde 80'dir. Üye kayıtları tüzüğe uygun ve üye kayıt defterlerine yapılmıştır.*

25 Haziran 1938.

Yeni kazalığa indirilen bu kasaba, vilayetken yaptırılan Elektrik tenviratı, büyük un fabrikası (Azmi Milli), çarşının düzenlenmesi, suyun bolluğu ve kazanın yeşilliği ile cazip bir şehircik görünümü vermektedir. Kazanın 80 bin kadar nüfusu vardır. Nüfus hububat yetiştirme ve hayvancılık bakımından Niğde'den ileridedir. Parti teşkilatlarının halk nazarında sevgi ve sempati derecesi iyidir. Memnuniyet verici noktalardan birisi, dedikoduculuğun partililer ve teşkilat içinde bulunmuyor olmasıdır.

1 Nisan 1938.

Yönetim kurulları kendi aralarında ve diğer yönetimlerle birlik ve bağlılıkları bulunmaktadır. 15 gün ve daha uzun aralıklarla toplantı yapılmakta fakat bu toplantılardan birçoğunda esaslı bir karar alındığı ve azalarca imzalandığı görülmüştür. 1936 yılı ilk aylarında karar defterinde yazılı birkaç kararda yedi üyeden ancak 3 imza mevcuttur. Yönetim kurulu 20 Mayıs 1937 tarihinden bugüne 26 Ağustos 1937 tarihine dek toplanmamıştır. İlçedeki diğer teşkilatla ilişkilidirler fakat gençlik ve spor teşkilatı ile beklenildiği kadar ilgilenilmemiştir.

Nevşehir ve Bor'da halkevi temelleri atılması Vali Faik Üstün'ce sağlanmışken, Aksaray'da halk evi binasının arsası hazırlanmış, ilk bütçesi de Vali'ce Vilayet bütçesinden ayrılmıştır. Aksaray civarında kurutulan bataklık sahası sayesinde halk hastalıklardan kurtarılmış, o bölgelere, yurtdışından gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Halkımız bundan dolayı hükümete şükranlarını sunuyorlar.

Şimdiki Us İşhanı yerinde Aksaray cezaevi-Kurtuluş İşhanı, önde hayvanların olduğu yer Tedaş İşhanı yeri, ileride eğri minare 1930'lu yıllar.

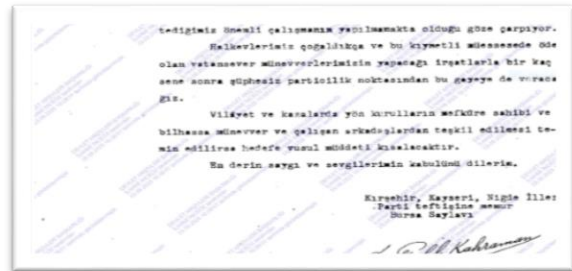
Rapordaki, CHP yönetimi ile ilgili bir ayrıntı ise, 'Aksaray parti başkanının avukat olması (İzzet Turan) hasebiyle parti işlerini aksattığını, halkça sevilen bu arkadaşın daha parti işlerine özenli olmasını bekleriz.'dir.

Kesik Minare, Küçük Bölcek, 1938-39

Netice itibariyle rapor notlarından anlaşılır ki, tüm teşkilatların ufak tefek hesap-bütçe hataları bulunmakla beraber, muntazaman defter kayıtları tutulmuştur. Hesaplardaki ve çalışmalarında dürüstlük ve iyi niyetle, feragat takdire layıktır. Ancak halkla parti arasındaki bağların zayıf olduğu, kuvvetlendirme çalışmalarının yetersiz olduğu da yanında belirtilir.

Niğde ve kazalarda yönetim kurulları ülkü ve aydın fikir sahibi, çalışkan kimselerden tercih edilirse hedefe varmak daha kısa sürede gerçekleşecektir. Yine raporun bildirdiğine göre, Nevşehir, Bor, Niğde ve Aksaray'ın halkevi bandoları kurulmuş, düzenli olarak çalışmaya devam etmektedir. Niğde, Bor, Nevşehir ve Aksaray halkevlerinde Ulus, Cumhuriyet ve Tan gazeteleri okunmaktadır. Genel olarak buralarda Spor faaliyeti ve gençlik teşkilatı partiyi sevindirecek bir durumda değildir.

1933-1937 yılları arasında diğer illerde ve Aksaray'daki spor faaliyetlerine göz atılırsa, pek çok kaza ve vilayetin sporun farklı dallarında takım kurması, stadyum, tenis sahası, basket sahası, atıcılık sahası, yüzme sporu tesisleri benzeri birçok yapının kurulup geliştirilmesi teşkil edilmişken, buna karşın denetlenen bu yerlerde, yani Aksaray Nevşehir ve Niğde'de spora verilen önem ve zaman yeterli değildir. İmkansızlıklardan dolayı bu bölgelerde küçük faaliyetlerle devam etmektedir. Halkevlerinin kendi arasındaki maçlar, okullarda spor gösterileri yapılması gibi...

Aşağıda, o yıllarda kurulan Aksaray bando takımı, CHP- halkevi binası (şimdiki kütüphane) önünde halkevi yıldönümü kutlamaları için Kaymakam Cenap Aksu, M. Perek, İzzet Turan, halkevi yöneticileri ve Aksaray lisesi öğretmenleriyle beraber...

Teftiş gelenlerden bir diğer isim ise, iki raporda iki teftişle Kırklareli mebusu, Niğde bölgesi teftiş görevlisi Şevket Ödül (1940-2.si Haziran ayında) olur. 1938 yıllarına dair durum hakkında, ayrıntılı notlar onun tarafından kayda alınır. Fakat Kaymakam Cenap Aksu'nun hiçbir raporda adı geçmez:

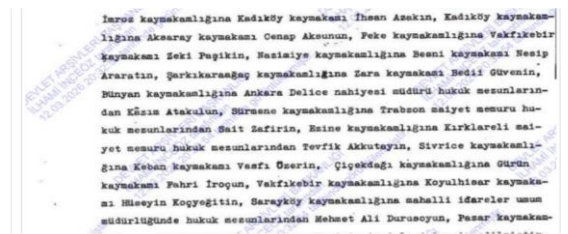
‘Halkevi kongreye kadar iki seneki idare heyetinden Muhittin Perek’in (1934-1938 belediye başkanı) idaresindeydi. Perek’in reislikten çekilmesi üzerine o vakit Vali (**Faik Üstün**) kendisini bu görevden ayırmamış, kabul edilmelidir ki eski idare heyetinden bu göreve haiz kimse yoktu. Bu kongreden sonra yeni idare heyeti içlerinden Ali Gürün’ü halkevi reisi yapmış. Parti haricinde bütün memurlar, kaymakam ve muallimlerin halkeviyle alakaları yoktur.

Halkevi vilayetten gördüğü yardımla ayakta. Vilayet bina yardımı haricinde 500 lira nakdi yardım ayırmıştır ki bu masrafları içindir. Halkevi idare heyeti işinin ehlidir fakat parti ile halkevi arasında kongreye kadar devam eden ihtilaf yüzünden hepsi işten soğumuş ve bırakmışlardır. Halkevinde yedi şube vardır. Perek'in reisliği döneminde halkında desteği ile 43 çocuğa elbise yaptırmışlardır. Diğer şubeler de hiçbir hareket görülmemiştir. Bu yedi şube muhitin ihtiyacından fazladır. Vakti ile halk evi canlı imiş, şimdiki idare heyeti reisi İzzet Turan bir bando teşkil etmiş, Perek de bunu devam ettirip memurları halkevine alakalı hale getirmiştir.’

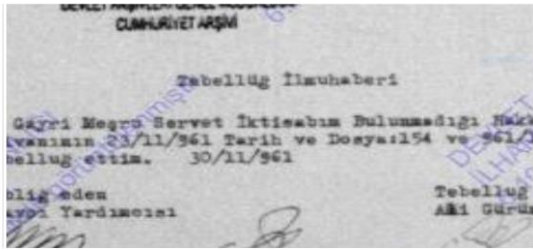
Son Notlar:

Cenap Aksu, 11 ağustos 1936 tarihinde Beytüşşebap'tan Aksaray'a tayin olur. 23 Kasım 1938 tarihinde de Aksaray'dan Kadıköy Kaymakamlığına tayin olurken, aynı tayin emriyle, birkaç yıl sonra Aksaray Kaymakamlığına gelecek **Hukukçu Kazım Atakul** da, Ankara Delice Nahiye müdürlüğünden Bünyan kaymakamlığına atanır.

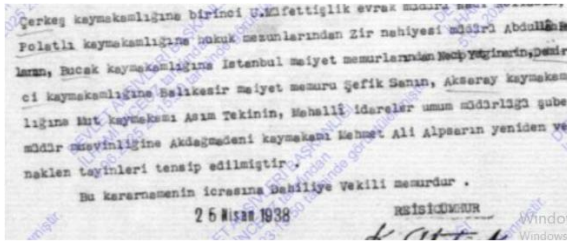

Aksaray'daki görevinden sonraki yıllarda **Kazım Atakul**, Yassıada yargılamalarında, Anadolu'daki Yassıada sanıklarından çoğunun ceza alıp yattığı, Kayseri Cezaevinin bulunduğu Kayseri'de, Vali olarak görev yapacaktır. Tüm suçlamalardan beraat

eden **Cenap Aksu**'nun da yargılanacağı Yassıada döneminde, **Aksaraylı Nevşehir vekili Tuğgeneral Zihni Üner** ve **Aksaraylı belediye başkanı Bayram Ali Naci Gürün**'de Yassıada yüzünden, Kayseri'de ceza yatanlardan olacaktır. Kayseri cezaevinde Ali N. Gürün'e, Yassıada davalarından Haksız Servet İktisabı davası sonuçlarının, 30 Kasım 1961 tarihinde Savcı yardımcısı tarafından tebliğ edildiğini, Yassıada'daki mahkemeye bir başka yazıyla bildiren **Vali Kazım Atakul** olacaktır.

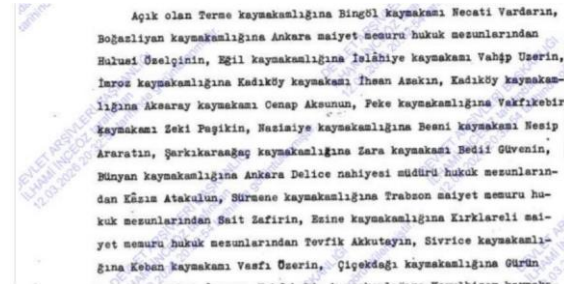
Cenap Aksu Aksaray Kaymakamlığından Kadıköy'e atanana dek açıkta kalırken, **Mut Kaymakamı Asım Tekin** 25 Nisan 1938 tarihinden, 6 Ocak 1939 tarihine dek Aksaray'ın 3. Kaymakamlığını yapar. **Asım Tekin**'in tayiniyle de, yerine 6 Ocak 1939 tarihinde **4. Kaymakamımız Namık Karayel** atanır.

Son görevi Aksaray Kaymakamlığı olan **Cenap Aksu** yeni ataması için Kasım ayını beklerken, 10 Kasım 1938 tarihinde **Atatürk'ün** ani vefatıyla, ülkede yas ilan edilir. Meclis tarafından alınan kararla **11 Kasım 1938** günü yeni **Cumhurbaşkanı İsmet İnönü** olur. **Aksaray'ın 2. Kaymakamı olan Cenap Aksu'nun**, **Aksaray'a** tayin emrini imzalayan ve onu o görevden alıp, yerine 25 Nisan'da yeni Kaymakam Asım Tekin'i gönderen el, **İlk Reisicumhur M. Kemal Atatürk**'ün elleridir.

Bundan tam 7 ay sonra, **23 Kasım 1938** tarihinde, **Aksaray'dan Kadıköy'e** tayin emrini imzalayan el ise bu kez, İstanbul'un **Aksaray** semtinde doğmuş, büyümüş ve hala aynı semtte oturan, **Türkiye Cumhuriyeti'nin 2. Cumhurbaşkanı (Gazi) Mareşal İsmet İnönü'nün** elleri olur. **Aksaray'da** oturmasına rağmen **Aksaray'ı** henüz tam görmemiş İsmet İnönü'nün, **Aksaray kazasındaki cephe arkadaşı Vasıf Otyam'ı** ziyarete gelmesine de yaklaşık olarak 4 yıl vardır.

Kaynakça:

DABCA, 30.1.0.0./1-8-4/ 06.04.1954 tarihli Bingöl Valisi Cenap Aksu'nun A. Menderes'in telgrafına verdiği cevap.

DABCA,30.18.1.2./297.31.19./07.04.1973 tarihli T.Süt ve E. Kurumu yönetim kurulu üyeliği dolan Tarım Bak.lığı.Temsilcisi C. Aksu'nun aynı göreve yeniden atanması.

DABCA, 30.18.1.2./105.48.13./07.07.1944 Cenap Aksu'nun Çoruh vali vekili olarak tayini...

DABCA, 30.11.1.0./118.3.13./23.01.1938, ...kaymakam atamaları...

DABCA, 30.11.1.0/149.27.15./07.10.1941.tarihli, bazı kazaların kaymakamlıklarına, mektupçuluğuna yapılan tayinler...

DABCA, 30.11.1.0/156.27.17.26.08.1942 tarihli Konya, İzmir, Seyhan....yapılan tayinler.

DABCA,490.1.0.0/315.1289.1-syf.29/10 Şubat 1943 tarihli, Niğde ili için mebusluk talebinde bulunanların müracaatları.

DABCA,490.1.0.0/315.1290.1-syf.32/ 6 Haziran 1946 tarihli, Niğde ili için mebusluk talebinde bulunanların müracaatları.

DABCA, 30.11.1.0/165.2.5./11.01.1944 tarihli Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Şb.Müd.Cenap Aksunun tayini...

DABCA, 571.34964.137956.1./26.08.1944 tarihli CenaAksunun Çoruh valiliğine tayini

DABCA, 30.11.1.0/237.11.7/30.04.1953 tarihli, C.Nuh Aksunun İçişleri Tet.Kurul.müşav.tayini.

DABCA: 63- 191- 2 / 272-0-0-12 / 00.00.1937/00.00.0000, 1935-1937 yılları arasında Bulgaristan'dan gelerek Çorlu, Muğla, Aksaray...iskan edilen muhacirlerin isimleriyle, verilen arazi miktarını gösterir cetvel.

DABCA: 63 -191 - 2./ 00.00.1937-00.00.0000 /272-0-0-12 / Muhacirin, 1935-

1937 yılları arasında Bulgaristan'dan gelerek Çorlu, Muğla, Aksaray...iskan edilen muhacirlerin isimleriyle, verilen arazi miktarını gösterir cetvel.

DABCA,490.1.0.0/595.57.5/28 Ocak 1944, Niğde'deki cemiyetlerin listesi.

I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (27-29 Ekim 2016) Tam metin bildiri kitabı.

II. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (26-28 Ekim 2017) Tam metin bildiri kitabı.

Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri, I. Cilt (1961-1964), Ankara: TBMM, ss.381-382, 1998.

İbrahim Öztürk, 1927 Nüfus Sayımına Göre Aksaray Vilayetinin Nüfus Özellikleri, MEB Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:16, Sayı:3, Eylül 2018.

Teşekkür: Kıymetli Aksaray fotoğrafları ve eserleri için **M. Fırat Gül, Abdulhalim Durma.**

TASAVVUF SOHBETLERİ

RUH NE İLE GELİŞİR

ŞEMSETTİN KESER

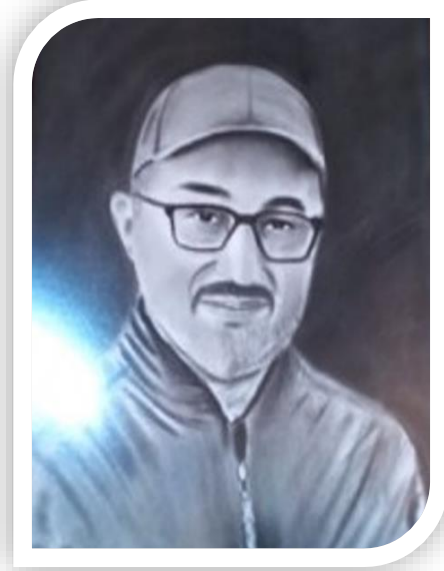
Cesetler yiyeceklerin yardımı ile büyüyüp geliştiği gibi haller de "vakit" lerin özel bir şekilde kullanılmasıyla safiyet bulur. Şu hâlde cesedinin azığı, yediğin şeylerdir. Ruhunun gıdası ise halvetlerdeki vakitlerde taat azıklarıyla ruhunu terbiye ettiği şeylerdir. Yaşanan anlar saflaştıkça içlerinde bulunan mana cevherleri ortaya çıkar. Şayet basiret gözün körelmiş, himmet süvarilerin hapsedilmişse, kalp pınarlarından sular fişkıran, sırları da marifet nurları için gayb korundan ateşlenen bir kavmin yükseldiği makamlara ulaşman uzak bir ihtimaldir. O halde sende bulunmayan bir şeyi isteme. Allah'ın senin hakkında bildiği şeyler sana yeter. Sana gereken küçüklerin durduğu gibi durmak ve büyüklerin edebi ile edeplenmektir.

ALLAH'IN LÜTFUNA MAZHAR OLMAK İÇİN KABİLİYET ŞART DEĞİLDİR

Allah'ın lütfuna mazhar olmak için kabiliyet şart değildir. Belki de kabiliyetin şartı lütuftur. "Şüphesiz Rabbin yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir" Yücelttiğinin de derecesini düşürdüğünün de bir hikmeti vardır" O bilendir" Derecesini yükselttiğinin durumunu ve farklı mertebelerdeki istidadı bilir.

İMANA HAKSIZLIK KARIŞTIRMAK

En'am suresi 82 ayeti: "İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır" buyrulmuştur. İmana haksızlık karıştırmak şirk olan fikirleri karıştırmaktır .Müşrikler putlara taparken "Biz bunlara sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz" (Zümer 39/3)ayetinde ifade

buyurulan haldir. İmana haksızlık karıştırılıp karıştırılmadığını ancak Peygamberler farkedebilir. Ayeti günümüze uyarlıysak acaba bugün imanlarımıza böyle bir haksızlık karıştırmayı karıştırmadığımızı kim söyleyecek..?

ÇEKİRGENİN KANATLARINDAKİ YAZILAR

Hz. Peygamber sav.' in önüne bir çekirge geldi. İki kanadı üzerinde İbranice "Biz Allah ın en büyük ordusuyuz. Bizim doksan dokuz yumurtamız vardır. Şayet yüzüncüsü verilecek olsaydı bütün dünyayı içindekilerle beraber yerdik" yazıyordu. Hayvanlar içinde insanların gıda maddelerine çekirgeden daha fazla zarar veren yoktur. Dört mezhebe göre çekirge yenmesi mübahdır. Bu Efendimizin şu hadisine dayanır: "Bize iki ölü ve iki kan helal kılındı. İki ölü balık ve çekirge, iki kan ciğer ve dalak kanıdır"

ALLAH'IN TUZAĞI

Allah'ın tuzağı kahr ehline kahr ile, lütuf ehline lütuf iledir. Kahr ehlinden ancak dünya ve ahiret saadetlerini ellerinden kaçıranlar, lütuf ehlinden de ancak dünya ve ahireti kaybedip Mevla'yı kazananlar Allah'ın mekrinden (tuzağından) emin olur. Buna göre ehlullah Allah'ın tuzağından emindir. Çünkü Allah'ın onlar hakkındaki tuzağı lütuf iledir. Allah Teala Ali İmran 3/54 ayetinde "Allah, tuzak kuranların en iyisidir" buyurmuştur. Çünkü insanların mekri hak edene de etmeyece

de hep kahr ile olduğu halde Allah Teala'nın mekri hak edene lütuf iledir. Allah'ın tuzağından emin olmak küfür sayılmıştır. Bu kerem ehline göre değil mekir ehline göredir. Çünkü kâmil veliler dünya hayatında da selamete müjdelenmişlerdir. Allah Teala onlar hakkında: "İyi bilin ki Allah'ın dostlarına korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. "(Yunus 10/62)

SEÇKİNLER MESELESİ

Kur'an'ın birçok yerinde geçmiş kavimler anlatılırken, görevlendirilen peygamberlere kavmin seçkinleri muhalefet etmişlerdir. Düşmanlıklarının açıkça izhar eden ve tehdit eden "bu seçkinlerden" boy, pos, güç, zenginlik, yöneticilik gibi makam sahipleri kastedilmiştir. Eşraf olarak da anılır. İnsanların çoğunda aldatan bu kesimdir. Çünkü toplumun ekseriyeti olan diğerleri (ayak takımı vasat insanlar) hep gözde olan bu seçkinlere bakarak pozisyon alırlar.

VELİLERDEN KONUŞAN CENAB-I HAKK'TIR

Azım Necip Sultan anlatmıştı.1970 ve 80 li yıllarda Dört Yol'da iki doktor vardı. Onlarda Dört Yol dışındaki kişiler olup yedek

subaylığını bu ilçede yapmışlar, askerlik sonrasında da bu ilçede kalarak doktorluk yapmaya karar veren kişilerdi. Pratisyen olmalarına rağmen teşhisleri yerinde olmakla insanlar bu iki doktora giderlerdi. Bunlar Dr. Kemal ve Dr. Yaşar isimli kişilerdi. Bir gece vakti, Dört Yol'un baş meczubu Sinan Bey'in eve dönüşünü beklerken bir taksi önümden geçti. Taksi içindeki bir genç pencereden bağıyordu. "Bu hastayı İskenderun'a götürüp geleceğim. Ey doktor senin kafana bir şarjör mermi boşaltacağım."

Sen babama iğne vurduktan sonra ağzından ve burnundan kan geldi" deyi bas bas bağıyordu. Babasını Dört Yol'daki bu doktorlara götürmüş, doktor iğne yapınca babasının burnundan ve ağzından kan gelmeye başlamış. Önümden olan bu olayla alakalı gayri ihtiyarı olarak ağzımdan şu sözler çıktı. "Ne doktoru vurması. Sen onun ellerini öp" diye seslenmişim. Ama bu sözü niye söyledim bilmiyorum. Allah söyletti. Ertesi gün bu genç dükkanıma geldi. "Yahu amca sen hastanın durumunu nasıl bildin" deyince, "hayırdır" dedim. Genç anlattı. Filan doktora babamı hastalık nedeniyle götürdüm bir iğne vurunca burnundan ağzından kan geldi.

İskenderun'a yetiştirin dedi. Kızdım. Çünkü iğneden sonra bu olay meydana gelmişti.

Kızgınlıkla doktora o sözleri sarf ettim. Hastayı İskenderun'a yetiştirdim. Hastanedeki doktora benim bu tepkimi görmüş ki şöyle söyledi. Dörtüol'daki doktorun elini öp iyi ki o iğneyi vurmuş, bu iğne nedeniyle burnundaki damar çatlamış ve kan akmış aksi halde beyinde kanama olacaktı ve baban o zaman belki de ölecekti. "Döndüm Dörtüol'daki doktordan çünkü halim için özür diledim. Peki sen bunu nasıl bildin "diye sordu..?.Azizim buyurdu ki tıpla benim ne işim olabilir ki! Allah o an ağzımdan o sözleri çıkarttı.

TÜRBE ZİYARETLERİ HASTALIKLARDA TEDAVİ YÖNTEMİMİDİR?

Şüphesiz bu inanç meselesidir. Azizim Necip Efendi anlatmıştı.1970 yıllarda terzilik mesleğini icra ederken hasta ve rahatsız olduğumu hissettim. Ancak Ankara'da doktora görünmek için akşam geç vakitte otobüste bilet aldım. Sabah erkenden Ankara Otogarı'na indim. Ekonomik durum kısıtlı olduğu için yürüyerek Hacı Bayram Veli hazretlerine kadar yürüdüm. Cemaat namazdan çıkmıştı. Abdest almak için şadırvanlara vardım ancak etraf kar ve ayazdı. Şadırvanın üzerindeki depodan akan su ise buz kesiyordu. Ellerimi uzattım dayanılacak gibi değil. İçimden nazederek "abdest almıyorum" dedim. Sonra baktım çeşmeden akan sudan buhar çıkıyordu. Elimi uzattım sıcak bir su akıyor. Abdestimi aldım. Camiye geçtim namazımı kıldım. Sonra dışarı çıktım.

Düşünüyordum. Acaba hangi doktora gitsem, cebimdeki para yeter mi vs. diye. Gülbaba türbesinin tarafında üç tane taksici erken saatlerde kalın giysilerini giymiş müşteri bekliyorken başlarında kalpak, ellerinde eldiven birbirleri ile şakalaşıyorlardı. O esnada Gülbaba tarafından 70 yaşında bir bayan üzerinde bir entari, ayağında terlik, saçları dağınık vaziyette yukarı doğru çıkarken, taksicilerin önünden geçti. Taksiciler bu kadına laf atıp "hadi iyisin gene iyisin" gibilerden söyledikleri sözler bende asabiyet yaptı, taksicilere çatmak istedim. Tam o esnada kadın tam benim hizama gelmişti. Bana baktı: "Karışma!" dedi. "Sabahın bu vaktinde nafakalarını temin etmek için burada bekliyorlar. Bırak zevklensinler" diyerek" sende bir şey yok" dedi. Para vermek için elimi cebime attım ancak "paran da yok ki, şimdi dön doğru memleketine" dedi. Bir anda hiçbir

hastalığının kalmadığını hissettim doğru otogara gidip dükkana döndüm.

ÜSTTEKİ VE ALTTAKİ BELALAR

En'am suresi 65 ayeti: "De ki: "Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter "Bak, anlaşılar diye ayetlerimizi nasıl açıklıyoruz!" buyrulmuş olup, bu ayetteki "üstünüzden", "yahut ayaklarınızın altından" tabirleri fiziksel düşünüldüğünde gökten (yıldırım, ses, yağmur) ve yerden (zelzele, toprak kayması, Nuh Tufanı) kaynaklanan belalar akla gelir. Denilmiştir ki "üstünüzden "ifadesi, yöneticileriniz ile önde gelen güç odakları tarafından gelebilecek belalara baskı ve zulme delalet eder.

"Ayaklarınızın altından" tabiriye kötü niyetli kölelerinizden, cemiyetin çapulcu ve beyinsiz tabakasından kaynaklanacak ayaklanmaya, yağmalamalara işaret eder. "Kiminize kiminin hıncını tattırır" ifadesinden murat bazınızla bazınızı savaştırır .Müminlerin hıncını kafirlere tattırması ve bunun aksi Allah Teala'nın sünnetindedir. Bazen de bir kısım kafirlerin hıncını baş kafirlere tattırır. Bazı müminlere de başka müminlerin hıncını tattırır. Nitekim Hak Teala'nın cemel ve celaline dayanan terbiyesininin gereği olarak çoğu zamanlarda ve asırlarda görülen budur. Hadiste buyrulmuştur ki: "Rabbimden üç şey istedim bunlardan ikisini bana ihsan etti, birini vermedi, Rabbimden ümmetiminin kıtlıkla helak edilmemesini diledim, bu isteğimi kabul etti. Rabbim'den ümmetimin sel ile helak olmamasını niyaz ettim, bunu da kabul buyurdu. Rabbim'den ümmetimin düşmanlığının birbirine olmamasını diledim, fakat bu isteğimi geri çevirdi.

MİZAÇLAR HIRSIZDIR

Kişi kendi cinsinden olanın huyunu alır. Habis (kötü) olanla karşılaşmaktan sakın. Rüzgâr kötü bir alandan geçince pis havadan kötü kokular alır. Bu nedenle hayırlı kimselere oturup kalkmak, sohbet etmek ve büyüklerin sözlerinden öğüt almak gerekir. Nasihat etmek kolay bir iştir. Asıl zor olan nasihati tutmaktır. Allah kimin doğru yola erişmesini murad etmiş ve inayette bulunmuşsa, onu mutlaka zahiri ve batini anlamda öğüt veren bir nasihatçının

kapısına ulaştırır. Öğüt ve nasihatın nuruyla her şeyden haberdar olan, Allah'a ulaşmanın yollarını bulur.

SAİT PAŞA İMAMI

Said Paşa imamı, Mehmet Akif'teki merhamet örneğidir. Akif aşkın, sanatla etle tırnak gibi olduğu Said Paşa imamında boğazdaki sultan yalısında "mevlid" okumaya beklenen fakat gelirken yolda, "Azıcık dursana oğlum" diye seslenen, sonra da "ben perişan anayım, dağ gibi evlat gömdüm bu gece, kızımın canı için bir mevlit okutmak istiyorum" diyen kadının davetine icabet eden, bu yüzden saraya gecikmeli olarak gelen bir mevlithandan ve Valide Sultan'dan bahseder.

Şiirde mevzu edilen hocanın ve valide sultanın "dağ gibi evlat gömen yaşlı anaya duydukları merhamet İslam'ın insanlık tablolarından biri sayılsa yeridir. Sultanı, aciz bir kadına; sarayı da fakirhaneye tercih etmek, ancak mümince bir ruhun ameliyesi olabilir. Akif yol ayrımındaki yeni kuşaklara o aziz ruhları "Said Paşa İmamının" ruhuyla bütünleşmeye çağırır" Bugün yüksek mevkideki bir bakanın yahut müsteşarın yakınında olabilmek için halkı göremeyenlere en güzel ithaftır.

Eşin var, aşıyanın var, baharın var ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül nedir derdin?

.....

Hayır matem senin hakkın değil..
Matem benim hakkım
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez afakım
Teselliden nasibim yok hazan ağlar baharımda
Bugün bir hanümansız serseriyim öz diyarımda
Ne hüsrandır ki Şarkın ben vefasız evladı
Seraba garba çiğnettim de çıktım hak-ı ecdadı.

Beyazıt camii yerinde duruyor. Ama minberlerinde Ebussuud yok

AĞLAR BABA HAZRETLERİNİN HALİFELERİ

Ağlar Baba'nın halifelerinden birisi Hasan Baba idi. Bu zat çok derviş yetiştirmiştir. Niyazi Baba, Bursa'da Hidayet Efendi, İstanbul'da Hilmi Baba. Hasan Baba ömrünün son yedi yılını felçli geçirmiştir. Hilmi Baba İstanbul'da sayısız doktora gönderdi ise de ömrünü böyle tamamlamıştır. Bazen tekerlekli arabaya koyup caddede yürütürlerken insanlar fakir diye paralar vermeye başladılar bu paralar birikince çağırır birini eliyle işaret edip hepsini ona verir. Bir vakit yine böyle bir durumdayken tablasında kavun satan bir adam görür. Hasan Baba adama derki bu eteğimdeki paranın hepsi senin olsun kavunların tamamını verir misin..? Adam Hasan Baba'nın eteğine bakar bir yığın para birikmiş. derhal tabladaki kavunları yakın olan eve götürür bırakır dönüşte paraların hepsini Hasan Baba verir. Adam şunları söyler" Sizden Allah razı olsun. Bugün büyük bir ödememem vardı nasıl temin ederim diye düşündüm. Verdiğiniz para bu ödemememe denk geldi.

ROBERT KOLEJİN KONUMU

16 Eylül 1863 tarihinde İstanbul Bebek'te bir misyonerin evinde kurulan ve günümüze kadar devam eden Amerikan Koleji'nin başında misyoner Cyrus Hamlin vardır. Kuruluş gerekçesini çocuklarını denizaşırı ülkelere göndermeyen babaların yavrularını Hristiyan ahlakına göre eğitmek olarak açıklar. Hamlin gerçek niyetini gösterir: Okulu, Müslümanlığın İstanbul'a giriş noktası olan Rumeli Hisarı'na taşımak istiyorum. Burada kurulacak bir okul Hristiyanlığın İstanbul'a giriş kapısı olacaktır. Bu niyetinden dolayı okul mütevellilerine halk arsalarını satmamıştır. Cahil halkın bu davranışına karşı bazı malum devlet ricali bu okullara pek fazla yardımda bulunmuştur. Bunlardan birisi Ahmet Vefik Paşadır. Okul arsasını Ahmet Vefik Paşa satmıştır. Okul bir Protestan koleji olarak Boğaziçi Üniversitesi'nin olduğu yerde eğitime başlar. Sultan Abdülhamit paşanın bu tutumuna içerler, Ahmet Vefik Paşa öldüğünde (1891) kabrinin nereye gömüleceği padişaha sorulunca ""Kayalar Kabristanı'na defnediniz. Robert kolejinde çalınan çan sesleri kıyamete kadar kulaklarında çınlasın" demiştir

SÜNNETE UYMANIN FAZİLETİ

Bir büyük zat (İmam Rabbani) buyurmuştur ki: "Birisini dağ başında yüzyıl

ibadet etse fakat ibadet şekilleri Sünnet'e muvafık olmasa, birisi de öğle vakti Resulullah uyudu diye uzanıp kaylule (öğle uykusu) yapsa ikincisi ilkinden daha fazla ecir alır.

İSTANBUL'DA NAKŞİ DERGAHLARI VE BUGÜNKÜ DEVAMLARI

İstanbul'daki Nakşi Halid-i tekkelerin en başında İsmet Efendi Tekkesi gelmektedir. Yanya kadısı olan Mustafa İsmet Yanyavi hazretleri kadı iken hacca gider orada Mekke'de aslen Erzincanlı olan Abdullah-ı Mekki ünvanıyla tanınan bir zata intisap eder Abdullah-ı Mekki, Mevlâna Halid-i Bağdadi hazretlerinin halifesidir. "Kadılıkla değil, irşatla meşgul olacaksın der ve seyr ü sülukla alakalı bilmesi gerekenleri öğretir. İstanbul'a geldiğinde İsmet Efendi ilk Halidi tekkesini açar. İsmet Efendi Tekkesi'nin devamı İsmail Ağa cemaatidir ve şu anda temsili Mahmut Efendi icra etmektedir.

Mahmut Efendi'den öncesi Ahıskalı Ali Haydar Efendi, onun da öncesinde Bandırma'da metfun Ali Rıza Bezzaz hazretleri faaliyeti devam ettirmiştir İstanbul'daki Halidilerin ikinci kolu Eyüp'teki Kaşgari tekkesidir Tekkenin postnişini Abdulhakim Arvasi hazretler idi. Necip Fazıl'ın bağlandığı bir zat. İstanbul'daki Halidilerin üçüncü tekkesi Gümüşhanevi Tekkesi idi. Ahmet Ziyaeddin Gümüşhanevi hazretlerinin irşadla meşgul olduğu bu dergâh Mehmet Zahit Kotku hazretler ile devam eden bu dergâh İskenderpaşa cemaati olarak bilinir. İstanbul'daki dördüncü Halid-i Tekkesi Kelami Tekkesi olan Esad Erbili hazretlerinin postnişin olduğu bu dergâhı Sami Efendi sonra Musa Topbaş ve Osman Topbaş efendiler devam ettirmişlerdir.

TAŞA İŞLENEN TARİH AKSARAY ULU CAMİİ'NİN MİMARİ VE KÜLTÜREL KİMLİĞİ

KAMBER CEYLAN

İç Anadolu'nun önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Aksaray'ın coğrafi, tarihsel ve kültürel özelliklerini ele alarak, Anadolu Selçuklu döneminin önemli eserlerinden Aksaray Ulu Camii'ni mimari ve sanatsal açıdan değerlendireceğim.

Aksaray, İç Anadolu Bölgesi'nde, Tuz Gölü'nün güneyinde, Melendiz Dağları ile Melendiz Çayı arasında uzanan geniş bir ova üzerinde kurulmuştur. Orta Kızılırmak bölümünde yer alan şehir, tarih boyunca önemli ulaşım güzergâhları üzerinde bulunması nedeniyle ticari ve kültürel açıdan gelişim göstermiştir.

Nevşehir, Niğde, Konya, Ankara ve Kırşehir ile çevrili olan Aksaray, coğrafi

konumu itibariyle stratejik bir merkez olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir. Yaklaşık 7997 km² yüzölçümüne sahip olan bölgede yarı karasal iklim hâkim olup, step karakterli bitki örtüsü yaygındır. Hasan Dağı, Küçük Hasan Dağı ve Ekecik Dağı gibi volkanik oluşumlar ile Tuz Gölü ve çevresindeki su kaynakları, bölgenin doğal yapısını belirleyen temel unsurlardır.

Aksaray'ın tarihsel geçmişi, Hitit dönemine kadar uzanmaktadır. Antik dönemde "Kursaura" adıyla bilinen yerleşim, Kapadokya Krallığı döneminde "Archelais" olarak anılmıştır. Ortaçağ İslam kaynaklarında ise "Medine-i Aksara" şeklinde ifade edilen şehir, Anadolu Selçuklu döneminde önemli bir imar faaliyeti geçirmiştir. Selçuklular döneminde askeri, ticari ve dini açıdan önemli bir merkez hâline gelen Aksaray, daha sonra Karamanoğulları ve Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Cumhuriyet döneminde idari statüsü değişiklik gösteren şehir, 1989 yılında yeniden il statüsüne kavuşmuştur.

İslam şehirlerinde ulu camiler, yalnızca ibadet mekânı olmanın ötesinde, sosyal ve kültürel hayatın merkezinde yer alan yapılar olarak öne çıkmaktadır. İlk dönemlerden itibaren fethedilen şehirlerde mevcut büyük yapılar camiye dönüştürülmüş, ardından yeni ulu camiler inşa edilmiştir. Bu süreç, İslam mimarisinin farklı coğrafyalarda çeşitlenmesine zemin hazırlamıştır. Selçuklu döneminde İran mimarisinin etkisiyle gelişen cami anlayışı,

Anadolu'da yerel unsurlarla birleşerek özgün bir kimlik kazanmıştır.

Bu bağlamda çok ayaklı, mihrap önü kubbeli ve dikdörtgen planlı camiler Anadolu Selçuklu mimarisinin karakteristik örnekleri arasında yer almıştır. Aksaray şehir merkezinde bulunan Ulu Camii, Anadolu Selçuklu dönemine tarihlenen önemli yapılardan biridir. Yapının banisi ve inşa tarihi konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, genel kabul caminin *II. Kılıçarslan'ın oğlu Rükneddin Mesud* döneminde inşa edildiği yönündedir. Bununla birlikte Karamanoğulları döneminde önemli onarımlar gördüğü bilinmektedir. Caminin tarihsel süreçte farklı dönemlerde geçirdiği onarımlar, yapının özgün kimliğinde bazı değişikliklere yol açmıştır.

Mimari açıdan Aksaray Ulu Camii, kareye yakın dikdörtgen planlı ve çok ayaklı bir yapıdır. Yaklaşık 36 x 35 metre ölçülerinde olan caminin iç mekânı, sütunlar ve sivri kemerler aracılığıyla çok sayıda birime ayrılmıştır. Bu birimler tonoz ve kubbelerle örtülmüş olup, özellikle mihrap önünde yer alan kubbe yapının odak noktasını oluşturmaktadır.

Yapının dış cephesinde yer alan payandalar, zaman içerisinde ortaya çıkan yapısal sorunları gidermek amacıyla eklenmiştir. Taç kapı, mukarnaslı süslemeleri ve taş işçiliği ile Selçuklu sanatının estetik anlayışını yansıtan önemli bir unsurdur. Camiye kuzey ve batı cephelerinden giriş sağlanmaktadır. Yapının süsleme anlayışı genel olarak sade olmakla birlikte, minber önemli bir sanat eseri olarak öne çıkmaktadır. Kündekâri tekniği ile yapılan ahşap minber, Anadolu

Selçuklu ahşap sanatının en başarılı örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

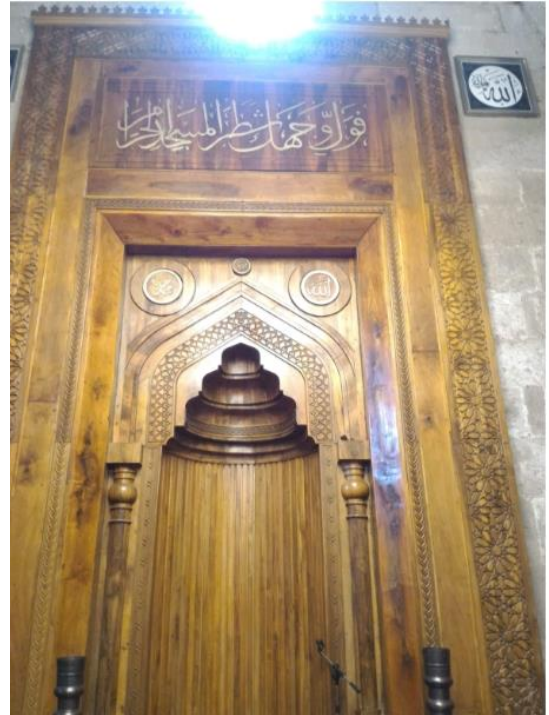
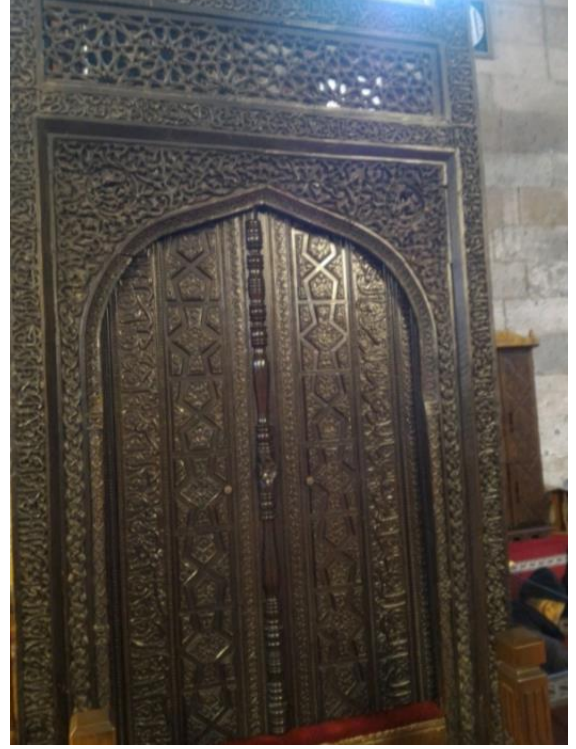
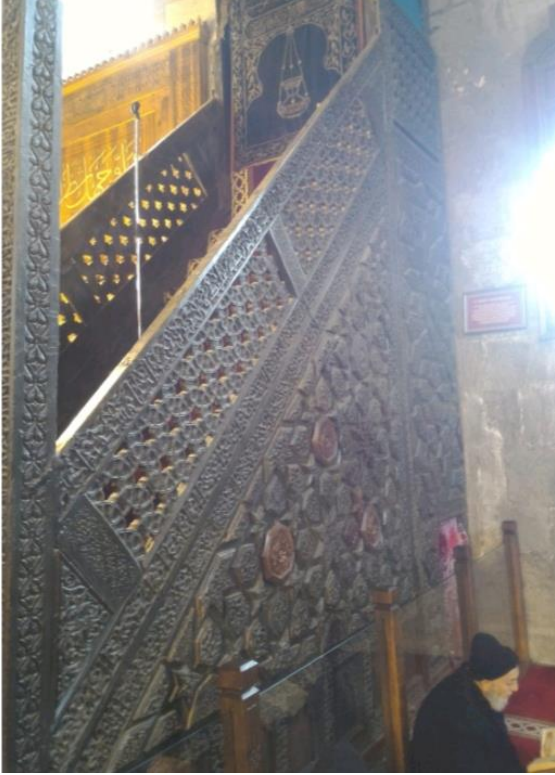
Abanoz ağacından üretilen minber, geometrik ve bitkisel motiflerin yanı sıra yazı süslemeleri ile zenginleştirilmiştir. Ancak zaman içerisinde yapılan bilinçsiz müdahaleler, yanlış restorasyonlar ve ihmaller nedeniyle minberin özgünlüğü kısmen zarar görmüştür. Bazı parçalarının kaybolmuş olması ve hatalı onarımlar, bu önemli sanat eserinin günümüze eksik ulaşmasına neden olmuştur.

Aksaray Ulu Camii minberi, Anadolu Selçuklu dönemine ait diğer önemli minberlerle karşılaştırıldığında, hem teknik hem de estetik açıdan dikkat çekici bir konumda yer almaktadır. Özellikle kündekâri tekniğinin başarılı uygulandığı, bu minberi dönemin diğer örneklerinden ayırmaktadır. *Konya Alaeddin Camii ve Harput Ulu Camii* minberleri ile benzerlik gösteren bu eser, Selçuklu ahşap sanatının gelişim sürecinde önemli bir aşamayı temsil etmektedir.

Sonuç olarak Aksaray Ulu Camii, Anadolu Selçuklu mimarisinin ve sanatının önemli temsilcilerinden biri olup, hem mimari yapısı hem de barındırdığı sanat eserleri ile dikkat çekmektedir. Yapının banisi ve inşa tarihi konusunda kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, Selçuklu dönemine ait olduğu genel kabul görmektedir. Zaman içerisinde farklı dönemlerde yapılan onarımlar, yapının özgünlüğünü kısmen etkilemiş olsa da, cami günümüzde hâlâ kültürel ve tarihi değerini korumaktadır.

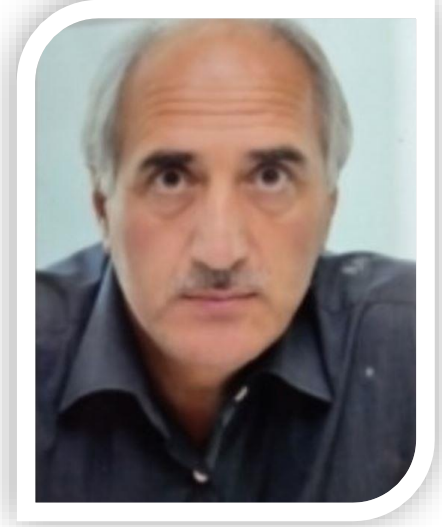
Özellikle minberi ile ön plana çıkan Aksaray Ulu Camii, Anadolu Selçuklu sanatında ahşap işçiliğinin ulaştığı yüksek seviyeyi göstermesi bakımından büyük önem

taşımaktadır. Ancak geçmişte yeterli koruma sağlanamaması nedeniyle yapının bazı bölümleri zarar görmüştür. Bu durum, kültürel mirasın korunmasının gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Aksaray Ulu Camii, yalnızca bir ibadet mekânı değil; aynı zamanda tarih, sanat ve kültürün somut bir yansıması olarak Aksaray'ın hafızasında önemli bir yer tutmaya devam etmektedir.

HASAN HÜSREV HATEMİ

ŞABAN KUMCU

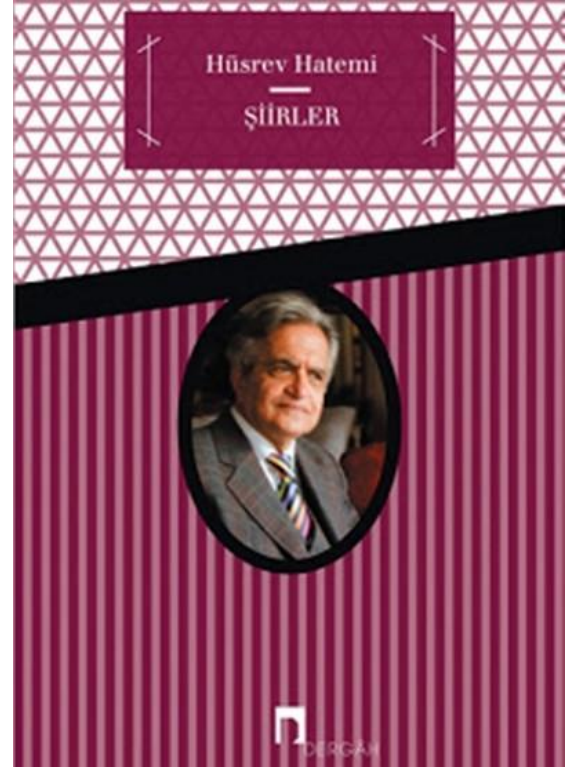
Çok Şey Var ki Geride Kaldı

Çok şey var ki geride kaldı
Dönüş yolları kapalı,
Kara otağ içindeyim;
Yerde de kara bir halı...
Çok şey var ki geride kaldı
Nice sisli-sevgili yüz
Her biri bir yönden öksüz
Kiminin ardında kalınır,
Kiminden önce ölünür
Zamanla her şey silinir,
Bir gerçek yalnız bilinir;
Tanrı veriydi, O aldı...
Ne çok şey geride kaldı
Ne çok şey geride kaldı.
Hüsrev Hatemi

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nükleer Tıp ve İç Hastalıkları Ana Bilim Dalı Başkanı, endokrinoloji ve metabolizma hastalıkları uzmanı, **Prof. Dr. Hasan Hüsrev Hatemi**'yi 2 Nisan 2026'da ebediyete uğurladık. İhtisas yaptığı bu hastalıklarla ilgili birçok bilimsel çalışmaya imza atan Hüsrev Hatemi'nin vefatıyla sadece bir bilim adamını, hocayı, tıp doktorunu kaybetmedik. Bir şairi, düşünürü, münevveri, bir kültür ve sanat adamını, bir entelektüeli kaybettik. Dertlerine şifa bulmak için yanına giden hastalarının, kalplerine dokunan bir hekimi, eliyle, diliyle ve yüreğiyle şifa dağıtan bir gönül adamını baki aleme yolcu ettik.

Avazeyi bu aleme Davud gibi sal
Baki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş.
Baki

Alimin ölümü alemin ölümü gibidir. Zihin dünyası kültürle, sanatla, fikirle dolu olan bu İstanbul beyefendisi, edebiyat, hukuk, fen, matematik, siyaset ve tarih bilir, tek tek, tane

tane anlaşılır bir dille konuşurdu. Samimi ve yumuşak üslubuyla yaptığı konuşmalar, yazdığı şiirler ve divan edebiyatından okuduğu beyitlerle gönüllere şifa veren mütefekkir doktor Hüsrev Hatemi'ye Allah'tan rahmet diliyoruz. Nezih üslubuyla hastalarıyla dertleşip, onlarla yakın bir dost, ahbap gibi sohbet eden, yüzünde tebessümü hiç eksik olmayan, tevazu sahibi bir yareni, bir örnek tıp adamını kaybettik.

**Hazin
Kurallar**

*Kurgusu değişince hayatın,
Şirin görünür ölüm, bu kuraldır.
Sanırım ki korkumuzdan,
Öyle duruma düşmüşüz...
Düşler bile düz macerasız;
Duygular nehri mecrasız,
Yürek vadisi nehirsiz,
Zehirsiz ve panzehirsiz,
Bir ömür.
Sözde özgür...
Coşkudan uzak ve yavan
Gök yerine bir basık tavan
Güneş yerine bir kandil.
Bunun farkına varılınca
Arkada tek geçit, bin menzil
Önümüzde yolun sonu görünür;
Bu da kuraldır.*

Hüsrev Hatemi

Şair, yazar ve hukukçu Hüseyin Hatemi ile ikiz kardeşirler. Türk düşünce hayatında “Hatemi Kardeşler” olarak bilinmiş, tanınmış ve sevilmişlerdir. “Hatem Kardeşler”, bir ömür boyu yaptıkları çalışmalarla, iki örnek insan, iki örnek kardeş, iki örnek bilim insanı ve münevver olarak milletimizin hafızasında ve gönlünde yerlerini almışlardır. Hatemi kardeşlerin konuşma üslubu, ses tonları, konulara yaklaşımları birbirine çok benzerdi. Sohbetlerinde sık sık “ben Hüsrev'im, Hüseyin hukukçu olan kardeşim” açıklaması yapan Hüsrev Hatemi hem klasik hem de modern şiir zevkine sahiptir. Divan Edebiyatı'nı çok sevmiş, söyleyiş özelliklerinden etkilenmiştir,

Divan Edebiyatı'na olan hakimiyeti karşısında, öğrencileri, yakın dostları ve sevenleri onun, “*tıp profesörü mü, edebiyat tarihçisi mi olduğunu karıştırdık*” demişlerdir. Çocukluğunda dinlediği *Hz. Ali, Hayber Kalesi, hikayeleri, Kerbela* faciasına dair yakılmış ağıtlar, Hüsrev Hatemi'yi çok etkilemiştir. Şiirlerinde Hüseyini bir hüzün vardır. O günleri anlatırken, “*babaannem Azeri Türklerinin manilerini severdi. O yorgan dikerken ben bir defter bir de kalemle yanına oturur Aşık Garip hikayeleri okurdum. Bundan çok hoşlanırdı. O da bana koşmalar söylerdi. Tabi o zamanlar Rubai olduklarını bilmiyordum, çok sonradan öğrendim*” der.

Aşık Garip Coğrafyası 1

*seni çok az düşünmeye andiçmeliyim;
düşünmek seni ölümü munisleştirir
güller açılmaya başlar ardarda
ama Versailles bahçelerinde değil,
hindibalı, ısıranlı yollarda...
seni düşünmek bir konser başlatır o anda,
ama öyle siyah papyonlu bir virtüöz değil,
kunduraları tozlu, bakışları dalgın,
kamburlaşmış kır saçlı bir tanburi,
yakıcı nağmeler koşturur yüreğimde....*

.....

Hüsrev Hatemi, Şeyh Sadi Şirazi'nin, Hafız'ın ve Fuzuli'nin şiirlerini babasından

duymuş, öğrenmiş ve sevmiştir. Türkiye'de Mevlana'nın eserlerini ve felsefesini yorumlayabilecek sayılı aydınlardandır.

Şiirdeki üslubu *Ahmet Haşim'e* benzetilir. Musiki, divan ve halk şiiri tutkusu, İstanbul'a olan sevgisi ve hassasiyeti onu, *Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar'a* yaklaştırır. Modern

No Dolet 1

*keder bir fener gibi döner geceleri
ve bezgin seher gelir ardından
her tanışmayı bir ayrılma say,
her doğum bir ölüm habercisi
kavuştuğumuzda ayrılmıştık bu kesindi
her güne ayrılığın korkusu sindi
gerçeği bilmeyen yüreğimiz
hep yeni tanışmalara gereksindi
her kavuşmayı bir ayrılma say*

.....

bedeşan ili ve yüreğim

*sen çık salın, gün akşamlıdır
tükeniyor, yok oldu bile sevgi
yazılsın tarihi ve sezilsin
sonlanışı aşkın, artık o yok ki...
öyleyse gülüm neye yarar bilim;
ezelden ölümün ettiği zulüm,
granit kayalara kazılsın*

.....

Oyun oynamak yerine kitap okumakla geçen çocukluk yılları, Feriköy'de mütevazı insanların yaşadığı (*memur, emekli, subay, muhasebeci*) Müslüman, Ermeni, Rum komşularıyla dolu olan bir mahallede geçmiştir. İkinci dünya savaşının İstanbul'unda yaşanan yoksullukların içinde büyümüş, açlıktan bayılan üniversite öğrencileri görmüş, iki katlı evlerinden seyrettikleri panoramik İstanbul manzarasını unutamamıştır.

Konuşmalarının ilgiyle dinlenmesinde, mizah kabiliyetinin, nüktelere başvurup çelişkileri vurgulamasının büyük önemi vardır. Hüsrev Hatemi, mizahı şöyle tarif eder. "*Hayat belki de çok ciddiye alınacak bir şeydir fakat bizim ciddiye aldıklarımızdan ibaret olmayabilir. Mizah, bunları bizim yüzümüze vurmak ve eğlenmekle ilgili olmalıdır ki böylece gülmeye devam edebilelim. İşin esprisi nerde, biz nerde duruyoruz. İşte bunu bize öğreten bir sanattır mizah. Mizah duyarlılığı olmayan bir insan yaysız bir arabaya benzer, yoluna çıkan minicik taşlarda bile sarsılır.*

Düşünce insanların fikirlerini iyi anlayabilmek için onların konuşmalarını dinler,

şiiri ustalıklarla geçiş yapmış serbest vezinle unutulmayan şiirler yazmıştır.

kitaplarını okuruz. Bununla birlikte onların rafine olmuş düşüncelerini daha çok dergilerdeki yazılarında bulabiliriz. *Dergilerde yayımlanan bir tek yazısıyla hayatımızı değiştiren, fikirlerimizi olgunlaştıran yazarların sayısı az değildir. İrfanımızın bekçileri, yıkılmaz kaleleri olan dergilerimiz bilgi sahibi olmanın yanında fikir sahibi olmamıza da yardımcı olurlar. Bütün fikir hareketleri dergilerle başlamıştır. Dijital dünyada bir miktar etkisini kaybetmiş olmasına rağmen, dergi yazıları internet dünyasına uyum sağlamış, birikimleriyle insanlık hafızasında yerini almaya devam etmektedir.*

Hüsrev Hatemi, çeşitli kültür, edebiyat ve sanat dergilerinde yazılar yazmıştır. 2017 yılında **Lacivert Dergisi'nde** yayımlanan "**Malihulya**" başlıklı "*denemesi*"ni okuyucularımızla paylaşacağız. Dile, edebiyata ve köken bilgisine hâkim olan yazar, okuyucuyu adeta "*malihulya*"ya daldırıp bilgilendirir. Fransız şairi **Alfred Musset'nin** melankoliye dair bir şiiriyle konuyu zenginleştiren **Hüsrev Hatemi**, **Sabahattin Ali'nin** bestelenen melankoli şiirinden bahsederek yazısına ayrı bir tad katar. **Münir Nurettin Selçuk ve Yesari**

Asım Arsoy'un sevdaya dair bestelerinden örnekler verir. Okuyucuyu adeta romantik bir yolculuğa çıkarır. Prof. Dr. Süleyman Uludağ'ın Tasavvuf Terimleri Sözlüğü'nden aktardığı ilahi aşkla ilgili açıklamalarıyla yazısını bitirir. Büyük kültür adamının akıcı anlatımı ve üslup güzelliği hayranlık vericidir.. Ruhu şad, mekânı cennet olsun.

MALİHULYA

"Türkçe kökenli 'sevgi' kelimesiyle, Arapça siyah manasında olan 'sevda' kelimesi arasında ses benzerliği bulunması, her iki kelimenin de şanssızlığıdır. Çünkü *melankoli* kelimesi, vücudun dört sıvısından biri olan *melan* (siyah) ve *cholia* (safra) kelimesinden türemiştir. Sevda, aşk değil, siyah demektir. 1950'li yılların ortasına kadar Osmanlı

*Üzücü bir olayla kaybedilirse
Hayatın ümidi ve neşesi
Melankolik kişiye deva olur
Güzellik ve musikinin sesi.*

Liseyi bitirmek üzereyken tıp fakültesinden yeni mezun olmuş merhum ağabeyim Nâdir'in ders kitapları arasında bulunan *Mazhar Osman'ın Psikiyatri* kitabını sık sık karıştırırdım. Orada melankoli bahsi de vardı. Mâni ve melankoli nöbetlerinin birbirini izleyebileceğini ve bu sebeple hastalığa, "Devir,

Melankoli

*Benim en güzel günümde,
Sebepsiz bir keder alır.
Bütün ömrümün beyninde,
Acı bir tortusu kalır.*

*Anlayamam kederimi,
Bir ateş yakar derimi,
İçim dar bulur yerimi,
Gönlüm dağlarda bunalır.*

*Ne kış ne yazı isterim,
Ne bir dost yüzü isterim,
Hafif bir sızı isterim,
Ağrılar, sancılar gelir*

*Yanıma düşer kollarım,
Görünmez olur yollarım,
En sevgili emellerim*

döneminde doğan ve kadim kelimeleri terk etmemiş olan bazı yazarlar melankoliye, '*malihulya*' da derlerdi. Çocuklukta her soruya cevap alınmadığından insan kendi kafasının yayınevinde kendisi için bir sözlük basabiliyor. Benim ortaokul son sınıfa kadar kafamdaki sözlük, '*malihulya*' için şöyle bir anlam icat etmişti: "*Düş ürünü, hülya malı.*"

Fakat lise çağında gördüm ki buradaki '*hülya*', hayal demek olan hülya değil. Kalın ve boğazdan gelen 'h' ile yazılıyor. Yani *hulya*. Üstelik isim tamlaması da değil tek bir kelime imiş *malihulya*...Yine o yıllarda bu kelimenin melankolinin karşılığı olduğunu öğrendim. Fransızca öğrenmeye çalışırken *Alfred de Musset'nin*, saman kâğıdına basılmış şiir kitabını sahaflardan almıştım. *Musset* derdi ki:

halka, çember" anlamlarını içeren '*Cyclus'tan* alınarak '*siklofreni*' de dendiğini öğrenmiştim. 1950'li yılları göremeyen edebiyatçımız *Sabahattin Ali*, "*Melankoli*" şiirini yazmıştı. Fakat bu şiir, ileride bestelenmeyi ve Nükhet Duru'nun okumasını bekliyordu.

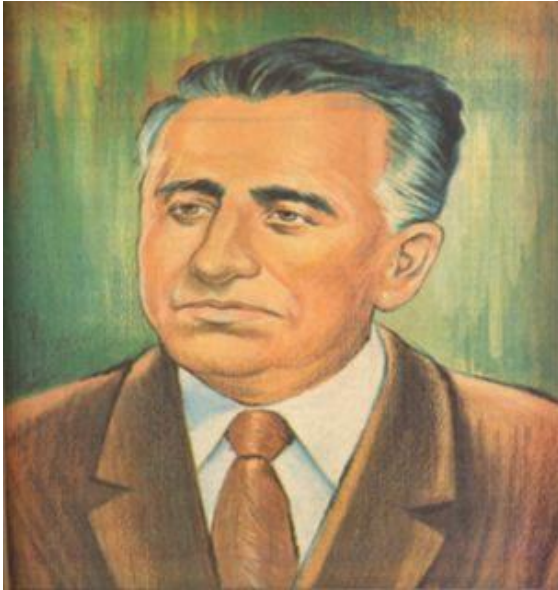
Önüme ölü serilir...

Ne bir dost ne bir sevgili,
Dünyadan uzak bir deli...
Beni sarar melankoli;
Kafamın içerisi ölür.

Sabahattin Ali

Nedir Malihulya=Melancholia

Eski Yunan biliminde evrenin yapısını dört öge (*anasır-ı erbaa*) oluşturuyordu: Toprak, su, ateş ve hava. İslam bilimlerine de geçen bu nazariye, 18'inci yüzyıl bittikten sonra artık tarihi bir hatıra olarak kaldı. Eski Yunan tıp biliminde vücudun başlıca dört sıvısı vardı. İslam tıp bilimine bu dört sıvı '*ahlat-ı erbaa*' olarak geçti. '*Safra*', '*sevda*' (kara safra), '*kan*' ve '*lenfa*'dan oluşan '*Dört Humor Kuramı*' olarak bilindi. *Lenfa* yerine '*phlegma*' veya '*salya*' da denilebilirdi. 1950'li yılların sonuna kadar bu kuramın kalıntıları hâlâ edebiyatımızda

yaşıyordu. Heyecanlı ve atılgan tiplere '*demevi*' deniyordu.

Mizacında kan hâkim olan kişi demektir bu. Ağırkanlı ve lapacı tipler '*lenfavi*', kuruntulu

Mazhar Osman

ve hastalık hastaları '*safravi*', melankolik tipler ise '*sev dai*' idiler. Türkçe kökenli '*sevgi*' kelimesiyle, Arapça siyah manasında olan '*sevda*' kelimesi arasında ses benzerliği bulunması, her iki kelimenin de şanssızlığıdır. Bu iki kelime aşk şiirlerinde ve halk edebiyatında karmakarışık kullanıldı: "*Coştum*

yine dalgalanıyordum ben/Yeni moda sevdalanıyordum ben", "*Sevda ve muhabbet başıma gör neler açtı*", "*Ne imiş aşk u muhabbet sevda*" gibi ve daha nice örnekle...1950'li yıllardan sonra okyanus ötesindeki ABD artık Avrupa keşiflerini izleyen ve yineleyen bir ülke olmaktan çıkmış, Avrupa'yı yöneten bir ülke olmuştu. Bu yıllarda '*melankoli*' kelimesi tıpta güç kaybetti.

Mazhar Osman, bu dönemin ilk yıllarında dünyayı terk etmişti. Bizim ülkenin psikologlarında Fransızca terimler tahtlarını ve krallığını terk ediyor, asalet unvanlarını edebiyat ve folklor gibi alanlarda sürdürüyordu. Alman deyimleri ise iyice sustular. Ancak *İhsan Şükrü Aksel* ve *Fahrettin Kerim'in* kaleminde ve sözlerinde yaşadılar. Eski dünyanın '*mani-melankoli*' hastalığı önce '*manik-depresif*' sendrom sonra sadece '*bipolar*' yani çift kutuplu hastalık olarak anılmaya başlandı. Yanlış anlaşılmasın ben *melankoli* kelimesinin sevdalısı değilim. Sadece olanı-biteni anlatıyorum.

Etimoloji sözlüklerine göre melankoli kelimesi Fransızca yazı diline ilk olarak Latince kaynaklı '*melancholia*'dan girerek 13. yüzyılda, İngilizcede ise 14. yüzyıl başında görülmüştür. Vücut sıvısı anlamına gelen '*humor*' kelimesi Fransızcadaki '*humeur*', İngilizcede '*humor*' olmuş, bundan da mizah anlamında '*humour*' türemiştir. Melankoli kelimesinin yerini daha çok depresyon almıştır. Osmanlıcası '*inhidam*'dır ve çöküntü demektir. *Atatürk'ün* ölümünde *İbrahim Alaeddin Bey* kendi kendine; "*İçimdeki bu pâyansız inhidam da ne*" yani "*sonsuz çöküntü nedir*" diyerek aruz vezniyle sorar. Belediye fen işleri de bazı binalara '*çökmeye eğilimli yani mail-i inhidam*' raporu verir.

Sevda besteleri

Bütünü için doğru olmasa da '*sevda*' şarkıları daha melankolik, '*sevgi*' şarkıları ise

daha fazla seküler, neşeli ve aşk ile ilgilidir. Mesela *Hafız Yusuf Bey'in*; "*Yüzünün sevdası aşk ülkesine son seferimdir*" anlamındaki şarkısı, nedense halim selim yaşlı bir İstanbul efendisinin *Karaköy Seyr-i Sefain* (Deniz Yolları) önünde, elinde patlak bir valizle '*aşk ülkesine*' gitmek için gemi bekliyor olduğunu canlandırır gözümün önünde. Hele daha modern bir beste olan, "*Böyle bir kara sevda kara toprakla biter*" şarkısı ise sevdanın siyahlığını apaçık dillendirir. Deyim yerindeyse 'üç katlı melankoli böreği' gibidir. Hem severim hem yüreğimi fena burkar. Keza *Münir Nurettin Bey'in*; "*Sevda ile dillendi bu son şarkı sesinle/İsyanı bırak gel de bu son şarkıyı dinle*", Yesari Asım Arsoy'un; "*Sevda yaratan gözlerini her zaman öpsem*", Cevat Çağla'nın; "*Yüreğim her seferinden daha sevdalı bu yaz/ Ne çıkar saçlarımın kırları artmışsa biraz*" şarkıları da böyledir.

Tasavvufta sevda

Seküler aşkta '*vücut sıvıları nazariyesi'nin* izleri hâkim sayılmışken, ilahi aşk vücut sıvıları ile ilgili değil *kalpteki siyah nokta* ile ilgili sayılmıştır. **Prof. Dr. Süleyman Uludağ**, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde der ki: "*Yürekte siyah bir nokta vardır. Buna habbetu'l kalb, suveydaü'l kalb, sevdau'l kalb, dâne-i dil gibi isimler verilir. Kalbin en değerli yeridir. Bazen aşırı şiddetli aşk tesiriyle bu siyah nokta tahrip olur. Parçaları bütün vücuda yayılır. Artık bu âşıkta akıl ve mantık kalmaz. Çılgınca sever.*" Bu açıklamalara göre Eski Yunan'ın sıvı olan sevdası vücut sıvılarını temiz saymayan dini görüş alanına geçince, bir dâneye dönüşmüştür. Fakat aşkta ölçü kaçınca, granül de vücut sıvılarına dağılır. Artık ilahi aşk karasevdaya çok benzemiştir. Sevda konusu çok karışık değil mi? Boşuna denmemiş; "*Sevda ve muhabbet başıma gör neler açtı*" diye..."
Hüsrev Hatemi, Lacivert Dergisi

